

Παναγιώτα Π. Λάμπρη

Σε δρόμους της Κίνας

**中
华
人
民
共
和
国**

Πάτρα 2017

Παναγιώτα Π. Λάμπρη

Σε δρόμους της Κίνας

Διατίθεται δωρεάν

Πάτρα 2017

Τίτλος: Σε δρόμους της Κίνας

Συγγραφέας: Παναγιώτα Π. Λάμπρη

Σελιδοποίηση: Παναγιώτα Π. Λάμπρη

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Παναγιώτα Π. Λάμπρη

ISBN: 978-960-93-9523-6

Copyright © 2017

Ηλεκτρονική διεύθυνση: palampri@otenet.gr

Ιστοσελίδα: <http://users.sch.gr/panlampri/>

Επιτρέπεται η αναδημοσίευση κειμένου του έργου με αναφορά στην πηγή, χωρίς την άδεια της συγγραφέως.

*Σ' όσους
κουβαλούν στην ψυχή τους
κάτι από το πνεύμα
του Οδυσσέα.*

Η θέση της Κίνας στον κόσμο.

Περιεχόμενα

- 9 Το ταξίδι
- 11 Αθήνα – Ντόχα
- 15 Ντόχα
- 27 Ντόχα – Πεκίνο
- 33 Πεκίνο – Πρώτη μέρα
- 43 Πεκίνο – Δεύτερη μέρα
- 69 Πεκίνο – Τρίτη μέρα
- 93 Πεκίνο – Τέταρτη μέρα
- 109 Σιάν – Πρώτη μέρα
- 121 Σιάν – Δεύτερη μέρα
- 133 Τσονγκτσίνγκ

- 139 Γιανγκτσέ – Πρώτη μέρα
- 149 Γιανγκτσέ – Δεύτερη μέρα
- 163 Γιανγκτσέ – Σαγκάη
- 171 Σαγκάη – Πρώτη μέρα
- 187 Σαγκάη – Δεύτερη μέρα
- 191 Νόστος
- 197 Πηγές
- 199 Ευχαριστίες
- 199 Η συγγραφέας

Το ταξίδι

Η πρώτη φορά, κατά την οποία ήρθα σ' επαφή με την Κίνα, ανήκει στο μακρινό παρελθόν, τότε, δηλαδή, που ως μαθήτρια εντρυφούσα με ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο μάθημα της Γεωγραφίας, το οποίο κυριολεκτικά με μάγευε, καθώς μου 'δινε τη δυνατότητα να μαθαίνω για τόπους κοντινούς και μακρινούς, να τους εικονοποιώ στο μυαλό και τη συνείδησή μου και να ονειρεύομαι ταξίδια. Αμέτρητα ταξίδια! Όσα δηλαδή κι οι τόποι, για τους οποίους μάθαινα.

Βέβαια, τότε δεν γνώριζα ακριβώς τι τα ταξίδια σου προσφέρουν, όμως, και μόνη η εμπειρία της μετακίνησης σε συνοικισμούς του χωριού ή το πολύ μέχρι την Άρτα, αν παρίστατο ανάγκη, έδιναν σε μικρή κλίμακα το μέτρο της αξίας τους, αφού ελκυόμουν γοητευμένα από τόπους, ανθρώπους, συνήθειες, γεύσεις,... και ό,τι άλλο άγγιζε τον νου και την ψυχή μου.

Και όσο λιγότερες ήταν οι προσλαμβάνουσες στον μικρόκοσμο που ζούσα, τόσο περισσότερο έτρεχε αχαλίωτη η φαντασία μου έχοντας ως αφετηρία τις σελίδες των βιβλίων, τη διδασκαλία στις σχολικές αίθουσες και τις αφηγήσεις του πατέρα μου, οι οποίες άλλοτε κινούνταν στα όρια του παραμυθιού κι άλλοτε της διδασκαλίας που γίνονταν σαν να μην ήταν τέτοια και σε τόνο οικειότητας, ο οποίος έχει τη δύναμη να σου διδάσκει ακόμα και τα δύσκολα, αλλά και να συνεγείρει τις αισθή-

σεις και τη φαντασία σε τέτοιο βαθμό, ώστε να ταξιδεύεις νοερά σ' άλλους τόπους, αλλά και να ονειρεύεσαι αληθινά ταξίδια, που κάποτε, ίσως, γίνουν μέρος της πραγματικότητας.

Εκείνης της πραγματικότητας, η οποία, ακόμα κι αν μικραίνει το μέγεθος και ξεθωριάζει τη γοητεία των ονείρων, προσφέρει πλέρια ικανοποίηση μέσω της εμπειρίας, που τα μετουσιώνει σε ικανό βαθμό και τα κάνει μέρος της ζωής και της αληθινής επίγειας ευδαιμονίας.

Για ένα τέτοιο, αληθινό ταξίδι στην Κίνα, είμαστε κινημένοι, όταν με ορμή πρωτόγνωρη, σαν κι εκείνη νερού, το οποίο ασυγκράτητο εισρέει σε καράβι που βυθίζεται, ήρθαν και με συνεπήραν πλήθος ταξιδιωτικές, της φαντασίας, όμορφες αναμνήσεις, λες, και λάγγευσε το είναι τους να επιβεβαιώσει με την παρουσία τους ότι μάταιη δεν λογίστηκε η γέννησή τους. Κι ίσως να μην ήταν παντελώς τέτοια, μια και στηρίζονταν σε υπαρκτά τεκμήρια, ενδεδυμένα, όμως, με τον μανδύα της φαντασίας και των ονειροπολήσεων! Έμενε, λοιπόν, το ταξίδι να τις βεβαιώσει.

Αθήνα – Ντόχα

Απόγευμα αναχωρήσαμε από την Αθήνα. Το αττικό δειλινό στην καρδιά της άνοιξης μας ξεπροβοδούσε με το υπέροχο φως του, τα ελάχιστα σύννεφα άλλαζαν τους χρωματισμούς τους σε πολλές διαβαθμίσεις της ίριδας και η πτήση αποχαιρετούσε ένα μετά το άλλο τα νησιά του Ελληνικού αρχιπελάγους με κατεύθυνση προς τη νοτιοανατολική Μεσόγειο και τη χερσόνησο της Σαουδικής Αραβίας.

Κοιτώντας πού και πού ό,τι διέκρινε το μάτι κάτωθέν μας, ένιωθα γι' άλλη μια φορά την αλήθεια των στίχων «όταν κοιτάς από ψηλά / μοιάζει ο κόσμος ζωγραφιά»¹, αν κι εγώ έχω την ίδια αίσθηση κι όταν δίπλα μου ή από λιγότερο ύψος τον κοιτώ. Οι μόνες διαφορές που εντοπίζω είναι η οπτική γωνία και η προοπτική με τις οποίες τον αντικρίζω. Κι αυτό, διότι ο κόσμος, αυτό το στολίδι που μας έλαχε μέσα του να ζούμε, είναι όντως ένα κοσμημα, αρκεί να 'χουμε τη συνείδησή μας ελεύθερη και τα μάτια μας ανοιχτά, για να τον κατανοούμε και να τον αγαπούμε, έχοντας κατά νουν την Ηρακλείτεια ρήση «τοῖς ἐγρηγορόσιν ἓνα καί κοινόν κόσμον εἶναι, τῶν δέ κοιμωμένων ἕκαστον εἰς ἴδιον ἀποστρέφεισθαι»², δηλαδή

1. Σώτια Τσώτου, «Απ' το αεροπλάνο» (1973).

2. Ἡράκλειτος 67.89.

για τους ξύπνιους ένας και κοινός κόσμος υπάρχει, αλλά κάθε κοιμισμένος ξαναγυρνά στον δικό του ιδιαίτερο κόσμο.

–Κοίτα τους τηλαυγείς αστέρες, είπε ο σύντροφός μου, οι οποίοι μας καλωσορίζουν τούτη τη νυχτιά από έτη φωτός μακριά, λες, κι επιθυμούν να καθαγιάσουν με το ανέσπερο φως τους το ταξίδι μας στην Ανατολή!

–Ναι, οι τηλαυγείς αστέρες με το ανέσπερο φως τους, επανέλαβα διακόπτοντας τις σκέψεις, που μου δημιουργούσαν κι άλλες ρήσεις του Ηρακλείτου, τις οποίες πρωτοποριακά διατύπωσε για τον κόσμο και τη δημιουργία του. Μα, πού τις ξετρύπωσες τούτες τις λέξεις, προσέθεσα, καμαρώνοντας κρυφά για τον γλωσσικό πλούτο, με τον οποίο εκείνος ζωγράφιζε τις εικόνες, που έρχονταν και μας έλουζαν με το φως τους από αποστάσεις, τις οποίες δεν μπορούσαμε ακριβώς να διανοηθούμε, ασχέτως των γνώσεών μας για το τι σημαίνει έτος φωτός. Είναι, άλλωστε, πολύ δύσκολο για τον άνθρωπο, μέσα στην περατότητά του, να κατανοήσει στην πληρότητά τους όλα τούτα.

–Ε! Μα, τι μαθαίνω δίπλα σου τόσα χρόνια, είπε χαμογελώντας κι αφήνοντας με τον τρόπο του να εννοηθεί πως αποδίδει πρωτίστως σε μένα την εν λόγω δεξιότητα.

Αλλά και τα φώτα, που διακρίναμε κατά μικρές συστάδες στα χωριά και τις πόλεις της Σαουδικής Αραβίας, έμοιαζαν από ψηλά με μικρές φωτισμένες φάτνες, τις οποίες είχε κάποιος σκορπίσει μέσα στην έρημο, για να δώσει εικαστική ομορφιά στο ταξίδι μας!

Αυτή η τεράστια χώρα, που πετώντας πάνω της μπαίνεις στον πειρασμό να σκιαγραφήσεις το κορμί της, γειτονεύει με την Ιορδανία και το Ιράκ – ο πόλεμος ακόμα μαίνεται εκεί! – και τις ακτές της γλείφουν η Ερυθρά Θάλασσα κι ο Περσικός Κόλπος, που σμίγουν τα νερά

τους με κείνα της Αραβικής, και στη νοτιοανατολική πλευρά της εφάπτεται με μικρότερα σ' έκταση κράτη. Υεμένη, Ομάν, Ενωμένα Αραβικά Εμιράτα, Κατάρ, Κουβέιτ, είναι τα ονόματά τους. Και το Μπαχρέιν ανήκει σ' αυτά, μόνο που είναι νησί κοντά στις ανατολικές ακτές της Αραβικής Χερσονήσου, της μεγαλύτερης χερσονήσου της Ασίας.

Το όνομά της είναι συνδεδεμένο με μακραίωνη ιστορία. Δύσκολο να τη γνωρίζεις στην έκτασή της και να την αφηγηθείς, αλλά πώς μπορείς να λησμονήσεις τη μυστηριώδη βασίλισσα του Σαβά, η οποία, μαγεμένη από τη φήμη του βασιλιά Σολομώντα, έφτασε μέχρι την αυλή του, για να τον δοκιμάσει με δυσεπίλυτες ερωτήσεις! Η συνάντηση, όμως, αυτή είχε ως αποτέλεσμα να ζήσουν έναν μεγάλο έρωτα, ο οποίος αποτυπώθηκε στην Παλαιά Διαθήκη, στο Κοράνι, στην επική ποίηση, στα χολιγουντιανά πανοράματα, στη μουσική του Χέντελ και του Γκουνό, στη ζωγραφική λαϊκών και επωνύμων ζωγράφων, όπως του Πάολο Ντε Ματέις,...

Κι ο νους, αδέσποτος, έφερε στο προσκήνιο στίχους γεμάτους έρωτα από το «*Άσμα ασμάτων*» του Σολομώντα, όπως τους μετέγραψε ο Γιώργος Σεφέρης³:

*«Ο αγαπημένος μου λάμπει και ροδίζει,
διαλεχτός στους μύριους·
το κεφάλι του λαγαρό χρυσάφι
βάγια οι βόστρυχοί του
μαύροι σαν κοράκι.
Τα μάτια του περιστέρια
στα νερά στ' αυλάκια,
λούζονται στο γάλα*

3. Γ. Σεφέρης, *Άσμα Ασμάτων*, σ. 43.

κάθονται στις γούρνες.
Τα μάγουλά του είναι βραγιές μυριστικά
θήκες αρωμάτων·
τα χείλη του είναι κρίνα
και σταλάζουν σμύρνα·
τα χέρια του είναι μάλαμα βραχιόλια
χρυσόλιθους γεμάτα·
είναι φίλντισι η κοιλιά του
με ψηφιά ζαφείρια·
τα πόδια του είναι μάρμαρο κολόνες
με χρυσά θεμέλια.
Η όψη του είναι σαν το Λίβανο,
διαλεχτή σαν το κέδρο·
τα λόγια του είναι γλυκασμός
κι ολόκληρος είναι πεθυμιά.»

Ούτε, βέβαια, των νομάδων τη ζωή, ούτε των карава-
νιών τα ταξίδια πάνω στο αφιλόξενο οροπέδιό της, που
για χρόνια το προσοδοφόρο εμπόριο διακινούσαν, ούτε
τον Μωάμεθ, ούτε τη Μέκκα, την ιερότερη πόλη των
Μουσουλμάνων, ούτε το φωτεινό πνεύμα του Αβερρόη,
ούτε τον Λόρενς της Αραβίας, ούτε τις σύγχρονες γυναί-
κες, που κρύβουν το σώμα και το πρόσωπό τους πίσω
από την μπούργκα, το νικάμπ και την αμπάγια, ούτε πολ-
λά άλλα, τα οποία συνιστούν την ταυτότητα της Χερσο-
νήσου, μπορείς να λησμονήσεις!

Ούτως ή άλλως, όταν ανοίγεσαι σε ταξίδια, η λήθη δεν
είναι καλός σύμβουλος, ενώ η γνώση, η μνήμη και το
ανοιχτό πνεύμα δεν σε αναδεικνύουν μόνο σε καλό ταξι-
δευτή, αλλά και σε πολίτη του κόσμου!

Ντόχα

Το αεροσκάφος πλησίαζε στον προορισμό του. Μετά από τετράωρη πτήση αντικρίσαμε πανοραμικά τα φώτα της Ντόχα, της μεγαλύτερης πόλης και πρωτεύουσας του Κατάρ. Η προσγείωση μας προσέφερε όλο πιο κοντινά και πιο εντυπωσιακά πλάνα! Από τη μια μεριά η σκοτεινιά του Περσικού κόλπου, η οποία διακόπτονταν από αγκυροβολημένα ή πλέοντα πλοία κι από την άλλη η πόλη, σε πλήρη φωταγωγία, έμοιαζε με τολμηρή προκλητική Σειρήνα, στις οποίας τα μαγευτικά τραγούδια λόγω του ακατάλληλου της ώρας – ήταν περασμένα μεσάνυχτα – και, παρά τη θέλησή μας, δεν θα ανταποκρινόμαστε, παρότι θα μέναμε γύρω στις πέντε ώρες στο αεροδρόμιο ως την αναχώρησή μας για το Πεκίνο. Έτσι, για όση ώρα διήρκεσε η προσγείωση, μείναμε με την απόλαυση των πυκνά εναλλασσόμενων εικόνων.

Μόλις κατεβήκαμε από το κλιματιζόμενο αεροσκάφος, ζέστη καυτή σαν λάβα άγγιξε τα πρόσωπά μας! Όχι, δεν ήταν μόνο η διαφορά της θερμοκρασίας! Ήταν που αυτή η ζέστη ήταν για μας ασυνήθιστα μεγάλη στην καρδιά της άνοιξης. Ευτυχώς, που μόνο για λίγο την αισθανθήκαμε, αφού στον εσωτερικό χώρο του αεροδρομίου υπήρχε δροσιά! Τεχνητή δροσιά, αλλά δροσιά!

Μετά από τις αναγκαίες τυπικές διαδικασίες για την είσοδό μας στη χώρα και για την επικείμενη αναχώρησή μας με αεροσκάφος της ίδιας εταιρείας, κατευθυνθήκαμε

στον χώρο, όπου θα δειπνούσαμε. Δείπνο γύρω στις δύο τα ξημερώματα; Ναι! Πώς αλλιώς να ονοματίσεις τούτο το μεταμεσονύχτιο φαγητό; Και στην πατρίδα, περίπου την ίδια ώρα, θα στρώνονταν λίγες μέρες μετά, ενώ εμείς θα βρισκόμασταν μακριά, το αναστάσιμο δείπνο με τη μαγειρίτσα, τα κόκκινα αβγά και το κρασί, τα πρόσωπα θα έλαμπαν και θ' αντάμωναν σε φιλιά αγάπης, ευχών και ευτυχίας που κι αυτή τη Λαμπρή δεν έλειπε κανείς απ' το τραπέζι. Ή, κι αν έλειπε, βαθιά μέσα τους επιθυμούσαν να 'ναι ταξιδιώτης ή όπου αλλού, παρά να τους τον είχε στερήσει δια παντός ο Άδης!

Στην αίθουσα κόσμος πολύς διαφόρων εθνικοτήτων, μια και το αεροδρόμιο της Ντόχα αποτελεί σταθμό μετεπιβίβασης για πολλές κατευθύνσεις. Ντόπιοι, Ινδοί, Πακιστανοί, Κινέζοι, Ευρωπαίοι,... συνέθεταν έναν πολυπρόσωπο, πολύχρωμο, ιμπρεσιονιστικό, θα 'λεγα, πίνακα, που, αν εξαιρέσουμε πως η σύνθεσή του αφορούσε σε εσωτερικό χώρο, κατά τα άλλα αντανάκλούσε τις αντιλήψεις των ιμπρεσιονιστών για τη χρήση ζωντανών χρωμάτων, για την οπτική γωνία του θέματος και για την έμφαση που έδιναν στην αναπαράσταση του φωτός.

Μπήκαμε κι εμείς στη σειρά, ή, μάλλον, στην ουρά, για να πάρουμε το φαγητό μας. Προτιμήσαμε ρύζι με κουρκουμά, και αρνί, έτσι, για να κοινωνήσουμε λίγο με τις γεύσεις της περιοχής, και επιλέξαμε τραπέζι σε θέση απ' όπου βλέπαμε την αίθουσα εστίασης, αλλά και προς το ισόγειο, όπου υπήρχαν καταστήματα και κινούνταν κόσμος. Άλλωστε, σ' αυτόν τον σταθμό, όχι μόνο κατά τη διάρκεια του φαγητού, αλλά καθ' όλη την παραμονή μας, εκείνο που δεν μας έλειψε ήταν ο κόσμος και η θέαση ανθρώπων με ποικίλα φυλετικά χαρακτηριστικά και πολυειδείς αμφιέσεις και συμπεριφορές. Και, όπως γίνεται κάθε φορά σε τέτοιες περιπτώσεις, προσπαθείς να

κάνεις κοινωνιολογικές και εθνολογικές παρατηρήσεις κινδυνεύοντας πολύ συχνά να πέσεις έξω. Παρόλα αυτά, τις κάνεις σαν ένα ιδιότυπο κουτσομπολιό, για να διασκεδάσεις τη νύστα και την ανία της αναμονής. Είναι, ας πούμε, μιας μορφής ψυχαγωγία στη διάρκεια του ταξιδιού, που καθόλου αδιάφορο δε σ' αφήνει, αφού νιώθεις μια εσώτερη παρόρμηση για κουβεντολόι και για συλλογή εικόνων και εντυπώσεων, οι οποίες λαμβάνουν τη θέση τιμαλφών ενθυμίων.

Σ' αυτά δεν μπορεί να μη συγκαταλεγούν οι γυναίκες που κινούνταν στον χώρο. Με μελαψή ή λευκή επιδερμίδα, την οποία κάλυπταν ή αναδείκνυαν κατά περίπτωση, με κατάμαυρη ή ξανθή κόμη, είλκυαν εύλογα το βλέμμα των ανδρών, αλλά και των γυναικών. Ειδικά εκείνες, οι οποίες δεν ήταν ενδεδυμένες με την τυποποιημένη λίγο πολύ δυτική περιβολή, σε προσκαλούσαν με τον τρόπο τους να τις προσέξεις.

–Κοίτα, αχ! για κοίτα αυτές τις Ινδές! Δεν είναι πολύ όμορφες; Είπα στον σύντροφό μου και τον παρότρυνα να τις προσέξει!

–Α! Αυτές παρατηρώ και θαυμάζω, απάντησε. Είναι δυνατόν να μην προσελκύσουν την προσοχή τα κατάμαυρα μαλλιά τους, τα λάγνα μάτια τους, το μελαψό κορμί τους, τα περίτεχνα φορεμένα σάρι τους, τα χρυσά κοσμήματά τους!

–Παρά την παρότρυνσή μου, ήμουν βέβαιη, αναφώνησα. Πώς θα μπορούσε να σου διαφύγει τόση ομορφιά! Και την ομορφιά οφείλουμε να την απολαμβάνουμε, όπου κι όποτε τη συναντούμε! Πόσο, μάλλον, όταν την αντικρίζουμε, όπως αυτή τη στιγμή, με τόση εγγύτητα! Με αφορμή, μάλιστα, αυτές τις γυναίκες θα 'θελα να σου αναφέρω, είπα, κάποιες σχετικές αποφάνσεις ανδρών, οι οποίες έρχονται από την αρχαιότητα και τις διέσωσε ο

Διογένης Λαέρτιος⁴.

–Πολύ ωραία! Για να δούμε, λοιπόν, τι έλεγαν οι άντρες εκείνης της εποχής!

–Να, ο Σωκράτης, ας πούμε, χαρακτήριζε την ομορφιά ολιγοχρόνια τυραννίδα, ενώ ο Πλάτων προτέρημα της φύσεως. Ο Αριστοτέλης έλεγε πως είναι η καλύτερη συστατική επιστολή, ενώ ο Θεόφραστος την αποκαλούσε σιωπηρή απάτη. Ο Θεόκριτος την παρέβαλε με το ελεφαντόδοντο, το οποίο απέξω είναι επεξεργασμένο κι όμορφο, ενώ από μέσα είναι κούφιο. Ο Καρνεάδης την παρομοίαζε με τη βασιλεία χωρίς φρουρούς κι ο ίδιος ο Διογένης έλεγε πως είναι θεϊκό δώρο.

–Μμμμ! Μου φαίνεται πως σχεδόν ταυτιζόμαστε στις απόψεις! Να, κι εμείς δε λέμε για την ομορφιά πως είναι δώρο της φύσης ή δώρο θεϊκό; Ή πάλι, αν και είμαστε ζηλωτές της, δεν έχουμε πλήρη συνείδηση της εφήμερης διάρκειάς της; Ή, κάποιες φορές, δεν έχουμε γητευτεί από το μαγικό ραβδί της μέχρι που διαπιστώσαμε πως το περικάλυμμα δεν είχε καμία σχέση με το περιεχόμενο; Ή, πόσες φορές, επίσης, γίναμε μάρτυρες των αρνητικών συνεπειών της, όταν κάποιοι επαναπαύονταν στη δύναμή της και νόμιζαν πως αρκεί μόνη αυτή για να τα καταφέρουν στη ζωή τους; Ή... Ό,τι και να πούμε, έχουμε ικανή εμπειρία στο θέμα. Τώρα, όμως, ας σταματήσουμε αυτού του είδους τις αναζητήσεις κι ας απολαύσουμε την ομορφιά που γύρω μας υπάρχει! Ούτως ή άλλως, ακόμα κι αν κατά κάποια έννοια πλανηθούμε, αυτό θα συμβεί από απόσταση ασφαλείας! Δε νομίζεις;

–Ναι, ναι, οπωσδήποτε!

Σύμφωνοι στα περί ομορφιάς, μείναμε να ρεμβάζουμε

4. Διογένης Λαέρτιος 5.19.2–5.

μελετώντας την στις λεπτομέρειές της. Συγκεκριμένα, το βλέμμα μας επικεντρώθηκε σε μια Ινδή, η οποία περιεργάζονταν χρυσά κοσμήματα σε μια γυάλινη πολυγωνική προθήκη. Ο κίτρινος χρυσός, πολλών καρατίων, έλαμπε υπό το φως των αναμμένων λαμπτήρων και η φανερή επιθυμία της να τα δει όλα από κοντά μάς έδωσε τη δυνατότητα να την παρατηρήσουμε καλύτερα, έτσι, καθώς κινούνταν αργά κάνοντας επιλεκτικές στάσεις δίπλα στον άνδρα που τη συνόδευε.

Ενώτια, περιδέρια, καρφίτσες, δαχτυλίδια, βραχιόλια, πολλά βραχιόλια, που οι Ινδές συνηθίζουν να φορούν σε σειρές, όλα σε σχέδια περίτεχνα, τα οποία αντικατοπτρίζουν μια διάσταση της πολιτισμικής ταυτότητας των δημιουργών, αλλά και κείνων που κοσμούν μ' αυτά το κορμί τους.

Και η Ινδή, που είχε κινήσει το ενδιαφέρον μας, αν και βρίσκονταν σε ταξίδι, είχε περασμένες στο περικάρπιο χρυσές βέργες και τ' αυτιά της κοσμούνταν με σκουλαρίκια, τα οποία, μακριά καθώς ήταν, άγγιζαν τον μελαχρινό της λαιμό δημιουργώντας εντυπωσιακή χρωματική αντίθεση. Η μακριά κόμη της, ελαφρώς βοστρυχωτή, τραβηγμένη προς τα πίσω, άφηνε ελεύθερο το μέτωπο, στο μεσόφρυδο του οποίου διακρίνονταν το ερυθρό στρογγυλό στίγμα, το οποίο οι Ινδουιστές, κυρίως οι γυναίκες, αποτυπώνουν. Το κατάμαυρο γυαλιστερό χρώμα των μαλλιών της, μάλιστα, μ' έκανε να ψιθυρίσω τους στίχους δημοτικού τραγουδιού, που λένε: *«Για δεσ μαλλιά, για δεσ μαλλιά βαμμένα με καραμπογιά, / για δεσ μαλλιά που κρέμονται, καρδούλες που μαραίνονται»!* Και τα μεγάλα μαύρα μάτια της έδιναν περίσσια φωτός στο πρόσωπό της και στεφανωμένα από τα, επίσης, μαύρα τοξωτά φρύδια συνέβαλαν μαζί με τα σαρκώδη χείλη της σε μια όντως εξωτική ομορφιά!

Τα χέρια της, γυμνά από τη μέση του βραχίονα και κάτω, κοσμούνταν, όπως προαναφέρθηκε, με χρυσές βέργες και στο πάνω μέρος της παλάμης της διακρίνονταν ομορφοκαμωμένος φυτικός διάκοσμος από χένα.

Η παρουσία της συμπληρώνονταν από το περίτεχνα φορεμένο και σε αποχρώσεις του κόκκινου σάρι, το οποίο της προσέδιδε αρχοντιά και μεγαλοπρέπεια.

Το σάρι, που δεν είναι παρά ένα ύφασμα διαστάσεων πεντέμισι μέτρων μήκους και ενάμισι μέτρου πλάτους, αναδεικνύει με τον καλύτερο τρόπο πώς ένα κομμάτι υφάσματος μπορεί μέσω επιλεγμένων, ελεγχόμενων γραμμών, κινήσεων και μορφών να γίνει τέχνη, η οποία προσφέρει κομψότητα σε όποιον το φοράει μεταφέροντας μηνύματα στις αισθήσεις όσων το αντικρίζουν!

Αυτό το ένδυμα των γυναικών της Ινδίας φοριέται πάνω από ένα εσωτερικό, το οποίο αποτελείται από δύο μέρη ίδιου ή παρεμφερούς χρώματος· μια κοντή, εφαρμοστή, αμάνικη και συνηθέστερα με κοντό μανίκι μπλούζα και από μια μακριά φούστα. Οι πτυχώσεις στο μπροστινό μέρος και το τμήμα του σάρι, που πέφτει ανάλαφρα στηριγμένο, συχνά με καρφίτσα, πάνω στον ώμο πέφτοντας πίσω, αφήνουν γυμνό τον ομφαλό και τον κορμό μέχρι κάτω από το στήθος, μια και κατά την ινδική παράδοση στα σημεία αυτά, δηλαδή στον ομφαλό και στο διάφραγμα, εδρεύει η ζωή και ως εκ τούτου πρέπει να μένουν ελεύθερα.

Πάντως, ασχέτως των συμβολισμών, που μπορεί να 'χει το όποιο ένδυμα, στο αεροδρόμιο του Κατάρ δεν αντικρίσαμε μόνο αυτή την Ινδή, αλλά κι άλλες, που, πέραν της κυρίαρχης αμφίεσής τους με σάρι, φορούσαν πλουμιστά πέπλα στα μαλλιά ή στο μέτωπό τους κρέμονταν κόσμημα. Πλούσια, ούτως ή άλλως, η πολιτισμική παράδοση της Ινδίας στον τομέα της ένδυσης και πώς να

την συμπεριλάβεις σε λίγες γραμμές!

Άλλωστε, όσο κι αν θέλουμε να καταχωρήσουμε στον γραπτό λόγο στοιχεία πολιτισμού, πάντα κάτι, ή μάλλον πολλά, μας διαφεύγουν, μια κι αυτός εξελίσσεται αργά μέσα στον χρόνο κι είναι δημιούργημα πολλών, συχνά αφανών ανθρώπων, που άφησαν τη σφραγίδα τους μέσα από υλικά ή πνευματικά δημιουργήματά τους, τα οποία έχουν σημαντικό μεράδι στη μετέπειτα ζωή του λαού τους. Πόσο μάλλον που η κάθε πολιτισμική έκφραση έχει μέσα της την αρχέγονη και διαχρονική ψυχή του κάθε λαού, την οποία είναι ακόμα πιο δύσκολο να κατανοήσεις. Παρόλα αυτά, γίνονται τέτοιες καταγραφές και ακόμα κι αν στερούνται πληρότητας συγκαταλέγονται στα αξετίμητα ενθύμια των ταξιδιών μας!

Μια ακόμα γυναικεία παρουσία, η οποία τράβηξε περισσότερο απ' άλλες παρόμοιες σε εμφάνιση την προσοχή μας ήταν κάποια με αραβική περιβολή. Ψηλή, αδύνατη, φορούσε κατάμαυρο ένδυμα, το οποίο κάλυπτε όλο της το σώμα. Το ύφασμα έδειχνε ακριβό κι ήταν στολισμένο με διακριτική μαύρη δαντέλα. Μόνο τα μάτια της ήταν κατά κάποια έννοια ακάλυπτα. Για να τα δεις, βέβαια, στις λεπτομέρειές τους, έπρεπε να βρεθείς σχετικά κοντά κι εκείνη, πράγμα δύσκολο, να σηκώσει για κάποιο λόγο το βλέμμα της! Αλλά πού τέτοια τύχη! Αυτή βάδιζε με στέρεο βήμα και τα μάτια της δεν επιτελούσαν εκείνη τη στιγμή άλλο ρόλο, παρά τον βασικό, για τον οποίο είχαν δημιουργηθεί. Το πέρασμά της, όμως, άφησε διάχυτη μιας μορφής κρυμμένη αρχοντιά και μια εμφανή μέσω της αμφιέσής της πολυτέλεια. Και υποψίες για κρυμμένα κάλλη άφησε, τα οποία ποτέ δεν θα επιβεβαιώνονταν! Η φαντασία, καλπάζουσα ή μη, ήταν ελεύθερη να τα πλάσει, κατά πώς της άρεσε. Έτσι κι αλλιώς, κανείς δεν θα έσπευδε να τη διαψεύσει!

Η εικόνα αυτής της γυναίκας έφερε στη σκέψη μου μια άλλη Αράβισσα, για την οποία μίλησα στον σύντροφό μου. Την είχα δει στην Άγια Νάπα, όταν πριν από χρόνια, πολύ νέα, είχα ταξιδέψει στην Κύπρο. Ήταν μαζί μ' έναν μεσήλικα Άραβα και είχε καλυμμένο ολόκληρο το σώμα της με ολόμαυρο ρούχο. Μόνο το όμορφο πρόσωπό της, κι αυτό από τα μάτια μέχρι το σαγόνι, ήταν ακάλυπτο! Προσπάθησα τότε, αν και μου φάνταζε δύσκολο, να κατανοήσω έναν άλλο πολιτισμό, ο οποίος υπαγόρευε σε κείνη τη νέα γυναίκα να είναι καλυμμένη με τέτοια ρούχα! Και να σκεφτεί κανείς πως η θερμοκρασία – όχι πως στη χώρα της ήταν κάτι ασυνήθιστο – άγγιζε τους σαράντα βαθμούς κι όλοι αναζητούσαν λίγη δροσιά στα γαλάζια νερά της αγλαόμορφης Κύπρου! Δεν οδηγήθηκα σε κάποιο άλλο συμπέρασμα, παρά σε κείνο που λέει πως οι παραδόσεις έχουν πολύ βαθιές ρίζες, οι λαοί τις διαιώνίζουν ως βασικό συνεκτικό τους δεσμό και με πολύ αργούς ρυθμούς τις εγκαταλείπουν, αν ποτέ συμβεί αυτό. Και φυσικά, αναρωτιόμουν αν κάποιες από τις σκέψεις μου είχαν απασχολήσει ποτέ εκείνη τη γυναίκα, όπως, για παράδειγμα, αν είχε επιθυμήσει ποτέ να βγάλει τα ενδύματα που έκρυβαν την ομορφιά της, αν είχε αποδεχθεί αγόγγυστα να τα φορεί, αν... Βέβαια, αυτό δεν θα το μάθαινα ποτέ. Πάντως, χρόνια μετά, δεν έχω λησμονήσει τα όμορφα της μάτια!

Τούτη τη φορά δεν ξένισε ούτε εμένα ούτε τον σύντροφό μου η εμφάνιση της γυναίκας που πέρασε πολύ κοντά μας, αφού γνωρίζαμε πως είναι υπαγορευμένη από τη θρησκευτική και την κοινωνική ζωή των Αράβων. Ούτε, φυσικά, μπήκαμε στη διαδικασία να επικρίνουμε αυτό που βλέπαμε. Πώς μπορείς να 'σαι επικριτικός με κάτι που δεν μπορείς, ίσως, να κατανοήσεις; Η θρησκεία, η κάθε θρησκεία, άλλωστε, ως βασικός κοινωνικός θε-

σμός υπαγορεύει στους πιστούς της κώδικα επιτρεπόμενης και απαγορευμένης συμπεριφοράς.

Με νοσταλγία – και στην πατρίδα όταν βρίσκομαι, νιώθω συχνά αυτή τη νοσταλγία – έστρεψα γι’ άλλη μια φορά το βλέμμα μου στο μακρινό παρελθόν της, τότε δηλαδή που οι πρόγονοί μας, μακριά από κάθε έννοια θρησκευτικού φανατισμού, λάτρευαν όποιον ή όποιους θεούς ήθελαν και τους παρίσταναν ακόμα και γυμνούς, αναδεικνύοντας και μ’ αυτό τον τρόπο την αντίληψη που είχε η κοινωνία τους για το σώμα, του οποίου η ομορφιά αποτελούσε πρωτεύον σημείο αναφοράς του πολιτισμού της. Σήμερα, παρότι η θρησκεία της πλειονοψηφίας των Ελλήνων υπαγορεύει ποικίλες απαγορεύσεις σχετικές με την επίδειξη του σώματος, αυτοί, ειδικά οι γυναίκες, δεν φαίνεται να τις λαμβάνουν ιδιαίτερα υπόψη! Φαίνεται πως η ψυχή εκείνων των προγόνων άλλα τους υπαγορεύει, αλλά κι η πανώρια θεά, η Αφροδίτη, είναι έτοιμη ανά πάσα στιγμή ομορφιάς βραβεία ν’ απονεμίσει!

Από την έως τώρα σπουδή της ομορφιάς, όμως, δεν έγινε αναφορά σε κείνη των ανδρών. Όχι, βέβαια, από κάποια περίεργη φεμινιστική άποψη, η οποία τους αποκλείει. Αλλά να, πώς να το κάνουμε! Το βλέμμα μας στράφηκε κυρίως στις γυναίκες, μια και τα στολίδια και τα θέλγητρά τους ήταν πιο ελκυστικά. Βλέπεις στα των ανθρώπων, σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει στη φύση, η οποία κοσμεί δεόντως τα αρσενικά ζώα, προκειμένου να επιλεγούν από τα θηλυκά γι’ αναπαραγωγή, οι γυναίκες υπερθεματίζουν στη φροντίδα της εξωτερικής τους εμφάνισης. Κι αυτό, όχι πάντα με σκοπό ν’ αρέσουν στο άλλο φύλο, αλλά προκειμένου να μπουν στο μάτι των ομοφύλων τους! Να τις κάνουν να ζηλέψουν! Κάποιες φορές, μάλιστα, να τους πουν μ’ έναν τρόπο πως εκείνες έχουν τα προσόντα, για να διεκδικήσουν ένα καλό αρσε-

νικό! Ή ακόμα, πως και το δικό τους κινδυνεύει ν' απολεσθεί μπροστά στα κάλλη τους, ειδικά, αν το αρσενικό αρέσκεται να περιφέρει ως τρόπαιο τη γυναίκα που συνοδεύει, ασχέτως του περιεχομένου της!

Βέβαια, η θεώρησή μας γύρω από την ομορφιά συνεχίστηκε, αφού μετά από λίγο αφήσαμε τον χώρο όπου καθόμασταν κι αρχίσαμε να περιδιαβαίνουμε με αργό βηματισμό το σημείο του αεροδρομίου, στο οποίο υπήρχαν καταστήματα. Εκεί είχαμε την ευκαιρία να συγχρωτιστούμε με ντόπιους και, φυσικά, με ταξιδιώτες, οι οποίοι, όπως κι εμείς σκότωναν την ώρα και παρηγορούσαν τη νύστα τους μέχρι να 'ρθει η ώρα της συνέχισης του ταξιδιού. Εξάλλου, άσκηση να κρατηθούν τα μάτια μας ανοιχτά ήταν τούτη η μετακίνησή μας από κατάσταση σε κατάσταση, αλλά και αφορμή να χορτάσουμε, αν τα μάτια χορταίνουν ποτέ, με τη θέαση προϊόντων τελευταίας τεχνολογίας, αλλά και άλλων, ή κυρίως αυτών, τα οποία έφερναν λίγο από το άρωμα της Ανατολής!

Είχαμε, ακόμα, την ευκαιρία να δούμε από κοντά ντόπιους πωλητές – δεν θα δεις γυναίκα πωλήτρια εκεί – και, ρωτώντας για διάφορα προϊόντα, να συνομιλήσουμε μαζί τους. Αυτοί, σε αντίθεση μ' άλλους γηγενείς άνδρες, οι οποίοι κυκλοφορούσαν στον χώρο του αεροδρομίου φορώντας αραβική περιβολή, ήταν ντυμένοι δυτικότροπα. Αμφίεση, που τους έδινε κοσμοπολίτικο αέρα, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα την κορμοστασιά και τα μελαψά χαρακτηριστικά τους. Ως εργαζόμενοι διακρίνονταν για την ευγένεια και τη διάθεση εξυπηρέτησης των πελατών τους, τους περισσότερους εκ των οποίων δεν θα 'βλεπαν άλλη φορά. Η φήμη, όμως, θα τους ακολουθούσε!

Μετά από πέντε περίπου ώρες παραμονής στο αεροδρόμιο της Ντόχα, σήμανε η ώρα της αναχώρησης. Η ε-

πιβίβαση ήταν σύντομη, μια και για τις αποσκευές μας είχε επιληφθεί η αεροπορική εταιρεία και ο έλεγχος των διαβατηρίων δεν κράτησε πολύ. Το αεροσκάφος που θα μας μετέφερε στην πρωτεύουσα της Κινεζικής αυτοκρατορίας, το Πεκίνο, ήταν ένα σύγχρονο airbus, το οποίο, όπως αποδείχθηκε στη συνέχεια, συνέβαλε στο να 'χουμε ένα άνετο, αν και πολύωρο, ταξίδι.

Ντόχα – Πεκίνο

Το αεροσκάφος ήταν πλήρες, η εθνολογική σύνθεση των επιβατών εμφανώς διαφορετική απ' ό,τι στη μετάβασή μας από την Αθήνα στο Κατάρ και ποσοστιαία υπερτερούσαν οι Κινέζοι. Έριξα μια γρήγορη ματιά γύρω, για να εισπράξω λίγη από την αύρα τους κι αμέσως προσηλώθηκα στην απογείωση, η οποία εξελισσόταν ομαλά και, όπως και η προσγείωση, πριν από μερικές ώρες, μας πλούτιζε με καινούργιες εικόνες του τόπου που πίσω μας αφήναμε.

Προς στιγμήν, καθώς ανεβαίναμε σε υψηλότερα επίπεδα της ατμόσφαιρας, ήρθε στο νου μου ο Δαίδαλος κι ο νεαρός γιος του, ο Ίκαρος, οι οποίοι κατόρθωσαν κι ένωσαν το ξάφνιασμα, τη χαρά και την ελευθερία του πετάγματος! Όπως, μάλιστα, έγραψε ο Ανδρέας Κάλβος⁵ στο ποίημά του «Εἰς Σάμον», μπορεί ο «περωθείς» Ίκαρος να έπεσε και να «ἐπνίγη θαλασσωμένος», αλλά έπεσε από ψηλά και «ἀπέθανεν ἐλεύθερος»! Λίγο είναι, στ' αλήθεια, αν και νέος, έτσι να πεθάνεις;

Οι οθόνες που κρέμονταν μπροστά μας άρχισαν να δείχνουν την πορεία μας προς τα βάθη της Ασίας! Και οι αεροσυνοδοί, μόλις το αεροπλάνο πήρε το απαραίτητο ύψος, άρχισαν να προσφέρουν φαγητό στους ταξιδιώτες.

5. Ανδρέας Κάλβος, Ώδαί, σ. 119.

Νυσταγμένοι οι περισσότεροι, αλλά πριν πιάσουν τον ύπνο κι ονειρεύονται ...καρβέλια, έπρεπε να ικανοποιήσουν την ανάγκη τους για τροφή. Τι, όταν το στομάχι πεινάει, κι ο ύπνος ήσυχος δεν είναι. Διότι, όπως λέει και κάποια παροιμία, «ο φιδοφαγωμένος κοιμήθηκε, ο νηστικός όχι!» Θεριό ανήμερο η πείνα κι αλί σ' όποιον πέσει στα δίχτυα της!

Με το ταξίδι μας να γίνεται ανάποδα σε σχέση με τη φορά της γης, ο χρόνος άλλαζε νόημα και το βιολογικό μας ρολόι προσπαθούσε κατά το δυνατόν να προσαρμοστεί. Χιλιάδες πόδια πάνω από την επιφάνεια της γης και με την αυγή να χαράζει πολύ μακριά στον άγνωστο ορίζοντα, γευτήκαμε με όρεξη το νόστιμο φαγητό που μας προσφέρθηκε και οφείλω να ομολογήσω πως δεν είναι και τόσο συνηθισμένο κάτι τέτοιο στα αεροπορικά ταξίδια.

Κατόπιν, οι αεροσυνοδοί φρόντισαν για την άνεση του ύπνου μας μοιράζοντας μαξιλαράκια, κουβερτούλες, καλύμματα ματιών,... Μετά από τόση φροντίδα και θαλπωρή και με πτήση χωρίς αναταράξεις, οι περισσότεροι παραδόθηκαν στον θεό Ύπνο. Κάποιοι ροχάλιζαν κιόλας! Εγώ δεν μπορώ να πω ότι κοιμήθηκα, μια και δύσκολα με παίρνει ο ύπνος εν ώρα ταξιδιού. Πάντως, άλλοτε με κλειστά κι άλλοτε με μισόκλειστα μάτια, λαγοκοιμόμουν προσφέροντας στον εαυτό μου την όποια ξεκούραση, η οποία διακόπτονταν κατά διαστήματα και αφιερώνονταν στην ανάγνωση σκέψεων του Κομφούκιου, σημαντικού Κινέζου διανοητή και κοινωνικού φιλοσόφου, από ένα βιβλίο μικρού μεγέθους που κουβαλούσα στην τσάντα μου. Τις είχα μελετήσει στο παρελθόν, αλλά να, τώρα που ταξιδεύαμε στη χώρα που τον γέννησε είπα να τις επαναλάβω, έτσι ως μια οφειλή σε κείνον

και ως μια προσπάθεια να ῥθω πιο κοντά στην ψυχή του τόπου, όπου θα βάδιζα σε λίγες ώρες.

Βέβαια, σ' αυτή την προσπάθεια, εκτός από την άμεση εμπειρία του ταξιδιού και τις αποφάνσεις του Κομφούκιου, ως πολύτιμοι αρωγοί θα έσπευδαν οι γνώσεις που είχα μέχρι εκείνη τη στιγμή για την Κίνα, οι οποίες προέρχονταν από ποικίλες πηγές και, φυσικά, από τη λογοτεχνία. Για παράδειγμα, από τα βιβλία της Περλ Μπακ «*Η μάνα*», «*Ανατολικός άνεμος και δυτικός άνεμος*», «*Η τελευταία αυτοκράτειρα της Κίνας*»,..., μια και η βραβευμένη με Νόμπελ Αμερικανίδα συγγραφέας, έχοντας ζήσει πολλά χρόνια στην Κίνα, αποτυπώνει χωρίς προκαταλήψεις, τόσο την Κινεζική, όσο και τη Δυτική κοινωνία.

Επίσης, από το βιβλίο «*Αγριόκυκνοι – Τρεις κόρες της Κίνας*» της Γιούνγκ Τσανγκ, όπου η συγγραφέας, μέσω της παρουσίασης της ζωής τριών γυναικών στην Κίνα, δηλαδή της γιαγιάς της, της μητέρας της και της ίδιας μέχρι τη φυγή της στο Λονδίνο ένα χρόνο μετά τον θάνατο του Μάο, περιγράφει λεπτομερειακά και με διεισδυτική ματιά την ιστορία της πατρίδας της.

Α! Να μην λησμονήσω και «*Το βουνό της ψυχής*», βιβλίο του νομπελίστα συγγραφέα Γκάο Ξινγκγιάν, το οποίο σε κατευθύνει σε μια ανερεύνηση ερωτική και πνευματική, σε μια προσέγγιση με τις απαρχές του ανθρώπου και του κινέζικου πολιτισμού, σε μια αναζήτηση της αλήθειας, της σοφίας και της αγνότητας, σε μια επιστροφή στην παιδική ηλικία.

Και φυσικά, το «*Ταξιδεύοντας Ιαπωνία – Κίνα*» του συμπατριώτη Νίκου Καζαντζάκη!

Τέλος, ας αναφερθεί, ακόμα, η παρουσίαση της κινεζικής κοινωνίας μέσω της έβδομης τέχνης, ειδικά στην επική, πολυβραβευμένη κινηματογραφική ταινία «*Ο Τε*

λευταίος Αυτοκράτορας», σε σκηνοθεσία του Μπερνάρντο Μπερτολούτσι, καθώς και στο σπουδαίο θεατρικό έργο του Μπέρτολτ Μπρεχτ «Ο καλός άνθρωπος του Σετσουάν», όπου ο συγγραφέας, μέσω ενός κινέζικου παραμυθιού, θέτει το πανανθρώπινο ερώτημα, αν είναι εφικτή η καλοσύνη μέσα σ' έναν κόσμο κακίας και εκμετάλλευσης!

Όλα τούτα κι άλλα πολλά συνιστούσαν πνευματικό απόθεμα και στέρεο αποκούμπι σε τούτο το ταξίδι, το οποίο έμελλε να επιβεβαιώσει ή να διαψεύσει προσδοκίες και όνειρα, αλλά και να συμβάλει κατά το δυνατόν στην κατανόηση του τόπου και των ανθρώπων. Δύσκολο εγχείρημα για τον χρόνο που θα διαθέταμε, δεκατέσσερις μέρες συνολικά, εκείνες των διακοπών της Λαμπρής του σωτηρίου έτους 2006, αλλά είμαστε έτοιμοι να καταβάλουμε κάθε προσπάθεια προς αυτή την κατεύθυνση. Αλλιώς, τι είδους ταξιδιώτες θα 'μασταν;

Καθώς, λοιπόν, γύριζα τις σελίδες του βιβλίου που κρατούσα μελετώντας υπογραμμισμένες από παλαιότερη ανάγνωση αποφάνσεις του Κομφούκιου, είπα να κοινωνήσω κάποιες απ' αυτές στον αγουροξυπνημένο σύντροφό μου.

–Άκου, είπα, άκου τι έλεγε ο σοφός Κομφούκιος⁶: «Δεν μπορείς να μάθεις για τον θάνατο, πριν μάθεις για τη ζωή»!

–Τι έπαθες κι ώρα που 'ναι μου μιλάς για τον θάνατο, σχολίασε.

–Όχι, αγαπημένε μου, δεν σου μιλώ για τον θάνατο, για τη ζωή σου μιλώ! Διότι, όποιος το νόημα της ζωής δεν κατανοεί, δεν κατανοεί ούτε του θανάτου! Μόνο που είναι δύσκολο να κατανοήσεις το νόημα της ζωής. Να, κι

6. Κομφούκιος, σ. 121.

ο Τολστόι έλεγε πως ένας λόγιος γνωρίζει πολλά βιβλία, ένας άνθρωπος μορφωμένος έχει γνώσεις και δεξιότητες, αλλά μόνο ένας άνθρωπος φωτισμένος καταλαβαίνει το νόημα και τον σκοπό της ζωής του! Δύσκολο ν' ανήκεις στους φωτισμένους, θα πεις! Αλλά δεν νομίζεις πως αξίζει να προσπαθήσεις και, αν τα καταφέρεις, να γίνεις ένας απ' αυτούς;

–Συμφωνώ πως αξίζει, μόνο που το βλέπω όχι λίγο, πολύ δύσκολο!

–Εντάξει! Μου φαίνεται, όμως, πως είχε πολύ δίκιο κι ο Πλάτων, όταν έλεγε πως προορισμός της ζωής δεν είναι η μεγάλη της διάρκεια, αλλά το να ζούμε καλά! Μόνο που το «καλά» μπορεί ο καθένας να το ερμηνεύσει κατά το δοκούν. Για μας τουλάχιστον το πλατωνικό «καλά» περιλαμβάνει, χωρίς άλλο, και τα ταξίδια!

–Ω! ναι! Για μας όχι μόνο αυτό, αλλά και το ομηρικό «πολλῶν ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καί νόον ἔγνω»⁷ μας ταιριάζει απόλυτα!

–Ναι, «πολλῶν ἀνθρώπων ἄστεα καί νόον»! Αλλά τώρα, έτοιμοι άλλη μια φορά για τούτη τη γνώση, ας πιούμε το τονωτικό καφεδάκι που μας προσφέρθηκε κι ας φανταστούμε όλα κείνα, τα οποία σχεδιάσαμε να δούμε σ' αυτό το ταξίδι. Η χώρα, που εδώ και κάποιες ώρες πάνω της ιπτάμεθα, αναμένει να την ανακαλύψουμε! Από μας εξαρτάται πόσα από τα κλειδιά της ψυχής της θα ξεκλειδώσουμε και ποιες μυστικές της φωνές θ' αφουγκραστούμε. Είναι βέβαιο πως δεν θα μας ανοίξει εύκολα και διάπλατα τις πύλες της ούτε θα κατανοήσουμε τα πάντα, αλλά έχοντας ανοιχτά και άγρυπνα τα μάτια της ψυχής μας, κατά πώς λέει κι ο εθνικός μας ποιητής, πολλά θα δούμε και θα νιώσουμε.

7. Όμηρος, α 3.

–Έχεις δίκιο, ας αφεθούμε για την ώρα στη φαντασία!
Αλλά για πόσο; Για κοίτα στην οθόνη! Σε λίγο φθάνουμε
στο Πεκίνο!

Πεκίνο

Πρώτη μέρα

Μετά από δέκα ωρών ταξίδι, το αεροσκάφος άρχισε τη διαδικασία της προσγείωσης. Το τοπίο, όσο μπορούσαμε να διακρίνουμε, φαινόταν μουντό. Καμιά όμορφη εικόνα δεν κρατήσαμε στη μνήμη από τούτη την κατάβαση και απογοήτευση μας συνεπήρε. Αλλά πάλι αναθαρρήσαμε! Ως φίλοι των ταξιδιών, άλλωστε, γνωρίζαμε πως δεν μπορείς να κρίνεις τον τόπο προορισμού σου μόνο απ' ό,τι βλέπεις καθώς προσγειώνεσαι σε κάποιο αεροδρόμιό του.

Πάντως, πέραν όλων αυτών, ετούτο που μας δέχθηκε, μεγάλο για τα δικά μας μέτρα, αλλά όχι για της Κίνας, απέπνεε κάτι από την εποχή του Μάο Τσε Τουνγκ, του *«Μεγάλου Τιμονιέρη»*, όπως τον αποκαλούσαν οι συμπατριώτες του. Του ηγέτη δηλαδή, που, όταν ρωτήθηκε σε συνέντευξη για την οικογένειά του, όπου ήταν κυρίαρχη η εξουσία του πατέρα, όπως, άλλωστε, επέβαλλε και η κομφουκιανή παράδοση, είπε: *«Τα κόμματα στην οικογένεια ήταν δυο. Το ένα ήταν ο πατέρας μου: η εξουσία. Η αντιπολίτευση, αντίθετα, αποτελούνταν από εμένα, τη μητέρα μου, τον αδελφό μου και καμιά φορά από τον ξωμάχο. Παρόλα αυτά, το ενωμένο μέτωπο της αντιπολίτευσης συχνά διασπόταν από διχογνωμίες. Η μητέρα μου υποστή-*

ριζε την πολιτική της έμμεσης επίθεσης: ήταν αντίθετη σε όλες τις ακραίες εκδηλώσεις των αισθημάτων μας, όπως και στις προσπάθειές μας για μια ανοιχτή εξέγερση ενάντια στην εξουσία. Έλεγε ότι αυτό δεν είναι ο κινέζικος τρόπος.»⁸

Ο κινέζικος τρόπος! Η σκιά του Κομφούκιου στη ζωή των Κινέζων! Από τα λεγόμενα του Μάο, όμως, είχαν περάσει αρκετά χρόνια. Εμείς, ταξιδευτές της γης που εκείνος κυβέρνησε για πολύ, από τη στιγμή που πατήσαμε το πόδι σ' αυτή, σαν κυνηγάρικα λαγωνικά αρχίσαμε βήμα το βήμα ν' ανακαλύπτουμε τον σύγχρονο κινέζικο τρόπο, που, όπως θα διαπιστώναμε στην πορεία, παρά την κομμουνιστική διακυβέρνηση, καλπάζει σαν αφηνιασμένο άλογο στ' αλώνια του καπιταλισμού, ενώ διατηρεί, άγνωστο ως τότε, στοιχεία της πολιτιστικής του κληρονομιάς.

Αφού περάσαμε τον καθιερωμένο έλεγχο και παραλάβαμε τις αποσκευές μας, ο σύντροφός μου, ο οποίος είχε σχεδιάσει επί χάρτου το ταξίδι, ομολογουμένως με πολύ ζήλο, επιμέλεια και ακρίβεια, έσπευσε να κλείσει αεροπορικό εισιτήριο για τον επόμενο προορισμό μας. Η επιλογή να μετακινούμαστε με αεροπλάνο, πλην μιας φορές που επιλέξαμε πλοίο, έγινε για την οικονομία των αποστάσεων. Μεγάλη η χώρα και λίγος ο διαθέσιμος χρόνος που, αν ήταν περισσότερος, θα μας έδινε την ευκαιρία να μετακινηθούμε με τρένο και να 'χουμε και μια επιπλέον ενδιαφέρουσα γνωριμία με τη χώρα. Αλλά στα ταξίδια δεν μπορείς να τα 'χεις όλα. Κάτι χάνεις και κάτι κερδίζεις, όπως και στη ζωή!

Επιβιβαστήκαμε, λοιπόν, σ' ένα ταξί και κατευθυνθήκαμε προς το κέντρο της πόλης, όπου βρισκόταν το ξενο-

8. Ενρίκο Φααντέλα, Ο νεαρός Μάο, σ. 14.

δοχείο, στο οποίο είχαμε κλείσει δωμάτιο. Οι δρόμοι πλατιοί κι η κίνηση μεγάλη! Και η ατμόσφαιρα μουντή, σκοτεινή σχεδόν. Το Πεκίνο, που ετοιμαζόταν για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2008, εργαζόταν σε εντατικούς ρυθμούς, ενώ η ατμοσφαιρική ρύπανση είχε χτυπήσει κόκκινο! Το είχαμε πληροφορηθεί από τον τύπο στην Ελλάδα, αλλά άλλο να το διαβάζεις κάτι κι άλλο να το βλέπεις και να το οσφραίνεσαι. Και εκτός από τη ρύπανση αυτή καθαυτή, η ατμόσφαιρα ήταν περαιτέρω επιβαρυνόμενη, καθώς ισχυροί βόρειοι άνεμοι μετέφεραν κόκκους άμμου από την έρημο Γκόμπι καλύπτοντας επιφάνειες και δυσχεραίνοντας την αναπνοή κατοίκων και επισκεπτών.

Όσο είμαστε μέσα στο ταξί, αν και νιώθαμε την οσμή από το διάχυτο καυσαέριο, δεν ενοχλούμασταν από τους κόκκους της άμμου. Βλέπαμε, όμως, ανθρώπους, οι οποίοι βιάζονταν γρήγορα αναμαλλιασμένοι από τους αέριδες κι άλλους που φορούσαν μάσκες σε μια προσπάθεια να προστατέψουν την επιβαρυνόμενη ήδη αναπνοή τους ή, ίσως, προληπτικά, προς αποφυγή εμφάνισης σχετικού προβλήματος στο μέλλον. Και φυσικά, είδαμε πολλούς ποδηλάτες, οι οποίοι για τον ίδιο σκοπό είχαν καλυμμένο το σώμα τους με αδιάβροχα – έριχνε ψιλόβροχο εκείνη τη στιγμή – και το πρόσωπό τους με μάσκες. Η πόλη, παρά τις μεγάλες λεωφόρους, ασφυκτιούσε κυριολεκτικά από το πλήθος των αυτοκινήτων! Η οικονομική ανάπτυξη είχε κάνει κι εκεί το θαύμα της!

Ο οδηγός του ταξί δεν γνώριζε καμία λέξη της αγγλικής! Απέραντη η χώρα του και δεν ένιωθε τη χρεία να μάθει έστω και λίγες λέξεις χάριν των επισκεπτών που έφταναν εκεί από μακριά. Η αναφορά και μόνο του ονόματος του ξενοδοχείου, βέβαια, ήταν αρκετή για να μας οδηγήσει σ' αυτό. Πέραν τούτου, ουδέν! Μόνο κάτι λέ-

ξεις στα κινέζικα, με τις οποίες υποθέσαμε πως, μόλις μπήκαμε στο ταξί, μας καλωσόρισε κι όταν αποβιβαστήκαμε μας ευχήθηκε ευχάριστη διαμονή στη χώρα του, που για μας, όμως, ήταν όντως ...«κινέζικα»!

«*Jianguo garden hotel*», έτσι ήταν το όνομα του χτισμένου βάσει της σύγχρονης αρχιτεκτονικής και σε σχήμα ανοιχτού πετάλου ξενοδοχείου, στο οποίο φτάσαμε μετά από αρκετή διαδρομή. Πληρώσαμε τον οδηγό, παραλάβαμε τις αποσκευές, από τις οποίες έσπευσε να μας απαλλάξει αμέσως υπάλληλος του ξενοδοχείου, και προχωρήσαμε στην υποδοχή. Δώσαμε τα στοιχεία, τα οποία δήλωναν την κράτηση και έγινε η επιβεβαίωση. Τότε, όμως, πληροφορηθήκαμε πως το δωμάτιο, το οποίο είχαν κρατήσει για μας, ήταν κατειλημμένο, κάτι που, φυσικά, μας βγήκε σε καλό, αφού η πρότασή τους ήταν να μείνουμε σε μια από τις σουίτες του ξενοδοχείου! Σε σουίτα; Ναι, σε σουίτα! Αυτή κι αν ήταν μια από τις εκπλήξεις του ταξιδιού μας!

Σε σουίτα, βέβαια, δεν είχαμε διαμείνει άλλη φορά. Πού χρήματα για τέτοιες πολυτέλειες! Στις κάθε είδους εξορμήσεις μας, άλλωστε, όχι πως υποτιμούμε την ποιότητα του χώρου διαμονής, δεν μας ενδιαφέρει τόσο αυτή η πλευρά τους, όσο αυτή καθαυτή η απόλαυσή τους, η οποία συνίσταται στο πλήθος των εμπειριών που βιώνουμε και στο πλήθος των γνώσεων, που με αφορμή τους αποκτούμε. Αλλά, να, στην αρχή ετούτου του ταξιδιού, αν και η διαμονή δεν ήταν ακριβή σε σχέση με ξενοδοχεία ανάλογων παροχών στην Ελλάδα ή αλλού, έμελλε να 'χουμε τη χαρά να ξεκουραστούμε, μετά από το πολύωρο ταξίδι, σε σουίτα!

Αφού δόθηκαν όλες οι εξηγήσεις και οι πληροφορίες στην υποδοχή, οδηγηθήκαμε στη σουίτα, η οποία, φωτεινή και ευρύχωρη, απέπνεε διακριτική πολυτέλεια. Η

τζαμωτή της πλευρά έβλεπε στην ευρεία λεωφόρο, που με δυσκολία ανέπνεε λόγω της συνεχούς κυκλοφορίας των αυτοκινήτων, καθώς και των μεγάλων κτιρίων, τα οποία βρίσκονταν, όχι μόνο εκατέρωθέν της, αλλά και σ' όση ακτίνα έβλεπε το μάτι. Ευτυχώς, λόγω της ηχομόνωσης του κτιρίου, ο θόρυβος της πόλης δεν έφτανε ως εμάς.

Στον χώρο κυριαρχούσαν οι γήινες αποχρώσεις και το λευκό. Το δωμάτιο, εκτός από κρεβάτι και κομοδίνα, διέθετε καθιστικό αποτελούμενο από καναπέ, ανάκλιτρο και τραπέζι σε σχήμα ελλειψοειδούς κύκλου, γραφείο, όπου ήταν τοποθετημένο βάζο με πληθωρικό μπουκέτο λουλουδιών, τηλεόραση, ψυγείο,... Το δάπεδο ήταν στρωμένο με μοκέτα, που έφερε γεωμετρικά σχήματα, και στον τοίχο υπήρχε ένας όλος κι όλος μινιμαλιστικός ζωγραφικός διάκοσμος.

Στο λουτρό, εκτός από πετσέτες και λευκά απαλά μπουρνούζια, μια σειρά από είδη ατομικής υγιεινής, τα οποία, όπως διαπιστώσαμε, κάθε μέρα θα αντικαθίσταντο, έδιναν τον τόνο της φροντίδας, αλλά και του άκρατου καταναλωτισμού στην καρδιά της κομμουνιστικής Κίνας, διαπίστωση, βέβαια, που θα κάναμε με ποικίλες αφορμές σ' αυτό το ταξίδι. Παντόφλες, οδοντόβουρτσες, οδοντόπαστες, σαπούνια, αφρόλουτρα,... προσφέρονταν απλόχερα για ημερήσια χρήση και κάθε επόμενη μέρα αποσύρονταν, για να μπουν άλλα στη θέση τους! Ως συνειδητοί οικολόγοι, αν και απολαμβάναμε την πολυτέλεια, σχεδόν ενοχλούμασταν με την τόση κατανάλωση! Τι θα πείραζε, αν φορούσαμε τις ίδιες παντόφλες και την άλλη μέρα ή αν πλέναμε τα δόντια μας με την ίδια οδοντόβουρτσα όλες τις μέρες της διαμονής μας ή αν... Προφανώς τίποτε! Αλλά να, που στα ταξίδια τους, αν όχι όλοι, πολλοί επιθυμούν και επιδιώκουν ανέσεις, τις ο-

ποιές σπεύδουν να προσφέρουν οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα του τουρισμού. Και περισσότερο είναι αυτές επιθυμητές, όταν τους προσφέρονται αφειδώς χωρίς μεγάλο ή με ελάχιστο οικονομικό αντίκρισμα!

Κι εμείς, ευρισκόμενοι στο πόδι για περισσότερες από τριάντα ώρες, απολαύσαμε ένα χαλαρωτικό λουτρό και πέσαμε για ύπνο.

Αργά το απόγευμα, ήπιαμε τσάι με γεύση και άρωμα γιασεμιού στην καφετερία του ξενοδοχείου, η οποία έβλεπε προς τη μεγάλη λεωφόρο. Από κει είχαμε την ευκαιρία να περιεργαστούμε ό,τι αγκάλιαζε το οπτικό μας πεδίο. Ο έξω χώρος, τον οποίο είχαμε αντικρίσει κι από το δωμάτιό μας, έτσι καθώς έπεφτε η νύχτα κι άναβαν τα φώτα άλλαζε όψη. Το φωτισμένο κυκλικό σιντριβάνι, ευρισκόμενο στο κέντρο του προαυλίου, έμοιαζε με ομφαλό κι ο πίδακας, που στο κέντρο του αναπηδούσε, θύμιζε ομφάλιο λώρο, που από κάποια μαγική επήρεια μεγεθύνονταν και μίκραινε σε μια προσπάθεια να ενωθεί με μυστικές δυνάμεις του σύμπαντος. Τα δέντρα έριχναν τη σκιά των φυλλωμάτων τους στις φροντισμένες αλέες και στους ασφαλτοστρωμένους διαδρόμους πηγαινοέρχονταν οχήματα και κόσμος αδιάκοπα.

Φυσικά, από τον χώρο αυτό δεν έλειπε ο ιστός, όπου ήταν αναρτημένη η κόκκινου χρώματος σημαία της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, η οποία ονομάζεται και Κόκκινη Σημαία των Πέντε Αστεριών, μια και φέρει στην άνω αριστερή γωνία της ένα μεγάλο αστέρι, σύμβολο του Κομμουνιστικού Κόμματος της Κίνας, και τέσσερα μικρότερα, όλα σε απόχρωση ανοιχτού κίτρινου χρώματος. Σχετικά με τα αστέρια, λέγεται πως αντιπροσωπεύουν την ένωση των πέντε κύριων κινεζικών εθνότητων ή των πέντε κοινωνικών τάξεων. Σχεδιασμένη από

τον Ζενγκ Λιασόνγκ, οικονομολόγο και καλλιτέχνη, αποτελεί από το 1949 το εθνικό σύμβολο της χώρας. Εκατέρωθεν, δύο μικρότεροι ιστοί, έφεραν σημαίες με τον λογότυπο του ξενοδοχείου.

Το βλέμμα μας, βέβαια, κινήθηκε και πιο πέρα, στα φωτισμένα ψηλά κτίρια, τα οποία αίρονταν περήφανα προς τον ουρανό, διακηρύσσοντας με τον τρόπο τους την οικονομική ακμή της χώρας, που τα φιλοξενούσε, αλλά και στην πολύβουη λεωφόρο, μια και το τζαμωτό, που χώριζε τον εξωτερικό από τον εσωτερικό χώρο του ισογείου, όπου καθόμαστε, έδινε αυτή τη δυνατότητα. Μόνο οι ψηλοί στηρικτικοί κίονες έκοβαν κατά διαστήματα την εικόνα, καθώς και η κυκλική είσοδος εκατέρωθεν της οποίας υπήρχαν δυο μεγάλες γλάστρες με ενδημικά φυτά, αλλά και δυο υπάλληλοι, οι οποίοι καλωσόριζαν ή ξεπροβοδούσαν τον κόσμο.

Στο κέντρο του χώρου υποδοχής ήταν τοποθετημένο ένα χαμηλό κυκλικό τραπέζι, που πάνω του, κάπως έκκεντρα βαλμένη, καμάρωνε θελκτικά μια τεράστια ανθοδέσμη με άλικά τριαντάφυλλα. Λίγα μέτρα πριν από τις θυρίδες συναλλαγής με το κοινό, τραπέζι άλλου σχήματος, πιο ψηλό, ήταν επίσης στολισμένο με άνθη στρελίτσιας, λιλίουμ,... και πρασινάδες, ενώ ακριβώς δίπλα από τις θυρίδες υπήρχαν περίτεχνα κλαδεμένα φυτά, επιβεβαιώνοντας κι αυτά την αγάπη των Κινέζων για κάθε μορφής φυτικό διάκοσμο, ο οποίος αποτυπώνεται και σε πολλές μορφές της τέχνης τους.

Κατόπιν, κινούμενοι σε περαιτέρω αναγνώριση των παροχών του ξενοδοχείου, διαπιστώσαμε πως διέθετε χώρους εστίασης, ψυχαγωγίας, άθλησης, συσκέψεων, συνεδρίων,... Όλα αποτύπωναν το σύγχρονο πρόσωπο της χώρας, το οποίο συνδυάζει στοιχεία παραδοσιακά και μοντέρνα, τόσο στην αρχιτεκτονική των εξωτερικών,

όσο και των εσωτερικών χώρων, με μια τάση να υπερτερούν τα δεύτερα έναντι των πρώτων.

Μετά τη σύντομη περιήγηση, δειπνήσαμε στο εστιατόριο του ξενοδοχείου. Πρώτη μέρα στην Κίνα, επιλέξαμε ένα λιτό και ελαφρύ πιάτο με οικείες γεύσεις. Την πρώτη επαφή μας με την ντόπια μαγειρική την αναβάλαμε για την επόμενη μέρα. Εξάλλου, δεν μας ήταν παντελώς άγνωστη, καθώς είχαμε γευτεί κινέζικα φαγητά στην Ελλάδα και σ' άλλες χώρες της Δύσης. Έμενε, λοιπόν, να τα γνωρίσουμε στην πατρίδα τους. Ήμαστε, μάλιστα, σχεδόν βέβαιοι πως θα είχαν διαφορετική και καλύτερη γεύση, μια κι η γαστρονομική ταυτότητα ενός τόπου αναδεικνύεται με τον καλύτερο τρόπο εκεί που γεννήθηκε, αφού είναι αποτέλεσμα, όχι μόνο της δεξιοτεχνίας του εκάστοτε δημιουργού, αλλά και των προϊόντων που σ' αυτόν παράγονται και, κυρίως, αυτού καθαυτού του πολιτισμού, ο οποίος τη δημιούργησε.

Αν αξίζει να σημειωθεί κάτι απ' αυτό το δείπνο, είναι η φροντίδα που δεχθήκαμε, καθώς κι ένα φλιτζάνι τσαγιού με χλιαρό νερό, το οποίο μας προσφέρθηκε να το πιούμε στην αρχή, μια και σύμφωνα με τον κινέζικο κώδικα διατροφής ήταν ένας καλός τρόπος να προετοιμάσουμε το στομάχι, για να δεχθεί την τροφή. Αυτό μας είπε σχεδόν με χειρονομίες και με αδέξια αγγλικά η χαριτωμένη σερβιτόρα με το ευπροσήγορο μειδίαμα, αφού στη θέαση του φλιτζανιού, πριν καν διατυπώσουμε ερώτημα, τα μάτια και οι κινήσεις μας εξέφρασαν έντονη απορία. Γεγονός είναι, πάντως, πως το νερό ήταν σε τέτοια θερμοκρασία που το ήπιαμε ευχάριστα, σχεδόν ως αναγκαίο φάρμακο. Τώρα, αν βοήθησε και το στομάχι μας να δεχθεί χωρίς ανεπιθύμητες παρενέργειες το φαγητό, αυτό δεν το νιώσαμε. Ίσως, να πρόκειται για κείνες τις άδηλες διαδικασίες του πεπτικού μας συστήματος, οι οποίες ε-

πωφελούνται ή όχι εν αγνοία μας. Και φαίνεται πως η μακροχρόνια παρατήρηση των γηγενών, ειδικών και μη, σχετικά με την ωφέλεια που προκύπτει από την πόση του χλιαρού νερού, πριν την κατανάλωση τροφής, την ανήγαγε σε ευεργετική συνήθεια!

Πεκίνο

Δεύτερη μέρα

Μετά από έναν αναζωογονητικό ύπνο, το πρωί μάς βρήκε ξεκούραστους, ευδιάθετους κι έτοιμους για δράση. Προτού να την αναλάβουμε, όμως, ο δρόμος μας περνούσε από το σημείο, όπου προσφερόταν το πρωινό. Ο χώρος ευχάριστος και τα προτεινόμενα εδέσματα πολλά. Το ενδιαφέρον ήταν πως σου δίνονταν η δυνατότητα να επιλέξεις ανάμεσα σ' ένα δυτικού τύπου πρωινό, το οποίο συναντάς σε πολλά ξενοδοχεία ανά τον κόσμο, και σ' ένα κινέζικο, το οποίο σ' έφερνε σε επαφή με τις γεύσεις του τόπου και την ντόπια κουλτούρα. Εμείς επιλέξαμε το δεύτερο. Απ' αυτή τη στιγμή μέχρι την αναχώρησή μας αυτό θα κάναμε. Θα τρεφόμασταν δηλαδή ως έναν βαθμό με ό,τι τρέφονται κι οι ντόπιοι, για να οσμιστούμε και να γευτούμε όσα με ζήλο μαγειρεύουν στα γουόκ και άλλα σκεύη τους. Παρά την περιέργειά μας, δεν θα τα δοκιμάζαμε όλα. Κι αυτό όχι μόνο επειδή δεν επαρκούσε ο χρόνος, αλλά διότι μας ήταν αδύνατον να τα βάλουμε στο στόμα μας. Πώς να φας, για παράδειγμα, ξανθούς σκορπιούς, προνύμφες και άλλα όντα του ζωικού βασιλείου, τα οποία και δεν είχες ως τότε στον διατροφικό σου κώδικα και σε απωθούν καθώς τα αντικρίζεις ψημένα έτοιμα προς βρώση;

Το πρωινό, βέβαια, δεν περιλάμβανε τίποτα σχετικό. Πάντως, είχαμε να επιλέξουμε ανάμεσα σε πολλά. Φρούτα ωμά ή σε μορφή κομπόστας, ποικιλία λαχανικών μαγειρεμένων στον ατμό ή σε γουόκ, αλλά και ωμών, αβγά ποικιλότροπα μαγειρεμένα, σούπες, κρέπες καμωμένες κατά τον κινέζικο τρόπο, πουγκιά από ζυμάρι ψημένα στον ατμό, τα οποία μέσα τους έκρυβαν γεύσεις κρέατος, θαλασσινών, λαχανικών,..., και τα οποία μας έφεραν στη μνήμη τα ποντιακά πιροσκι, ρύζι,... Με λίγα λόγια ένα σωρό καλούδια κείτονταν μπροστά μας και μας καλούσαν να τα γευτούμε! Αλλά πόσο να φάει κανείς! Αυτή τη μέρα, κατά την οποία πολλά είχαμε να κάνουμε και να δούμε, ήπιαμε πράσινο τσάι και επιλέξαμε εύγευστα πουγκιά από ζυμάρι σ' όλες τις διαθέσιμες γεύσεις, τα οποία συνοδεύσαμε με λαχανικά, καθώς και με ενδημικά φρούτα.

Αλλά ποια είναι η ιστορία των εύγευστων πουγκιών από ζύμη, δική μου ονομασία αυτή, μια και τ' όνομά τους είναι ντάμπλινγκς; Λέγεται, λοιπόν, πως στην Κίνα φτιάχτηκαν για πρώτη φορά την εποχή των Τριών Βασιλείων, περίπου το 225, και γίνονται με αλεύρι ή πατάτα. Η γέμισή τους εξαρτάται από την περιοχή και τις προσωπικές προτιμήσεις, ενώ αποτελούν παραδοσιακό έδεσμα της Πρωτοχρονιάς. Τα κύρια είδη κινέζικων ντάμπλινγκς είναι τα guotie, τα οποία πρώτα βράζονται στον ατμό και μετά σοτάρονται σε λίγο λάδι, τα jiaozi, που μαγειρεύονται μόνο στον ατμό, τα wonton, τα οποία χρησιμοποιούνται κυρίως σε σούπες και τα zongzi, που φτιάχνονται με ρύζι.

Στον χώρο υποδοχής του ξενοδοχείου, κατόπιν συνεννόησης, ανέλαβε μια Κινέζα την πρώτη μας ξενάγηση στο Πεκίνο. Μετρίου αναστήματος, με ραδινή κορμοστασιά, φορούσε ένα λεπτής ύφανσης, πολυφορεμένο

κατά τα φαινόμενα επανωφόρι, το οποίο, σε απόχρωση του πάγου, έρχονταν σε ενδιαφέρουσα αντίθεση με τα σκούρα καστανά και επιμελώς ατημέλητα μαλλιά της, που το μήκος τους έφτανε ως τη βάση του λαιμού της. Τα σχιστά σπινθηροβόλα μάτια της στεφανώνονταν από πολύ λεπτά φρύδια, η μικρή, ελαφρώς προτεταμένη μύτη της, έδινε ελαφρύ παριζιάνικο αέρα στα κινέζικα χαρακτηριστικά της και τα λεπτοκαμωμένα άβαφα χείλη της, ανέκφραστα σχεδόν, ούτε κατά την πρώτη επαφή μαζί της δεν κινήθηκαν από ένα έστω μειδίαμα αβροφροσύνης. Αν αυτό το τελευταίο είχε να κάνει μ' έναν ακατανόητο σε μας επαγγελματισμό, ο οποίος δεν επέτρεπε οικειότητες, ούτε καν την προσήνεια ενός χαμόγελου, ή με την ιδιοσυγκρασία της, δεν θα το αντιλαμβανόμαστε πλήρως τις ώρες που συναναστραφήκαμε μαζί της. Πάντως, όπως αποδείχθηκε, μας ξενάγησε με συνέπεια, μας έδειξε με καμάρι τεκμήρια της πολιτιστικής κληρονομιάς της πατρίδας της και μας πήγε, ίσως με το αζημίωτο, σε εργαστήρια, στα οποία μπορεί να γνωρίσει ο επισκέπτης διάφορες μορφές τέχνης της Κίνας, και φυσικά, αν το βαλάντιό του το επιτρέπει, ν' αγοράσει και κάτι ως ενθύμιο. Ηuί ήταν τ' όνομά της, που στη γλώσσα της σημαίνει λιακάδα!

Λιακάδα έλεγαν τη συνοδό και οδηγό μας, αλλά τούτη τη μέρα κάθε άλλο παρά λιακάδα είχε το Πεκίνο! Ή, μάλλον, θα μπορούσε να 'χει όμορφη ανοιξιάτικη λιακάδα, αν η ατμόσφαιρα δεν ήταν γεμάτη από πλήθος αιωρούμενων σωματιδίων, τα οποία προέρχονταν από βιομηχανικούς, και όχι μόνο, ρύπους, αλλά και από τους κόκκους άμμου που εξακολουθούσε κι αυτή τη μέρα να φέρνει ο αέρας από την έρημο Γκόμπι, η οποία εκτείνεται στον νότο της Μογγολίας και σε βόρεια και βορειοδυτικά εδάφη της Κίνας. Το όνομά της στα μογγολικά

σημαίνει μεγάλη έρημος και πράγματι η έκτασή της την κατατάσσει πρώτη ως προς το μέγεθος έρημο της Ασίας, η οποία συνιστά ένα τεράστιο υψίπεδο, που δεν καλύπτεται μόνο από άμμο αλλά και από γυμνά βράχια.

Τούτη τη μέρα, κατά την οποία ο άνεμος βίτσιζε ανηλεώς τα πρόσωπά μας, για να προφυλάξουμε τα μάτια μας φορούσαμε μόνιμα γυαλιά ηλίου και καλύπταμε μ' ένα χαρτομάντιλο τα ρουθούνια μας, για να προστατευτούμε από τη σκόνη. Κι η αλήθεια είναι πως, όταν γινόταν πολύ ενοχλητική, την παρομοίαζα με τις ορδές του Τσένγκις Χαν και του Ταμερλάνου, μια κι ένιωθα πως ήταν έτοιμη να μας υποτάξει και να μας εμποδίσει να δούμε όσα είχαμε σχεδιάσει. Όμως, παρά την ενοχλητική παρουσία της, δεν τα κατάφερε! Η θέλησή μας να γνωρίσουμε, όσο πιο πολλές εκφάνσεις της Κινεζικής πρωτεύουσας μπορέσουμε, αποδείχθηκε ισχυρότερη!

Πρώτος σταθμός μας το Σινικό Τείχος, το μεγαλύτερο σε διαστάσεις ανθρώπινο οικοδόμημα, που το 1987 το περιέλαβε η UNESCO στον κατάλογό της με τα μνημεία παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Τεραστίων διαστάσεων οχυρωματικό έργο, χτίστηκε στη βόρεια πλευρά της Κινεζικής αυτοκρατορίας, για να την προστατεύει από εισβολές νομαδικών φυλών και εκτείνεται από τη θάλασσα στα ανατολικά έως την έρημο Γκόμπι του Γκανσού στα βορειοδυτικά. Άρχισε να παίρνει σάρκα και οστά τον 7^ο αιώνα π. Χ. κι απέκτησε τις κολοσσιαίες διαστάσεις του κατά τη βασιλεία του πρώτου αυτοκράτορα της δυναστείας των Τσιν, του Τσινσί Χουανγκντί, ο οποίος ενοποίησε τη χώρα και της χάρισε το όνομά του! China τη βάφτισε, ελληνιστί Κίνα!

Το έργο, βέβαια, το συνέχισαν με τον έναν ή τον άλλον τρόπο επόμενοι αυτοκράτορες, αλλά στην πορεία αποδείχθηκε πως, παρά την κατασπατάληση ανθρώπινου δυ-

ναμικού και χρημάτων, αυτό δεν κατάφερε να επιτελέσει τον στόχο του, αφού οι εισβολείς βρήκαν άλλες διόδους για να πλήξουν τη χώρα, αποδεικνύοντας πως τα τείχη αυτού του είδους καθόλου αποτελεσματικά δεν είναι. Παρά ταύτα δεν μπορούν να μην προκαλούν τον θαυμασμό, ειδικά αυτόν, τόσο για το μήκος τους, το οποίο, σύμφωνα με νέες μετρήσεις φτάνει τα είκοσι μία χιλιάδες εκατόν ενενήντα έξι χιλιόμετρα, όσο και για την τολμηρή σύλληψη της ιδέας πως μπορεί ένα τέτοιο έργο να αποδειχθεί ανάλογο των προσδοκιών των δημιουργών του.

Σήμερα, όποιος φθάνει στην Κίνα, για να το θαυμάσει από κοντά, αν και είναι δύσκολο να το δει στην ολότητά του, θα διαπιστώσει πως, όπως όλα τα ανθρώπινα έργα, υφίσταται την αμείλικτη φθορά του χρόνου, αφού συχνά οι άνθρωποι αφήνουν στην τύχη τους ό,τι πλέον πρακτικό γι' αυτούς δεν είναι και ρίχνονται με πάθος στην αναζήτηση του καινούργιου, το οποίο ευέλπιδες προσδοκίες γεννά. Άσε που πολλές φορές αυτή η φθορά επέρχεται και χωρίς τη θέλησή τους, όταν δεν έχουν τα μέσα να συντηρήσουν και μόνο για λόγους ιστορικής μνήμης την πολιτιστική τους κληρονομιά.

Εμείς, αφού διανύσαμε περίπου πενήντα χιλιόμετρα βόρεια του Πεκίνου, φτάσαμε στο τείχος, και μάλιστα, στο σημείο που φέρει την ονομασία Juyongguan. Ένας τεράστιος, καλά συντηρημένος προμαχώνας και προστατευμένος από τάφρο επιβαλλόταν στον χώρο, όπου περιηγηθήκαμε και στον οποίο με πολύ ενδιαφέρον παρατηρήσαμε την αρχιτεκτονική, τα ανάγλυφα αποτροπαϊκά σύμβολα, αλλά και τα ακατανόητα σε μας ιδεογράμματα, τα οποία διακοσμούν και συνιστούν ενημερωτικό για τους γνώστες συμπλήρωμα.

Πήραμε, επίσης, μια γεύση από την ντόπια ζωγραφική

κόσμηση των τοίχων, η οποία αναπτύσσεται σε μορφή πλατιού και ιδιαίτερης τέχνης διαζώματος κοντά στη στέγη. Οι απεικονίσεις, σε αποχρώσεις του πράσινου και του κυανού, ταιριάζουν απόλυτα με την κοκκινωπή απόχρωση, αρκετούς τόνους πιο ανοιχτής από το μινωικό κόκκινο, με την οποία συμπληρώνεται ο διάκοσμος με τις γεωμετρικές και τις φυτικές αποτυπώσεις. Και, καθόλου τυχαία, το βάψιμο των στηρικτικών κιόνων έχει γίνει με κοκκινωπό χρώμα δημιουργώντας άριστο αισθητικό αποτέλεσμα.

Οι στέγες όλου του οικοδομικού συγκροτήματος γύρω από τον προμαχώνα, αλλά και μεμονωμένων κτισμάτων και περιπτέρων, έδιναν το μέτρο της κινέζικης τέχνης σ' αυτόν τον τομέα. Ήταν καλυμμένες με γκρίζα κεραμίδια, τα οποία ήταν τοποθετημένα με τέχνη ακόμα και πάνω στις γωνιακές κυρτές απολήξεις τους, που ήταν στολισμένες με όμορφα κεραμικά ζώα. Και οξέα τριγωνικά αετώματα, βαμμένα με το προαναφερθέν κοκκινωπό χρώμα, υπήρχαν σε κάποιες απ' αυτές. Επίσης, ζώομορφες υδρορροές αποτελούσαν αναγκαίο και όμορφο λειτουργικό συμπλήρωμα των στεγών. Όλα αυτά, βέβαια, θα είχαμε και τις επόμενες μέρες τη χαρά να τα θαυμάσουμε σε παλιά διατηρητέα κτίσματα και όπου ακόμα δεν είχε επελάσει η καινούργια εποχή, η οποία τα γκρέμιζε, για να υψώσει πανύψηλες πολυκατοικίες!

Το τείχος, έτσι καθώς φιδοσέρνεται ως μυθικός δράκος πάνω στο κορμί της χώρας, περιλαμβάνει πολλούς αντίστοιχους προμαχώνες, των οποίων ο σκοπός υποβοηθούνταν από παρατηρητήρια, πύργους, πύλες, από τις οποίες οι υπερασπιστές είχαν τη δυνατότητα να διαφεύγουν ή να δέχονται ενισχύσεις, καθώς κι από φυσικά οχυρωματικά εμπόδια, όπως οι γκρεμοί, τα βουνά και τα ποτάμια. Όμως, όπως ήδη γνωρίζαμε και όπως μας το

βεβαίωσε και η ξεναγός μας, το μεγαλύτερο μέρος αυτού του τεράστιου οχυρωματικού έργου δεν είναι συντηρημένο, όπως το σημείο που επισκεφτήκαμε, αλλά εγκαταλελειμμένο και σε πολλά σημεία έχει αρχίσει να καταρρέει. Ίσως, χάριν της προσέλευσης τουριστών, δειχθεί περισσότερη φροντίδα από την πολιτεία για την αποκατάστασή του και εν τέλει για τη σωτηρία του. Αλλά για να 'μαστε ρεαλιστές, όσο κι αν θα θέλαμε τούτο το μνημείο να συντηρηθεί εξ ολοκλήρου, είναι πολύ δύσκολο να διατεθούν τα κονδύλια που απαιτούνται. Επομένως οι μελλοντικές γενιές, όπως έχει γίνει και μ' άλλα αξιοθαύμαστα ανθρώπινα έργα, θα γνωρίζουν από συντηρημένα σημεία του πώς ήταν και θα περιδιαβαίνουν, όσοι ρομαντικοί, όπου υπάρχει προσβασιμότητα, τμήματά του, τα οποία έχουν παραδοθεί στη φθορά του χρόνου. Μια κι η φθορά, συνυφασμένη καθώς είναι με τα ανθρώπινα, έχει στο μέτρο που της αναλογεί τη γοητεία της!

Με τον καιρό να μην αλλάζει, καθώς η ώρα περνούσε, και τη σκόνη και την ομίχλη να εμποδίζουν να δούμε ως πέρα μακριά, όσο το μάτι μας θα 'βλεπε τούτο το γιγαντιαίο έργο, αρκεστήκαμε στο να κοιτούμε με περισσό ενδιαφέρον ό,τι δίπλα μας και σε κοντινή απόσταση υπήρχε. Και φυσικά, δε χάσαμε την ευκαιρία να πορευτούμε πάνω στο τείχος, όχι μόνο για την εμπειρία, αλλά και για να πάρουμε λίγη από την αύρα των ανθρώπων που εργάστηκαν για την κατασκευή του και πολλοί εξ αυτών έχασαν τη ζωή τους! Άλλωστε, ποιο μεγαλεπήβολο ανθρώπινο έργο δεν έχει τέτοιου είδους απώλειες; Πόσο μάλλον που οι εργάτες ήταν στο μεγαλύτερό τους μέρος σκλάβοι! Χωρικοί, στρατιώτες, κατάδικοι! Ποιος θα νοιάζονταν γι' αυτούς, αν από τον υποσιτισμό και την εξάντληση άφηναν τα κόκαλά τους κάποια στιγμή της μέρας με το καλέμι στο χέρι ή την ώρα που αποσύρονταν

σε υποτυπώδεις συνθήκες για ανάπαυση! Μάλλον, κανείς! Ή μόνο κάποιοι οικείοι, οι οποίοι, αν και σχεδόν τους είχαν ξεγραμμένους, τους ανέμεναν ως δώρο της μοίρας κάποια στιγμή από κάπου να φανούν!

Ανεβαίνοντας στην ενσωματωμένη στο τείχος κλίμακα, νιώσαμε καλύτερα το νόημα της κατασκευής του. Το οικοδόμημα, ακολουθώντας την κλίση του εδάφους, γινόταν ένα μ' αυτό, γειώνονταν με τα μαγνητικά πεδία της γης κι έδινε την εντύπωση σε κείνους που το σχεδίασαν πως θα 'ναι απόρθητο! Σ' αυτή τη λογική, απαραίτητες ήταν οι κλίμακες, οι οποίες συνιστούσαν αναγκαίο συμπλήρωμα της οχυρωματικής αντίληψης στις πλαγιές και έδιναν τη δυνατότητα στους αμυνόμενους να μετακινούνται εύκολα. Όσο για μας, αποδείχθηκε πως δεν ήταν και τόσο εύκολο εγχείρημα η ανάβασή τους! Ανισοϋψείς καθώς ήταν, κάποιες πολύ ψηλές, μας δυσκόλευαν, οπότε παρά την αρχική επιθυμία μας να μιμηθούμε άλλους ταξιδιώτες, κυρίως ντόπιους αλλά και ξένους, οι οποίοι ανέβαιναν πιο ψηλά, ως τον τελευταίο ορατό στις υφιστάμενες καιρικές συνθήκες προμαχώνα, αλλάξαμε γνώμη και σταματήσαμε στα μισά.

Από κει αντικρίσαμε υπό άλλη οπτική γωνία τον μεγάλο προμαχώνα και την τάφρο που κείτονταν κάτωθέν μας και θαυμάσαμε την οχυρωματική τεχνική. Αλλά κι ως τους αντίπερα λόφους αγναντέψαμε τη συνέχιση του τείχους, πέραν της τάφρου, μέχρι εκεί που τα τελευταία του χνάρια έσβηναν στον ομιχλώδη ορίζοντα! Κι ως ταξιδιώτες ετούτης της γωνιάς της απέραντης Κίνας εικόνες συλλέξαμε μοναδικές και τις απαθανατίσαμε! Πριν, μάλιστα, επιδοθούμε στην κατάβαση, η οποία πιο κοπιαστική ως και επικίνδυνη για τον απρόσεκτο μπορεί να αποδειχθεί, περιεργαστήκαμε τη λιθοδομή, η οποία, ούτως ή άλλως, ποικίλει στο σύνολο του τείχους, μια και οι

άνθρωποι συνηθίζουν να χρησιμοποιούν κατά προτεραιότητα τα υλικά που τους παρέχει ο τόπος.

Κι εκεί που με μεγάλη προσοχή κατεβαίναμε ένα προς ένα τα σκαλοπάτια, σκέψεις και εικόνες πολιορκήσαν τον νου και το βλέμμα μου. Όλες ήρθαν από το παρελθόν και το παρόν και ως σημείο αναφοράς κι ως κέντρο τους τον άνθρωπο είχαν. Τι ο νους δεν μπορεί να δεχθεί ή, μάλλον, δεν αντέχει να σκέπτεται πως ο άνθρωπος, μετά από χιλιάδων χρόνων πορεία πάνω στη γη, δε βρήκε τον τρόπο να καθυποτάξει την αλαζονική μανία του για κυριαρχία κι επιβολή! Δεν κατάφερε ν' αξιοποιήσει αρχές κι αξίες, τις οποίες άνθρωποι σαν κι αυτόν θεμελίωσαν για το καλό, την προκοπή και για την επί γης του ανθρώπου ευδαιμονία! Και σαν τον Δαρείο του Αλεξανδρινού απύθμενη υπεροψία και μέθη νιώθουν! Κι ως υπεροπτικοί και μεθυσμένοι, ενώ για έργα πολιτισμού ομιλούν, με ευκολία μεγάλη και τα καταστρέφουν!

Και τούτη η κατάβαση από το Σινικό Τείχος, το κάυχημα πολλών δυναστειών, αλλά και της σύγχρονης Κίνας, έφερε μπρος μου τις χιλιάδες των ανθρώπων, που σ' αυτό εργάστηκαν και που πρόωρα στον Άδη για χάρη του ταξίδεψαν! Είδα και τις κουρασμένες και ρικνές μορφές τους να χτίζουν με σκληρή επίβλεψη των βασιλιάδων τους τη δόξα! Όσο για τη δική τους βιωτή, μια δυο γενικόλογες στα βιβλία της Ιστορίας αναφορές είναι αρκετές για να την καταγράψουν!

Λίγο μετά πορευόμασταν στον δρόμο που οδηγεί στους δεκατρείς τάφους των αυτοκρατόρων της δυναστείας των Μινγκ, οι οποίοι συνιστούν έξοχο δείγμα ταφικής αρχιτεκτονικής και περιέχονται, όπως και το Σινικό Τείχος, στον κατάλογο με τα μνημεία παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO. Οι τάφοι βρίσκονται σε έκταση που υπερβαίνει τα σαράντα τετραγωνικά χι-

λιόμετρα και, αν και μόνο τρεις απ' αυτούς είναι επισκέψιμοι, αποτελούν πόλο έλξης πολλών τουριστών, ντόπιων και ξένων. Βέβαια, για να περιηγηθείς αυτή την τεράστια έκταση, απαιτείται πολύς χρόνος, τον οποίο δεν διαθέταμε. Οπότε, ακολουθώντας τη Hui, βαδίσαμε την πεπατημένη οδό και επισκεφτήκαμε τον τάφο Τσανγκλίνγκ, όπου κείτεται ο αυτοκράτορας Γιονγκ – Λο.

Ο τάφος αυτός, όπως και οι υπόλοιποι, αποτελεί ένα περιφραγμένο με αρκετά υψηλό τοίχο οικοδομικό συγκρότημα, προκειμένου να εμποδίζονται τα αδιάκριτα βλέμματα, και αρχιτεκτονικά μιμείται την αυτοκρατορική κατοικία. Οι τάφοι σχεδιάζονταν σχεδόν πάντα, ενώ ο αυτοκράτορας βρισκονταν εν ζωή, και αποτελούνταν συνήθως από σύμπλεγμα αιθουσών. Για τη θέση, στην οποία θα ανεγείρονταν, τον πρώτο λόγο είχαν οι γεωμάντις, οι οποίοι όφειλαν να εντοπίσουν το καταλληλότερο για τον θαπτόμενο σημείο!

Βλέπεις, παλιότερα οι άνθρωποι, όχι μόνο οι Κινέζοι, ενδιαφέρονταν πολύ για το πού θα χτίσουν τις κατοικίες τους, τους ναούς τους, τους τάφους τους... Δεν είχαν καταληφθεί από τη μανία καταπάτησης της γης, αρκεί να γίνει δική τους! Αυτό δεν δεικνύουν, άλλωστε, και τα πάσης φύσεως αρχαία Ελληνικά οικοδομήματα, τα οποία χτίστηκαν σύμφωνα με τους κανόνες της γεωμαντείας και της γεωδαισίας; Της βασικής, δηλαδή, αρχής πως υπάρχει ενεργειακή αλληλεπίδραση μεταξύ του μακρόκοσμου και του μικρόκοσμου, για την οποία με επάρκεια μίλησαν οι Έλληνες φιλόσοφοι.

Και μια κι ο λόγος για τάφους, ποιες προϋποθέσεις μεταθανάτιας ηρεμίας προσφέρει ο τρόπος ταφής και εκταφής στις σύγχρονες μεγαλουπόλεις; Αλλά, τι λέω; Ο σύγχρονος τρόπος ζωής έχει παρασύρει στους ρυθμούς του ακόμα και τους νεκρούς! Λίγη διαμονή στον τάφο,

γρήγορη λησμονιά από τους ζωντανούς! Γιατί η ζωή βιάζεται κι οι όποιες καθυστερήσεις δεν δικαιολογούνται!

Δεδομένων όλων αυτών, οι αυτοκρατορικοί τάφοι έπρεπε να χτιστούν σε χώρους, όπου υπήρχε η καλύτερη ενέργεια σύμφωνα με το φενγκ σουί! Όπου, δηλαδή, ήταν εξασφαλισμένα ο αέρας και το νερό, όπως το δηλώνουν και οι λέξεις! Φενγκ (feng), δηλαδή άνεμος, και σουί (shui), δηλαδή νερό! Αλλά και προς τον νότο έπρεπε να βλέπουν κι αποτελούνταν από μια κρύπτη, εμπρός από την οποία τοποθετούνταν οι βωμοί, και μια λωρίδα νερού, για ν' αποδιώχνει τα κακά πνεύματα! Και εννοείται πως, όταν οι τάφοι έκλεισαν για πρώτη φορά, περιείχαν μεγάλες ποσότητες πολύτιμων μετάλλων, πορσελάνης και άλλων αντικειμένων, τα οποία συνόδευαν τον αυτοκράτορα στο στερνό του ταξίδι!

Στο ταφικό σύμπλεγμα του Τσανγκλίνγκ, λοιπόν, όπου αναπαύεται ο αυτοκράτορας Γιονγκ – Λο, είχαμε την ευκαιρία να θαυμάσουμε την αρχιτεκτονική του, της οποίας ο χρωματικός διάκοσμος έφερε στον νου μας τον προμαχώνα και τ' άλλα κτίσματα, τα οποία είχαμε δει κοντά στο Σινικό Τείχος, με μόνη διαφορά στο χρώμα των κεραμιδιών, που είναι καμωμένα από κοκκινωπή άργιλο. Στο κεντρικό οικοδόμημά του, μάλιστα, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρατηρήσαμε τις τρεις σειρές από μαρμαρόγλυφα κάγκελα, τα οποία αναπτύσσονται ως χαμηλοί φράχτες γύρω του και στο κάτω μέρος, ανά διαστήματα, καταλήγουν σε επίσης μαρμαρόγλυφες υδροροές, οι οποίες μιμούνται κεφαλές ζώων, ενώ τα εκατέρωθεν της σκάλας φράγματα συμπληρώνουν αυτής της μορφής τον εξωτερικό διάκοσμο. Όσο για τους τεράστιους στηρικτικούς κέδρινους κίονες, αυτοί, με το μέγεθος και τον αριθμό τους, τριάντα δύο συνολικά, συμπληρώνουν τη μνημειακή μορφή του κτίσματος.

Στην πρώτη αίθουσα μας καλωσόρισε το υπερμέγεθες μπρούτζινο άγαλμα του αυτοκράτορα, γύρω από το οποίο υπάρχει νερό. Οι επισκέπτες, πολλοί ντόπιοι, πετούσαν σ' αυτό μικρής αξίας κέρματα για καλοτυχία, βεβαιώνοντας την ανάγκη των ανθρώπων να εξευμενίσουν την τύχη, για να 'ρθει αρωγός στην προσωπική και την οικογενειακή τους ζωή. Αδύναμος ο άνθρωπος και πάντα χρειάζεται της Τύχης την εύνοια! Το αξιοπαρατήρητο είναι πως με τον ίδιο τρόπο προσπαθούν να το πετύχουν αυτό στο άγαλμα του αυτοκράτορα στην Κίνα, στα νερά της Fontana di Trevi στην Ιταλία, σε σιντριβάνια χριστιανικών ναών στην Ελλάδα, ... Τώρα, το αν η τύχη εκβιάζεται κιόλας, είναι δύσκολο ν' αποφανθούμε! Αρκεί που οι άνθρωποι δρέπουν ελπίδες ή μόνη την Ελπίδα, η οποία μέσα της πολλές ελπίδες χωρά κι έρχεται ως δώρο μοναδικό κι ακριβό της Πανδώρας!

Στις διπλανές από το άγαλμα αίθουσες υπάρχουν προθήκες, όπου εκτίθενται πολυτελή ενδύματα, κοσμήματα, στέμματα, φαρέτρες, βέλη, στολές πολεμιστών, ... όλα δηλωτικά της τέχνης που σχετιζόταν με τη ζωή των αυτοκρατόρων.

Εκτός απ' αυτά καθαυτά τα εκθέματα, στον εν λόγω χώρο μάς κίνησαν το ενδιαφέρον μας και οι ντόπιοι επισκέπτες! Ηλιοψημένοι οι περισσότεροι, φαίνονταν καθαρά πως ήταν άνθρωποι του μόχθου. Η αμφίεσή τους έμοιαζε να 'ρχεται από το παρελθόν, αφού θύμιζε τα ομοιόμορφα σχεδόν ενδύματα, τα οποία φορούσαν οι Κινέζοι κατά την εποχή της παντοκρατορίας του Μάο. Μου θύμισαν, μάλιστα, τέσσερις Κινέζους φοιτητές, οι οποίοι σπούδαζαν ελληνική φιλολογία την εποχή που σπούδαζα κι εγώ. Λεπτεπίλεπτοι, μ' ένα μόνιμο σχεδόν μειδίαμα, όταν τους μιλούσες, φορούσαν ακριβώς τα ίδια ρούχα, γεγονός που πολύ μας παραξένευε. Τώρα, χρόνια μετά,

με έκπληξη κοίταζα αυτούς τους ανθρώπους, οι οποίοι φορούσαν πανομοιότυπα σχεδόν ρούχα σε σκούρες αποχρώσεις και στριμώχνονταν ο ένας δίπλα στον άλλον να δουν με φευγαλέες ματιές τη δόξα του αυτοκράτορα! Μπορεί κι ο ξεναγός να τους είχε προτρέψει να το κάνουν! Ή, συνηθισμένοι να φέρουν εις πέρας μέσα σε λίγο χρόνο πολλές καθημερινές εργασίες, τους είχε μείνει η συνήθεια να τα κάνουν όλα γρήγορα, θεωρώντας, ίσως, την απόλαυση κάτι μακρινό για τους ίδιους! Πάντως, κάποια στιγμή που βρέθηκα ανάμεσά τους, ένιωσα να με σπρώχνουν να περάσουν, αδιαφορώντας, αν ήθελα να μείνω περισσότερο στο σημείο παρατηρώντας ή φωτογραφίζοντας κάποιο έκθεμα. Ετούτη η γλυκιά τους αγένεια μ' έκανε να χαμογελάσω και να παραμερίσω για λίγο. Ποιος ξέρει, σκέφτηκα, από πού έρχονταν και πού ήθελαν να πάνε! Ή, ακόμα, ποιος ξέρει πόσα χρόνια έκαναν οικονομία, για να κάνουν τούτο το προσκύνημα στους τάφους των Μινγκ, αλλά βιαστικοί ήταν! Ποιος ξέρει... Θεώρησα, μάλιστα, σημαντική τούτη την εμπειρία του συγχρωτισμού με γνήσιους ανθρώπους του λαού, που έφεραν συνειρμικά στο μυαλό μου τους Κινέζους φοιτητές στη Θεσσαλονίκη, οι οποίοι, όταν κάποτε τους μίλησα για θέματα που αφορούσαν στη σχέση της χώρας τους με το Θιβέτ, δήλωσαν πως τίποτα δεν γνώριζαν! Πιθανόν! Αλλά ομολογώ πως δεν τους πίστεψα!

Μόλις τελείωσε κι αυτή η ξενάγηση, η Ηuί μάς κέρασε τσάι! Γνήσιο, πράσινο τσάι χωρίς καμία αρωματική πρόσμιξη, το οποίο με ευχαρίστηση ήπιαμε. Αμέσως μετά μας οδήγησε σε εργαστήρια, όπου με πολύ ζήλο παράγονται χειροποίητα αντικείμενα, τα οποία συνιστούν εκλεκτά δείγματα παραδοσιακής τέχνης.

Στο πρώτο από τα δύο που επισκεφτήκαμε γινόταν επεξεργασία πολύτιμων και ημιπολύτιμων λίθων, όπως ο

όνυχας, ο αμέθυστος, το κεχριμπάρι,... Οι τροχοί, βασικό εργαλείο αυτής της τέχνης, γέμιζαν την ατμόσφαιρα με θόρυβο κι ο υπεύθυνος μας οδήγησε, για να δούμε εκείνους που τους χειρίζονταν και να παρατηρήσουμε τον τρόπο, με τον οποίο έγλυφαν τους σκληρούς λίθους και τους έδιναν την επιθυμητή μορφή. Σε παρακείμενες προθήκες παρατηρήσαμε πολλές εκφάνσεις του μόχθου και της καλλιτεχνικής τους έκφρασης. Οι συνθέσεις, κυρίως με ζώα και φυτά, έδιναν τον τόνο. Παραδίπλα, περιδέραια, βραχιόλια, ενώτια, δαχτυλίδια,..., όλα φτιαγμένα από όμοια υλικά ανέμεναν, όπως και οι πάσης φύσεως συνθέσεις, αγοραστές.

Στον ίδιο χώρο κέντρισε ιδιαίτερα την προσοχή μας ο τρόπος, με τον οποίο παρασκευάζονταν ποικίλων σχεδίων αγγεία cloisonne. Μείναμε πραγματικά έκθαμβοι από την υπομονή και την επιμέλεια των εργαζομένων, γυναικών και ανδρών, οι οποίοι, αφού είχαν αποτυπώσει το σχέδιο πάνω στα χάλκινα αγγεία, κολλούσαν κάθετα, ώστε να δημιουργείται βάθος, με κόλλα φυτικής προέλευσης και με προσοχή χειρουργού, ένα μετά το άλλο πολύ λεπτά και μικρά ελάσματα χαλκού. Μόλις ολοκληρώνονταν αυτό το στάδιο, οι επιφάνειες των αγγείων θύμιζαν ακανόνιστων κοιλωμάτων κηρήθρες, οι οποίες δεν θα γέμιζαν με μέλι, αλλά με πορσελάνη!

Η διαδικασία εξελίσσονταν σταδιακά, καθώς μετά από κάθε στρώση υλικού, το αγγείο ψήνονταν σε παρακείμενο φούρνο. Όσο για το τελικό αποτέλεσμα, αυτό μας άφησε τις καλύτερες εντυπώσεις! Πόσο, μάλλον, που τούτη η πατροπαράδοτη τέχνη των Κινέζων έρχεται από χρόνο μακρινό κι αποτελεί καύχημα πως δικό τους δημιούργημα είναι.

Και πράγματι, τα παλιότερα δείγματα πορσελάνης χρονολογούνται πριν από το 1000 π. Χ., τότε, δηλαδή,

που στην Κίνα βασίλευε η δυναστεία των Σανγκ. Βέβαια, όπως όλα τα έργα των ανθρώπων, κι η πορσελάνη εξελίχθηκε, τόσο στη διαδικασία ψησίματος, όσο και στην καλλιτεχνική της πλευρά, ώσπου στην εποχή της δυναστείας των Τανγκ, η οποία βασίλευσε από το 618 έως το 906, έφτασε στο απόγειό της. Αυτή ήταν και η περίοδος κατά την οποία άρχισαν οι εξαγωγές αγγείων πορσελάνης προς τον αραβικό κόσμο αρχικά κι ύστερα προς τη Δύση, όπου εκτιμήθηκε δεόντως η αξία τους, τόσο από εκπροσώπους της άρχουσας τάξης, όσο κι από φιλότεχνους! Από κει και πέρα και με την πάροδο του χρόνου, όπως ήταν αναμενόμενο, η πορσελάνη αγαπήθηκε από πολύ κόσμο και σήμερα τα προϊόντα, τα οποία παρασκευάζονται απ' αυτή, είναι ευρείας κατανάλωσης. Ακόμα και τώρα, όμως, τα αρίστης ποιότητας και τέχνης πορσελάνινα σκεύη είναι μόνο για λίγους!

Όσο για τα χρώματα και τα σχέδια των αντικειμένων, αγγείων ποικίλων μεγεθών και σχεδίων, αλλά και κοσμημάτων, τα οποία αντικρίσαμε στις παρακείμενες του εργαστηρίου προθήκες, κυριολεκτικά μας μάγεψαν. Επάνω τους αποτυπώνονταν φυτά, άνθη, εξωτικά πτηνά, δράκοι, τοπία, σκηνές από τη ζωή των αυτοκρατόρων, από τους πολέμους, από την καθημερινή ζωή και ό,τι άλλο η φαντασία των καλλιτεχνών κάθε φορά δημιουργούσε. Ήταν τόσο εντυπωσιακά όμορφα, που θα θέλαμε κάποια να τα κάνουμε δικά μας! Δικαίως ακριβή τούτη η τέχνη, που τόσο μόχθο απαιτεί, αλλά... Αφού, λοιπόν, τα θαυμάσαμε, τα αγγίξαμε και νιώσαμε τη μαγεία, την οποία εξέπεμπαν, αγοράσαμε κάποια χρηστικά αναμνηστικά κι αναχωρήσαμε για το επόμενο εργαστήριο. Θα πηγαίναμε να δούμε επεξεργασία μεταξιού.

—Γνωρίζεις κάτι για την ιστορία του μεταξιού, ρώτησα τον σύντροφό μου, ενώ βρισκόμασταν στο αυτοκίνητο.

–Ναι, κάτι γνωρίζω! Θυμάμαι πως οι Κινέζοι κρατούσαν καλά κρυμμένο το μυστικό της παραγωγής του και λένε πως κάποιοι Βυζαντινοί μοναχοί έκρυσαν μέσα στο κούφιο μπαστούνι τους σπόρους μεταξοσκώληκα, τους έφεραν στο Βυζάντιο κι από τότε άρχισε στα καθ' ημάς η καλλιέργειά του. Το βέβαιο είναι πως μου αρέσει πάρα πολύ η αφή των μεταξωτών υφασμάτων! Κάποτε είχα κι ένα μεταξωτό πουκάμισο.

–Α! Ωραία! Και σε μένα αρέσει η αφή, αλλά και τα κεντήματα, τα οποία φτιάχνουν οι γυναίκες στο Σουφλί Έβρου, πάνω σε μεταξωτά υφάσματα με χρωματιστές ή λευκές κλωστές. Εκεί να δεις αρχοντιά! Θέλεις, όμως, να σου πω κι έναν μύθο που λένε οι Κινέζοι, ο οποίος αναφέρεται στην ανακάλυψη του μεταξιού;

–Πες τον μου, γιατί όχι!

–Κάποτε, που λες, γύρω στα 2690 π. Χ., ενώ η αυτοκράτειρα Σι Λιγκ Τσι βρισκόταν στον κήπο του παλατιού κι έπινε το τσάι της, έπεσε μέσα ένα κουκούλι. Στην προσπάθειά της να το βγάλει, τράβηξε, λένε, μια πολύ λεπτή κλωστή. Αυτή ήταν και η πρώτη μεταξωτή ίνα που είδε άνθρωπος! Να σου πω την αλήθεια, δεν παίρνω και όρκο! Αλλά, αφού το πιστεύουν οι Κινέζοι τόσους αιώνες, ας μην αμφισβητήσουμε τούτη την πίστη τους.

Από τότε, λοιπόν, αναπτύχθηκε στη χώρα τους η σηροτροφία, το μυστικό της οποίας, για πολλούς αιώνες, κρατούσαν ως ακριβό μυστικό. Όσο για την αυτοκράτειρα, τη λάτρευαν έκτοτε ως θεά του μεταξοσκώληκα! Σκέψου πως μόλις τον όγδοο αιώνα π. Χ. το έμαθαν οι γείτονές τους οι Ιάπωνες από κάτι μαρτυριάρηδες, καθώς φαίνεται, Κινέζους, οι οποίοι έφτασαν ως εκεί και πρόδωσαν το μυστικό!

Όσο για μας, το γνωρίζαμε πριν από την εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου! Ο μεταξοσκώληκας ονομα-

ζόταν από τους προγόνους μας «σήρ» και το μεταξωτό ύφασμα «σηρικόν». Ο Αριστοτέλης⁹, μάλιστα, όταν αναφέρεται στον εν λόγω σκώληκα, σημειώνει πως οι γυναίκες της Κω γνώριζαν την κατεργασία του μεταξιού κι αναφέρει κάποια Παμφίλη, που ήταν η πρώτη, η οποία ύφανε με μεταξωτή κλωστή.

Τώρα, γιατί υπάρχει κι ο μύθος για τους Βυζαντινούς μοναχούς αιώνες μετά, που λέει πως ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός έστειλε δύο, για να μάθουν την τέχνη της επεξεργασίας και να κλέψουν μεταξόσπορους, άντε να βρει κανείς άκρη. Σημασία έχει πως στη χώρα μας για πολλούς αιώνες υπήρχαν περιοχές, στις οποίες οι κάτοικοι ασχολούνταν με τη σηροτροφία. Ακόμα κι ο Μοριάς πήρε το όνομα από τις πολλές μουριές που καλλιεργούνταν εκεί χάριν των μεταξοσκωλήκων! Κι ο πατέρας μου μου αφηγούνταν πως κάποιος δάσκαλός του από την περιοχή της Μεσσηνίας τούς δίδαξε ανάμεσα σ' όλα τ' άλλα και την τέχνη καλλιέργειας του μεταξοσκώληκα! Στις μέρες μας, αν δεν κάνω λάθος, μόνο στον Έβρο τους καλλιεργούν. Κάποτε, που είχα πάει ως εκεί, θαύμασα, όπως σου είπα, τα έργα των γυναικών της περιοχής.

Κουβέντα την κουβέντα φτάσαμε στον προορισμό μας. Η Ηυί μάς οδήγησε στον χώρο, όπου μπορείς να δεις την πορεία καλλιέργειας του μεταξοσκώληκα, καθώς και τη διαδικασία αναπήνισης, του ξετυλίγματος δηλαδή της μεταξωτής κλωστής, της σημαντικότερης υφαντικής ίνας ζωικής προέλευσης, από το κουκούλι και το τύλιγμά της σε ανέμες. Για να επιτευχθεί αυτό τοποθετούν τα κουκούλια σε ειδικές λεκάνες με ζεστό νερό, το οποίο διαλύει τη μεταξόκολλα και συμβάλλει στο να ξετυλίγεται εύκολα η ίνα.

9. Αριστοτέλης, *Τῶν περί τὰ ζῶα ιστοριῶν*, 551b.9–16.

Βέβαια, για να τα δεις όλα τούτα, δεν είναι απαραίτητο να ταξιδέψεις ως το Πεκίνο, αφού το Μουσείο Μετάξης στο Σουφλί Έβρου προσφέρει και με το παραπάνω αυτή τη δυνατότητα. Αλλά μια και φτάσαμε στην πηγή, όπως λέει κι η παροιμία, είπαμε να πιούμε και νερό! Το νερό αυτό, εκτός από τη γνωριμία μας με την επεξεργασία του μεταξιού στην Κίνα, μας πρόσφερε και τη δυνατότητα να δούμε όσα οι Κινέζοι φτιάχνουν με μεταξωτό ύφασμα. Κι αυτά ήταν πολλά και σε πληθώρα αποχρώσεων! Εμείς επικεντρωθήκαμε στα παραδοσιακά ενδύματα, που, αν είσαι τυχερός και σε χωρούν, μπορείς να τα φορέσεις και σήμερα – εγώ δεν βρήκα κάτι στα μέτρα μου(!) – καθώς και στα μαντίλια και στα φουλάρια, όλα σε εκλεκτά χρώματα και σχέδια. Όντας, μάλιστα, οι τιμές τους προσιτές, προμηθευτήκαμε κάποια για ιδία χρήση, αλλά και για δώρα.

Έχοντας περιηγηθεί σε τόσα σημεία, όπου ήταν εμφανέστατη η πολιτιστική κληρονομιά της Κίνας, δεν είχε έρθει ακόμα η ώρα, όπως, ίσως, κάποιος νομίζει, κατά την οποία θα αποσυρόμασταν στο ξενοδοχείο για ξεκούραση. Πού τέτοιες πολυτέλειες, όταν θέλεις να ρουφήξεις όση περισσότερη από την αύρα της πόλης μπορείς! Ή, μάλλον, όταν ταξιδεύεις έχοντας πάντα στον νου σου την Καβαφική «Ιθάκη»!

Με το απόγευμα, λοιπόν, να 'χει φτάσει και την πείνα να πολιορκεί επίμονα το στομάχι, είχαμε πλέον την αφορμή, για να κοινωνήσουμε με γεύσεις της χώρας. Και κινούμενοι στο Πεκίνο, τι άλλο θα μπορούσε να μας προσφέρει με πληρότητα τούτη την εμπειρία, αν όχι το φαγητό, το οποίο αποτελεί σήμα κατατεθέν της πόλης και δεν είναι άλλο από την πάπια Πεκίνου; Η ξεναγός μας μάς οδήγησε στο πιο φημισμένο γι' αυτό το φαγητό εστιατόριο της πόλης, στου οποίου την είσοδο δώσαμε

την αμοιβή της, την ευχαριστήσαμε και τη χαιρετήσαμε. Απ' αυτή τη στιγμή και στο εξής η ξενάγηση στη χώρα του μεταξιού θα ήταν μόνο δική μας υπόθεση! Η αρματοσιά μας ήταν γερή! Είχε ετοιμαστεί στην πατρίδα από καιρό.

Μόλις μπήκαμε στο κατάστημα, ένας ξερακιανός υπάλληλος μας καλησπέρισε και μας καλωσόρισε στα κινέζικα! Wǎn shàng hǎo! Καλησπέρα! Huān yíng! Καλωσορίσατε! Κινέζικα και τα καταλάβαμε; Ναι, διότι ως συνεπείς ταξιδευτές συνηθίζουμε να μαθαίνουμε κάποιες βασικές λέξεις της χώρας που επισκεπτόμαστε, έτσι, για ν' ακούσουμε τον ήχο, τον οποίο έχουν αυτές βγαλμένες από τα χείλη των ντόπιων, αλλά και ως μια μορφή επικοινωνίας και μια αίσθηση πως δεν είμαστε εντελώς ξένοι! Μετά τον χαιρετισμό και μειδιώντας αδιόρατα σχεδόν, μας οδήγησε σε κάποιο τραπέζι.

Το εστιατόριο, πολύ μεγάλο για τα δικά μας μέτρα, ήταν γεμάτο με ντόπιους, αλλά και πολλούς ξένους, οι οποίοι γεύονταν ξεροψημένη πάπια. Οι εικόνες που γύρω μας αντικρίζαμε κι οι μυρουδιές που εισπνέαμε ήταν οι καλύτεροι πρεσβευτές για ό,τι επρόκειτο ν' ακολουθήσει. Χωρίς άλλο μας ανέμενε ένα ιδιαίτερο συμπόσιο μέσα σε πολύ κόσμο, αλλά για δύο!

Σε μια γωνιά του καταστήματος, το οποίο φαίνονταν από παντού, ψήνονταν οι πάπιες. Κρεμασμένες από το κεφάλι και γεμάτες με νερό, απ' ό,τι μας είπαν, για να διατηρείται τρυφερό το κρέας τους, φάνταζαν από κει που καθόμασταν με θλιβερές υπάρξεις, οι οποίες για κάποιο λόγο είχαν καταδικαστεί σε δια πυράς θάνατο! Παρά τους συνειρμούς και τον προβληματισμό που δημιουργούσε η εικόνα, η επιθυμία μας να δοκιμάσουμε τη φημισμένη πάπια Πεκίνου, δεν άφηνε περιθώρια για συναισθηματισμούς, παρά την πεποίθησή μας πως και τα

ζώα έχουν ικανό μερίδιο σε τούτον τον επίγειο παράδεισο, τον οποίο βουλιμικά σχεδόν απολαμβάνουν οι άνθρωποι!

Το τραπέζι μας, στρωμένο με λευκό τραπεζομάντιλο, προσέδιδε τόνο αρχοντιάς και το κόκκινο κρασί, το οποίο μας σέρβιραν σε κολονάτα ποτήρια, ήταν η απαρχή αυτού του ιδιαίτερου δείπνου. Λίγο πριν μας φέρουν την πάπια με κυλιόμενο τραπεζάκι μέσα σ' ένα ορθογώνιο ταψί, υπάλληλος του καταστήματος μας έφερε τα συνοδευτικά, δηλαδή πράσινα σπαράγγια,μανιτάρια, σάλτσα σόγιας, φύλλα μαρουλιού, τεμαχισμένους βολβούς, μάλλον είδος ντόπιου κρεμμυδιού, καθώς και κάτι άλλα λεπτεπίλεπτα λαχανικά, τα οποία πρώτη φορά βλέπαμε. Α! Εκτός απ' αυτά μας έφερε μέσα σ' ένα διχτυωτό καλάθι λεπτότατες, σχεδόν διάφανες, στρογγυλές πίτες από ζυμάρι, οι οποίες μου θύμισαν τη μεγάλη λεπτή τηγανίτα, την οποία έφτιαχνε η μάνα μου με χυλό στο τηγάνι, ενώ του συντρόφου μου, ως ανθρώπου της πόλης, του θύμισε βάση κρέπας. Για να διατηρούνται, μάλιστα, ζεστές οι πίτες, το καλάθι ήταν τοποθετημένο μέσα σ' ένα σκεύος που άχνιζε.

Ο υπάλληλος, ο οποίος έφερε την πάπια, φορούσε άσπρη στολή, διάφανα γάντια και κρατούσε ένα κοφτερό φαρδύ μαχαίρι, με το οποίο άρχισε να τεμαχίζει με επιδεξιότητα χειρουργού το ψημένο πτηνό. Ακολούθως τοποθετούσε τα τεμάχια σε μια λευκή πιατέλα – όλα τα πιατικά ήταν λευκά – έτσι, ώστε να φαίνεται το ροδοκόκκινο χρώμα του ξεροψημένου δέρματος και στη μια άκρη έβαλε ένα φύλλο σγουρού μαϊντανού κι ένα όμορφο λουλούδι σε αποχρώσεις του ροζ και του μοβ. Έτερος υπάλληλος, πήρε την πρώτη πιατέλα, την τοποθέτησε σχετικά κοντά μου κι άρχισε να μας δείχνει στο πιάτο μου πώς θα χειριστούμε τα υλικά, προκειμένου ν' απο-

λαύσουμε τις γεύσεις. Ήταν ένας όμορφος νέος με κατάμαυρα μαλλιά κι όμορφα μάτια, τα οποία στεφανώνονταν από πυκνά φρύδια, και φορούσε στολή σε απόχρωση ανοιχτού κεραμιδί, στολισμένη με διακριτική χρυσασφί τρέσα.

Κρατώντας ως βοηθητικό ένα λευκό κουτάλι μετρίου μεγέθους με το αριστερό χέρι και με το δεξί δυο ξυλάκια απ' αυτά, τα οποία χρησιμοποιούν οι Κινέζοι, για να πιάνουν την τροφή τους, άρχισε την επίδειξη. Τοποθέτησε μια πίτα στο πιάτο, έριξε σάλτσα σόγιας στο κέντρο, πάνω τοποθέτησε κομματάκια πάπιας, αφού τα βούτηξε ελαφρά στην ίδια σάλτσα, πρόσθεσε κρεμμυδάκι και λίγα από κείνα τα λεπτεπίλεπτα λαχανικά, και τα τύλιξε. Έπιασε με τα ξυλάκια την αριστερή άκρη της πίτας και τη δίπλωσε πάνω στα υλικά. Κατόπιν την έπιασε από δεξιά κι έκανε την ίδια κίνηση. Στο τέλος έπιασε το κάτω άκρο και το δίπλωσε προς τα πάνω δημιουργώντας έναν γευστικό φάκελο, ο οποίος ήταν ανοιχτός μόνο στο πάνω μέρος.

Ο σύντροφός μου προσπάθησε, όχι πάντα με επιτυχία, να μιμηθεί τον δάσκαλό μας σε τούτη την τέχνη, αλλά και προϋπόθεση, για ν' απολαύσεις την πάπια Πεκίνου. Όσο για μένα, να 'ναι καλά το πιρούνι! Αλλά, πέραν απ' αυτή καθαυτή τη γαστρονομική απόλαυση, γελάσαμε πολύ με τις προσπάθειές του να εξοικειωθεί με τον κινέζικο τρόπο, αλλά και με το γεγονός πως δεν μας άφησαν τα κοκαλάκια της πάπιας, για να τα γλείψουμε! Δεν λέμε, άλλωστε, πως η κότα και η γυναίκα θέλουν χέρι; Εντάξει δεν τρώγαμε κότα, αλλά κι η πάπια έχει κοκαλάκια, και μάλιστα, μπόλικά! Τώρα, το αν αποτελούσε και νοστιμιά το να τα γλείψουμε, δεν θα το μάθουμε ποτέ!

Όσο για τη γεύση της, αν εξαιρέσεις την ξεροψημένη πέτσα, καλή ήταν, αλλά όχι αντάξια της μεγάλης φήμης

της! Θα μου πεις, και πώς απέκτησε τόση φήμη; Οπωσδήποτε κάποιοι λόγοι θα υπάρχουν και για τούτη την κρίση μπορεί να ευθύνεται το γεγονός πως δεν την έχουμε συνηθίσει ως τροφή και ως εκ τούτου να μην μπορέσαμε να την εκτιμήσουμε δεόντως. Ίσως και να μην οφείλεται σ' αυτό, αλλά πίσω από τη δική μας κρίση να βρίσκεται η γευστική παράδοση και μνήμη με την οποία μεγαλώσαμε και δυσκολεύεται ν' αποδεχθεί, ίσως, ως μια μορφή ιδιότυπης άμυνας, τις καινούργιες γεύσεις! Και το λέω αυτό, διότι, καθώς μέρα με τη μέρα γευόμαστε διάφορες γεύσεις της Κίνας, αυτές αποκτούσαν έναν τόνο θελκτικής οικειότητας.

Πάντως, ως δείπνο το ευχαριστηθήκαμε! Μετά από τόση δράση στη διάρκεια της ημέρας ήρθε ως αναγεννητικό ελιξίριο, μια κι ό,τι γευτήκαμε μας προσέφερε χρήσιμες θερμίδες και μαζί με το κρασί και την εν γένει ατμόσφαιρα συνέβαλαν στο να νιώσουμε ευθυμία και μιας μορφής ευδαιμονία.

Μέχρι την αναχώρησή μας κι ενώ έξω είχε νυχτώσει, στο εστιατόριο υπήρχε μεγάλη κινητικότητα! Κόσμος έμπαινε κι έβγαινε και κάποιοι βρίσκονταν πάντα σε αναμονή για τραπέζι και έντονη την προσδοκία για απόλαυση της πάπιας Πεκίνου. Ανάμεσα σ' όλους αυτούς, οι ντόπιοι, ίσως και κάποιοι ξένοι, πρέπει να ήταν θιασώτες της γεύσης της και κάποιοι άλλοι σαν κι εμάς ανέμεναν να τη δοκιμάσουν. Για το ποια θα ήταν η γνώμη των τελευταίων, δεν θα μάθουμε. Καλύτερα; Ίσως! Εξάλλου, η ανταλλαγή απόψεων σε θέματα γαστρονομίας μοιάζει μερικές φορές μάταιη, όταν τα επιχειρήματα πηγάζουν από την πρότερη εμπειρία των γευστικών καλύκων, οι οποίοι, αν και ευθύνονται για τις διατυπούμενες απόψεις, δεν μπορούν οι ίδιοι να εκφέρουν κρίση!

Μόλις βγήκαμε από το εστιατόριο, υγρός και κάπως

ψυχρός αέρας χτύπησε το πρόσωπό μας, ανάμεικτος με αιωρούμενα σωματίδια, τα οποία γίνονταν αισθητά στην αναπνοή και τα μάτια μας, αλλά διακρίνονταν κιόλας στους αναμμένους φανοστάτες. Η παραμονή στο κατάστημα μας είχε κάνει να λησμονήσουμε την επιβαρυμένη ατμόσφαιρα της πόλης, στην οποία ευτυχώς δεν εκτεθήκαμε για πολύ, μια και επιβιβαστήκαμε σε ταξί, το οποίο μας οδήγησε στον χώρο, όπου θα παρακολουθούσαμε ακροβατικά νούμερα. Ε! στο Πεκίνο ήμασταν! Να μη δούμε από κοντά τούτη την τέχνη, στην οποία με τόσο πάθος επιδίδονται;

Χωρίς καθυστέρηση, πληρώσαμε τα εισιτήρια και προχωρήσαμε στην αίθουσα, αφού σε λίγο θα ξεκινούσε το πρόγραμμα. Καθίσαμε στις θέσεις μας και αναμέναμε. Μόλις άνοιξε η σκηνή, της οποίας οι εκατέρωθεν κίονες ήταν κοσμημένοι με χρυσαφί δράκοντες και άλλα αποτροπαϊκά σύμβολα, πρόβαλαν μπροστά μας δοκοί, χρωματιστές λωρίδες υφάσματος και σχοινιά που ήταν έτσι τοποθετημένα, ώστε να υποβοηθούν τις κινήσεις των ακροβατών, οι οποίοι δεν άργησαν να μας καταπλήξουν με τη δεξιοτεχνία τους. Στο πίσω μέρος της σκηνής εικονίζονταν ένα στατικό σκηνικό, στο οποίο αναπαρίστατο το Σινικό Τείχος. Αυτό εναλλάχτηκε στη συνέχεια με μια από κείνες τις συνήθεις εικόνες κινέζικου τοπίου, όπου κατάφυτες, ή όχι, βουνοκορφές προεξέχουν μέσα σ' ένα ομιχλώδες τοπίο. Σ' ένα άλλο σκηνικό εικονίζονταν άνθη. Οι απεικονίσεις όλων των σκηνικών αφορούσαν σ' αγαπημένα θέματα των Κινέζων, τα οποία αποτυπώνουν σε πολλές εκφράσεις της τέχνης τους.

Οι ακροβάτες, γυναίκες και άνδρες, υπό την υπόκρουση ταιριαστής με τις κινήσεις τους κινέζικης μουσικής και φορώντας ποικίλων σχεδίων και χρωμάτων ενδύματα, των οποίων οι χρωματισμοί μεταβάλλονταν με τη

βοήθεια του φωτισμού, εντυπωσίαζαν με την ακρίβεια των κινήσεων, οι οποίες αντιμάχονταν τους κανόνες της βαρύτητας και των αντίρροπων δυνάμεων και σε μας τους αδαείς φάνταζαν πολύ ριψοκίνδυνες. Τα νούμερα εναλλάσσονταν, τα εξασκημένα κορμιά ακροβατούσαν, συμπλέκονταν, ισορροπούσαν, ενώ τα βελούδινα πρόσωπα με υποδειγματική ηρεμία μετέδιδαν στους θεατές τη σιγουριά πως όλα θα εξελιχθούν σωστά μέχρι την ολοκλήρωση της παράστασης.

Οι κινήσεις τους, υποβοηθούμενες, εκτός από προαναφερθέντα εξαρτήματα, από σκάλες, τροχούς, κρίκους, ποδήλατα, ελαστικές δοκούς,..., φαινόταν καθαρά πως ήταν αποτέλεσμα μακροχρόνιας προπαίδειας. Μελετημένες και πειθαρχημένες, εκτελούνταν με εκπληκτική ακρίβεια και αυτοέλεγχο και θα μπορούσαμε να πούμε πως ήταν υποταγμένες σε κείνη την εσωτερική δύναμη, η οποία κάνει το άτομο να χαλιναγωγεί το εγώ και υπάρχει και χάριν του άλλου! Διότι μόνο μέσω της ιδιότυπης επικοινωνίας και συνύπαρξής τους μπορούν να συμβούν όσα θαυμαστά εκτυλίχθηκαν μπροστά μας εκείνο το βράδυ και μας προκαλούσαν δέος και απέραντο θαυμασμό. Και φυσικά, δεν είναι καθόλου τυχαίο που η Κίνα περιέλαβε στις τελετές έναρξης και λήξης των Ολυμπιακών αγώνων, οι οποίοι έγιναν το 2008 στο Πεκίνο, ακροβάτες, μια και η τέχνη που υπηρετούν είναι βαθιά ριζωμένη στην κινεζική πολιτισμική διαδρομή και μπολιάζει γόνιμα την ακροβασία με την όπερα, τον χορό, τη μουσική και τις πολεμικές τέχνες. Και οπωσδήποτε θα 'ναι παράλειψη, για όποιον φτάσει στο Πεκίνο, να μην παρακολουθήσει μια παράσταση ακροβατικών και να νιώσει, και μέσω αυτής, λίγο από το πνεύμα της χώρας, στην οποία ταξιδεύει.

Μόλις, λοιπόν, έπεσε η αυλαία, με την ψυχή μας να νι-

ώθει απέραντη ευδαιμονία και με τα χειροκροτήματα των θεατών, τα οποία δονούσαν την ατμόσφαιρα, να επιβεβαιώνεται η ποιότητα της παράστασης, άρχισα να ψιλοτραγουδώ τον «Ακροβάτη» των Χαΐνηδων! Τον τραγουδούσα και δε μ' ένοιαζε που μέσα σ' αυτό το πανδαιμόνιο δε μ' άκουγε κανείς! Έτσι κι αλλιώς, εκτός από τον σύντροφό μου, κανένας δεν θα καταλάβαινε τα λόγια:

*«Για ιδέστε όλοι τον ακροβάτη που τραμπαλίζεται
για ιδέστε όλοι τον ξενομπάτη πώς δε ζαλίζεται.
Για ιδέστε τον ακροβάτη που κι όταν πέφτει γελά
και ποτέ δεν κλαίει, ποτέ δεν κλαίει. [...]»*

Μόλις βγήκαμε από την αίθουσα, βρεθήκαμε σ' έναν άλλο κόσμο. Αν και πλησίαζαν μεσάνυχτα, στους δρόμους επικρατούσε πανδαιμόνιο. Κίνηση, κορναρίσματα! Κι οι άνθρωποι, βιαστικοί, πορεύονταν προς διάφορες κατευθύνσεις. Εμείς μπήκαμε σ' ένα ταξί και κατευθυνθήκαμε στο ξενοδοχείο. Πλησίαζε η στιγμή της ανάπαυσης μετά από μια επίπονη μέρα, η οποία μας πρόσφερε ξεχωριστές εμπειρίες και γνώσεις. Κι ο τρυφερός Ύπνος, δίδυμος αδελφός του Θανάτου, δεν άργησε να μας πάρει στην αγκαλιά του για έναν βαθύ ύπνο! Τη στιγμή, μάλιστα, που τα βλέφαρα έκλειναν βαριά, ήρθαν ολοζώντανοι στο μυαλό μου μερικοί από τους στίχους της Ιλιάδας¹⁰, τους οποίους η θεά Ήρα απηύθυνε στον Ύπνο, όχι, βέβαια, χωρίς επιδιωκόμενο όφελος:

*«Ύπνε, βασιλιά όλων των θεών και των ανθρώπων όλων
ως κι άλλη μ' άκουσες φορά και τώρα εισάκουσέ με·*

10. Όμηρος, Ξ 233–237.

*και στον αιών' αμέτρητη θα σου χρωστάω χάρη.
Τα ωραία μάτια του Διός, ω Ύπνε, κοίμησέ μου,
αφού πρώτα εγώ ερωτικά πλαγιάσω στο πλευρό του.»*

Πεκίνο

Τρίτη μέρα

Το πρωί, μετά την τυπική προετοιμασία, πήραμε τους δρόμους! Θέλαμε, πέραν άλλων, να συγχρωτιστούμε με τον κόσμο που πήγαινε στις εργασίες του. Κατευθυνόμενοι προς το υπόγειο τρένο, βαδίζαμε στην πλατιά λεωφόρο, η οποία περνά μπροστά από το ξενοδοχείο διαμονής μας. Τα υπάρχοντα καταστήματα σ' έκαναν να νιώθεις πως δε βρίσκεσαι στην καρδιά της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, αλλά σε κάποια Δυτική πρωτεύουσα. Όλες οι διάσημες εταιρείες ένδυσης, υπόδησης, κοσμητολογίας,..., ήταν εκεί. Η συνέχεια, μάλιστα, του ταξιδιού μας απέδειξε περίτρανα πως υπήρχαν πολλά τέτοια, τόσο σ' άλλους δρόμους του Πεκίνου, όσο και σε δρόμους άλλων πόλεων της Κίνας! Οι σειρήνες του καπιταλισμού ήταν εκεί και μαύλιζαν κάθε κοινομημένο Κινέζο. Άλλωστε, όλες αυτές οι εταιρείες, οι οποίες πουλούν τα εμπορεύματά τους σ' αστρονομικές τιμές αναλογικά με το κόστος παραγωγής τους, στην Κίνα παράγουν μεγάλο μέρος τους, ίσως, το μεγαλύτερο, αφού η αναζήτηση του μέγιστου δυνατού κέρδους αναζητά κατά κανόνα φτηνά εργατικά χέρια!

Στον σταθμό του υπόγειου τρένου είχε πολύ κόσμο, ή, για να είμαι ακριβής, είχε πάααααααα πολύ κόσμο, τόσο

που, αν δεν είσαι συνηθισμένος, νιώθεις μιας μορφής ασφυξία! Παρόλα αυτά, ο σύντροφός μου, γεννημένος κοσμοπολίτης, δεν άργησε να προσανατολιστεί στον χάρτη των διαδρομών και να εντοπίσει, τόσο τη γραμμή μετακίνησης, όσο και τον σταθμό αποβίβασης. Έτσι, σ' ελάχιστα λεπτά και κρατώντας το εισιτήριο στο χέρι επιβιβαστήκαμε ωθώντας και ωθούμενοι στον συρμό, ο οποίος θα μας οδηγούσε στην πλατεία Τιενανμέν.

Το βαγόνι ήταν υπερπλήρες! Συγχρωτισμό με ντόπιους δεν επιθυμούσαμε; Εδώ, τον είχαμε και με το παραπάνω! Μάλιστα, αν οι συνεπιβάτες μας δεν είχαν κινέζικα χαρακτηριστικά, τα οποία βεβαίωναν την καταγωγή τους, θα νιώθαμε πως ταξιδεύαμε σε βαγόνι υπόγειου τρένου Δυτικής χώρας. Τα πρόσωπα των περισσοτέρων, όσο μπορούσαμε να τα μελετήσουμε μέσα σε τούτη την ασφυκτική κατάσταση, ήταν σοβαρά, τα βλέμματα σχεδόν απλανή, ή άλλα, κυρίως κάποιων καθημένων, οι οποίοι έτυχε να βρίσκονται κοντά μας, ήταν προσηλωμένα σε κάποιο βιβλίο, σε κάποια εφημερίδα ή κοιτούσαν απλανάως! Όσοι βρίσκονταν στο οπτικό μας πεδίο, μας έριξαν μια ματιά περιέργειας ή ενδιαφέροντος, δεν έχει σημασία, και συνέχισαν, όπως και πριν, έχοντας ο καθένας τις σκέψεις του στη μέρα που τον ανέμενε, στη ζωή που είχε, στα όνειρα που έκανε ή ποιος ξέρει πού αλλού.

Όλοι οι σταθμοί που περάσαμε, διακρίνονταν για τη στιβαρή κατασκευή τους. Οι γραμμές, πολλές, καλύπτουν απόσταση εκατοντάδων χιλιομέτρων, ενώ εξυπηρετούν καθημερινά εκατομμύρια ανθρώπων!

Η διαδρομή μας ήταν μικρής διάρκειας και η άνοδος στην επιφάνεια της γης μάς έβγαλε στην πλατεία Τιενανμέν, τη μεγαλύτερη πλατεία του κόσμου, της οποίας το συνολικό εμβαδόν αγγίζει τα 440.000 τετραγωνικά μέτρα! Το όνομά της σημαίνει Πύλη της Ουράνιας Γα-

λήνης και φανερώνει την επιθυμία για τάξη και αρμονία στο σύμπαν.

Όταν βλέπεις από κοντά έναν τέτοιο τόπο, μένεις για λίγο ενεός. Όχι πως δεν δικαιολογείται η ύπαρξη μιας τόσο μεγάλης πλατείας σε πόλη εκατομμυρίων, όπως το Πεκίνο, απλά θαυμάζεις το μέγεθος καθώς και την πρόνοια των ανθρώπων να τη δημιουργήσουν. Ακόμα σε καταλαμβάνει η επιθυμία να την περπατήσεις και να δεις τα τεράστια κτίρια που την περιβάλλουν. Πριν, λοιπόν, πορευτούμε για την ξενάγησή μας στην Απαγορευμένη Πόλη, ακριβώς αυτό κάναμε.

Με τον αέρα να φυσά, αλλά σε κάπως πιο καθαρή ατμόσφαιρα από τη χθεσινή, βαδίζαμε χαζεύοντας κτίρια κι ανθρώπους. Την προσοχή μας κίνησε ένας κοντούλης ντόπιος με στολή, ο οποίος εργάζονταν για την καθαριότητα της πλατείας. Κρατούσε ένα μαστουνάκι με μυτερή απόληξη, με την οποία προσπαθούσε να τσακώσει χαρτάκια πεταμένα στην πλατεία, που, με τον αέρα αντίπαλο, κυριολεκτικά τα κυνηγούσε! Τα χαρτάκια φτερά στον άνεμο κι αυτός σαν ανέμελο παιδί έτρεχε ξωπίσω τους να τα πιάσει!

Καθώς βαδίζαμε, το βλέμμα μας ελκύστηκε από το Μέγαρο του Λαού, το οποίο βρίσκεται στη δυτική πλευρά της πλατείας και αποτελεί έδρα του Κομμουνιστικού Κόμματος της Κίνας. Το τεράστιο αυτό κτίριο καλύπτει επιφάνεια 171.800 τετραγωνικών μέτρων και χτίστηκε το 1959 σε σχέδια του αρχιτέκτονα Zhang Bo. Αξιοσημείωτο είναι πως οικοδομήθηκε με αφορμή τον γιορτασμό της δέκατης επετείου από την εγκαθίδρυση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας και με την εθελοντική εργασία αγροτών και εργατών σε διάρκεια μόλις δέκα μηνών!

Το κτίριο διαθέτει εντυπωσιακή πρόσοψη με κιονοστοιχία, τεράστιες μπρούτζινες θύρες και δυο επιμήκεις

πτέρυγες. Ψηλά, στο μέσον της πρόσοψης, είναι τοποθετημένο το σε χρυσοκόκκινη απόχρωση κυκλικό έμβλημα της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας. Αυτό, σχεδιασμένο από τον διάσημο αρχιτέκτονα Λιανγκ Σιτσένγκ, καθιερώθηκε ως εθνικό έμβλημα το 1950. Περιέχει τα πέντε αστέρια της σημαίας της χώρας, την πύλη της Απαγορευμένης Πόλης από την πλευρά της πλατείας Τιενανμέν, στη βάση του εικονίζεται τροχός, σύμβολο των βιομηχανικών εργατών, και στην περίμετρό του υπάρχουν στάχια, που συμβολίζουν τη φιλοσοφία του Μάο για μια γεωργική επανάσταση.

Στο εσωτερικό, πέραν άλλων χώρων, το Μέγαρο διαθέτει αμφιθέατρο, το οποίο χωρά δέκα χιλιάδες ανθρώπους, όπου συνεδριάζει το εθνικό κοινοβούλιο του λαού και η οροφή του είναι διακοσμημένη μ' ένα τεράστιο κόκκινο αστέρι, που περιβάλλεται από γαλαξία με αμέτρητα φώτα και δηλώνει την κυρίαρχη θέση της Κίνας στο κομμουνιστικό σύμπαν! Κάποια σημεία του είναι επισκέψιμα από το κοινό, όταν δεν υπάρχουν απαγορευτικές γι' αυτό τον σκοπό εκδηλώσεις. Εμείς αρκεστήκαμε στην εξωτερική θέασή του, δεν ρωτήσαμε καν, αν ως αλλοδαποί είχαμε δικαίωμα πρόσβασης, και συνεχίσαμε την περιπλάνησή μας στην πλατεία. Άλλωστε, ο χρόνος έτρεχε και είχαμε πολλά να δούμε κι αυτή τη μέρα.

Κατευθυνθήκαμε προς το νότιο μέρος της πλατείας, όπου βρίσκεται το μανσουλίο του αλλοτινού ηγέτη της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας Μάο Τσε Τουνγκ, ο οποίος απεβίωσε το 1976 σε ηλικία ογδόντα δύο ετών. Το είδαμε κι αυτό απ' έξω, διότι εκείνη τη μέρα ήταν κλειστό. Αντιληφθήκαμε, πριν φτάσουμε εκεί, πως δεν θα μπορέσουμε να μπούμε, διότι, όπως είχαμε διαβάσει, όταν είναι ανοιχτό, τεράστιες ουρές ανθρώπων αναμένουν να μπουν, να περάσουν μπροστά από τη μουμιοποιημένη

και σκεπασμένη με τη σημαία του Κουμμουνιστικού Κόμματος της Κίνας σορό, χωρίς καν να σταματήσουν για λίγο να τη δουν! Εκατομμύρια μάτια έχουν αντικρίσει και θα αντικρίζουν στο μέλλον το άψυχο σώμα του Μεγάλου Τιμονιέρη, το οποίο, όταν πέθανε, ταριχεύθηκε και εκτέθηκε σε δημόσιο προσκύνημα για μία εβδομάδα, αν και ο ίδιος είχε ζητήσει να αποτεφρωθεί! Όσο ζούσε, αποφάσιζε εκείνος! Όταν έφυγε από τη ζωή, άλλοι αποφάσισαν γι' αυτόν και αντίθετα, μάλιστα, με την επιθυμία του! Πάντως, οι Κινέζοι τον θρήνησαν και τον πένθησαν δεόντως, ακόμη και με ακραίες εκδηλώσεις πένθους, και πάνω από ένα εκατομμύριο άτομα τον τίμησαν με την παρουσία τους, ανάμεσα σ' αυτούς, βέβαια, και πολλές ξένες διπλωματικές αποστολές.

Εκείνη την ώρα υπήρχε ελάχιστη κίνηση κοντά στο μνημείο, το οποίο είναι χτισμένο ως τετράπλευρος περίστυλος ναός, διαφορετικής όμως αισθητικής, και διαθέτει έναν μικρότερης έκτασης πάνω όροφο. Εκατέρωθεν του μνημείου, λίγο πιο μπροστά, είναι τοποθετημένα δυο τεράστια γλυπτά συμπλέγματα ανθρώπινων σωμάτων, φανερά επηρεασμένα από τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό, ο οποίος χαρακτηρίζεται από την ένδοξη απεικόνιση των κομμουνιστικών αξιών, όπως για παράδειγμα τη χειραφέτηση του προλεταριάτου.

Καθώς πορευόμασταν προς τη βόρεια πλευρά της πλατείας, προκειμένου να επισκεφτούμε την Απαγορευμένη Πόλη κι έχοντας δει μόνο απέξω το Μαυσωλείο του Μάο, σκεφτόμουν, αν και δεν μπαίνω στον πειρασμό να συγκρίνω την πολιτιστική αξία της Ακρόπολης της Αθήνας μ' αυτό, την απογοήτευση των ταξιδιωτών, που φτάνουν κάτω από τον Ιερό Βράχο έχοντας διανύσει, συχνά, μεγάλες αποστάσεις μ' αυτόν ως βασικό προορισμό και δεν τους επιτρέπεται να εισέλθουν, για ν' αποθαυμάσουν

τα μνημεία και να νιώσουν την αύρα της αξεπέραστης κληρονομιάς! Δεν είναι ώρα και δεν έχει νόημα ν' αναλύσω τους λόγους, για τους οποίους συμβαίνει. Αλλά νιώθω βαθιά αυτούς τους ανθρώπους, όχι μόνο επειδή ήταν κλειστό το Μαυσωλείο, αλλά διότι και σ' άλλα ταξίδια μας στερηθήκαμε για παρόμοιους λόγους τη δυνατότητα να χαρούμε πολιτιστικά στοιχεία, για τα οποία αποκλειστικά είχαμε πάει σ' έναν τόπο!

Η Απαγορευμένη Πόλη, που τη λένε και Πορφυρή Απαγορευμένη Πόλη, ήταν εκεί και μας περίμενε! Αλλά γιατί Απαγορευμένη; Και γιατί Πορφυρή; Απαγορευμένη, διότι δεν επιτρέπονταν η πρόσβαση στον λαό, και Πορφυρή, όχι λόγω του χρώματος σε απόχρωση του οποίου είναι βαμμένοι πολλοί τοίχοι των οικοδομημάτων της, αλλά διότι αυτός ο χαρακτηρισμός σχετίζεται με τον πολικό αστέρα, σημαντικό αστερισμό στον τρόπο με τον οποίο οι Κινέζοι ερμηνεύουν τα του ουράνιου θόλου, πόσο μάλλον που τον ταυτίζουν επί γης με τον αυτοκράτορα! Όσο για το πορφυρό, όχι μόνο στην Κίνα, είναι το χρώμα της δύναμης και της βασιλικής εξουσίας.

Πέραν αυτών, και ο τρόπος, με τον οποίο είναι χτισμένη η Πόλη, περικλειστη από ψηλά τείχη, εμφατικά δηλώνει το πόσο αποστασιοποιημένος, πόσο απρόσιτος ήταν για τον λαό που κυβερνούσε ο αυτοκράτορας. Αλλά και σε ποια χώρα δεν ήταν οι εκάστοτε μονάρχες! Η επίσκεψη σε τούτη, απλά θα επιβεβαίωνε για άλλη μια φορά τη σχετική γνώση.

Βαδίζοντας, διαβήκαμε θωρώντας επιτατικά τις καλλίμορφες, αψιδωτές, μαρμάρινες γέφυρες. Μπροστά μας δέσποζε η Πύλη της Ουράνιας Γαλήνης, όπου δεν μπορούσε να διαφύγει της προσοχής το τεράστιο πορτραίτο του Μάο, το οποίο αντικατέστησε εκείνο που είχε καταστραφεί στις διαδηλώσεις του 1989, όταν εργάτες πέτα-

ξαν αβγά γεμάτα χρώμα. Εκατέρωθεν του πορτραίτου, υπάρχουν πάνω σε κόκκινο φόντο έντονα χαραγμένα ιδεογράμματα λευκού χρώματος, που το νόημα τους είναι «Δέκα χιλιάδες χρόνια για τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας»! Αισιόδοξο σύνθημα! Ενώ ο πάνω όροφος, όπου ανεβήκαμε, για ν' απολαύσουμε τη θέα προς την πλατεία, είναι στολισμένος με κόκκινους κίονες και με ιδίου χρώματος μεγάλα φανάρια. Στο ιδιότυπο διάζωμα κάτω από τη σκεπή, στο κέντρο, κυριαρχεί το έμβλημα της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας. Η πύλη αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία για την Κινέζικη ιστορία, αφού απ' αυτή ανακοίνωσε ο Μάο την εγκαθίδρυση της διακυβέρνησής του το 1949. Τώρα χρησιμοποιείται και ως εξέδρα για την παρακολούθηση των στρατιωτικών παρελάσεων.

Μόλις περάσαμε την Πύλη της Ουράνιας Γαλήνης, βρεθήκαμε σε μια μεγάλη αυλή, όπου υπήρχαν πάγκοι μικροπωλητών και εστιατόρια. Δυτικά της αυλής είδαμε το Πάρκο Τζονγκσάν, όπου ο αυτοκράτορας προσέφερε εξευμενιστικές θυσίες για καλή σοδειά την άνοιξη και το φθινόπωρο, ενώ ανατολικά, υπήρχε άλλοτε ο Ναός των Προγόνων, ναός εξίσου σημαντικός με κείνον του Ουρανού της δυναστείας των Τσινγκ. Σήμερα, στο ίδιο σημείο στέκει αγέρωχο το Πολιτιστικό Ανάκτορο, τι ειρωνεία, των Εργατών!

Αφού διήλθαμε από την επόμενη πύλη, κατευθυνθήκαμε στη Μεσημβρινή, η οποία αρχιτεκτονικά θυμίζει κάστρο. Αυτή είναι ουσιαστικά η είσοδος της Απαγορευμένης Πόλης, αφού μόνο ο αυτοκράτορας επιτρεπόταν να τη διαβεί, συνοδεία τυμπανοκρουσιών και κωδωνοκρουσιών, οδεύοντας προς τον Οίκο της Ανώτερης Αρμονίας.

Συνεχίζοντας την πεζοπορία, γοητευόμασταν με την αρχιτεκτονική, τα γλυπτά και τα ζωγραφικά μοτίβα, τα

συμβολικά αγάλματα δρακόντων, λιονταριών, φοινίκων, χελωνών,... Μετά τη Μεσημβρινή Πύλη, βγήκαμε σ' άλλη πλακόστρωτη αυλή, που συνυπάρχει με πέντε γέφυρες στο μέσον. Αυτές ζευγνύουν τις όχθες της τάφρου, η οποία, όντας πλάτους πενήντα δύο μέτρων κι αρχίζοντας από δω, περιβάλλει προστατευτικά τα τείχη, που στη βάση τους έχουν πλάτος οκτώμισι μέτρων.

Κατόπιν, απαντήσαμε την Πύλη της Ανώτερης Αρμονίας και, αφού τη διαβήκαμε κι αυτή, θαυμάσαμε ανατολικά τον Οίκο του Πνευματικού Κλέους, όπου στεγαζόταν η αυτοκρατορική βιβλιοθήκη, και δυτικά τον Οίκο της Πολεμικής Αρετής. Προχωρώντας, βρεθήκαμε στον Οίκο της Μέσης Αρμονίας, όπου γίνονταν δεκτοί οι ιερείς από το ιερατικό συμβούλιο, και κατόπιν στον Οίκο της Διατήρησης της Αρμονίας.

Από τους οίκους της Απαγορευμένης Πόλης, ας σταθούμε για λίγο στον επιβλητικό για το μέγεθός του, και όχι μόνο, Οίκο της Ανώτερης Αρμονίας, ο οποίος είναι χτισμένος πάνω σε τρία κλιμακωτά επίπεδα, και για ν' ανέβεις σ' αυτόν υπάρχουν δυο μαρμάρινες σκάλες, μεταξύ των οποίων αναπτύσσεται πέτρινη πλάκα με ανάγλυφες αναπαραστάσεις. Για πολλά χρόνια ήταν το ψηλότερο κτίσμα του Πεκίνου, μια και, για λόγους που υπαγόρευε το φενγκ σουί, κανείς δεν επιτρέπονταν να αντικρίσει τον εν λόγω οίκο από ψηλά, αφού τα καλά πνεύματα πετούν σε ορισμένο ύψος! Αλλά κι η Πόλη ολόκληρη είχε χτιστεί βάσει των κανόνων του φενγκ σουί! Κι ο νότιος προσανατολισμός της, στη φιλοσοφία του στηρίζεται, μια κι ο Νότος είναι το πιο ευοίωνο σημείο του ορίζοντα! Εντύπωση στον περιβάλλοντα χώρο προξενούν οι μεγάλες δεξαμενές νερού – σ' όλη την Απαγορευμένη Πόλη υπάρχουν τριακόσιες οκτώ συνολικά –, πολύ χρήσιμες για την κατάσβεση πυρκαγιών, οι ο-

ποίες λόγω κάποιων εύφλεκτων οικοδομικών υλικών, όπως του ξύλου, θα μεταδίδονταν πολύ γρήγορα.

Στο εσωτερικό του οίκου δεσπόζει ο θρόνος του αυτοκράτορα, αφού εκεί γίνονταν κρατικές τελετές παρουσία του, συνήθως στα γενέθλιά του κι όταν ανακοίνωνε τα αποτελέσματα των αυτοκρατορικών εξετάσεων. Υπήρχε τέτοιο σύστημα εξετάσεων; Ναι, και ήταν έτσι σχεδιασμένο, ώστε να επιλέγονται οι καλύτεροι διοικητικοί αξιωματούχοι για την κρατική γραφειοκρατία.

Το σύστημα αυτό είχε τεράστια επίδραση, τόσο στην κοινωνία, όσο και στην κουλτούρα, της Αυτοκρατορικής Κίνας και ήταν υπεύθυνο για τη δημιουργία μιας τάξης λογίων – γραφειοκρατών, ανεξάρτητα από την καταγωγή της οικογένειάς τους, αν και κατά καιρούς υπήρχαν διαφοροποιήσεις για το ποιοι μπορούσαν να πάρουν μέρος σ' αυτές.

Στην πατριαρχικά δομημένη κοινωνία της Κίνας, στις εξετάσεις, που διαρκούσαν τρία συνεχόμενα νυχτοήμερα και γίνονταν σε συνθήκες πλήρους απομόνωσης, συμμετείχαν μόνο άρρενες. Οι υποψήφιοι όφειλαν ν' αποστηθίσουν καθορισμένα κείμενα του Κομφούκιου, του οποίου οι απόψεις επηρέασαν τον τρόπο σκέψης και ζωής, όχι μόνο των Κινέζων, αλλά και άλλων λαών της Ανατολικής Ασίας. Έτσι, πριν οι υποψήφιοι εισέλθουν στον ορισμένο χώρο του Οίκου των Εξετάσεων, άλλαζαν ενδύματα, ώστε να αποκλειστεί κάθε ενδεχόμενο αντιγραφής! Για να διασφαλιστεί εκατό τοις εκατό το αδιάβλητο των εξετάσεων, οι πόρτες σφραγίζονταν, και αποσφραγίζονταν με την περάτωσή τους! Είχαν προβλέψει ακόμα – αυτό θα πει πρόβλεψη και πρόνοια – και την περίπτωση του να αποβιώσει κάποιος στη διάρκεια του διαγωνισμού! Αν, λοιπόν, κάποιος παρ' ελπίδα εγκατέλειπε τα εγκόσμια και τις έγνοιες τους, απλά ανοιγόταν μια τρύ-

πα, απ' όπου οι υπεύθυνοι παραλάμβαναν τη σορό του για τα περαιτέρω!

Μετά από τον Οίκο της Διατήρησης της Αρμονίας, φτάσαμε στην Πύλη της Ουράνιας Καθαρότητας, όπου τράβηξε την προσοχή μας ένα μαρμάρινο ανάγλυφο, το οποίο αναπαριστά δράκο που πετά στα σύννεφα. Αφού διαβήκαμε την πύλη, βρεθήκαμε σε μια άλλη αυλή, στην καρδιά της Απαγορευμένης Πόλης, όπου κινούνταν οι ευνούχοι, οι υπηρέτες και όσοι είχαν συγγενική σχέση με τους αυτοκράτορες. Ουσιαστικά, η Πύλη της Ουράνιας Καθαρότητας μας έβγαλε στους χώρους της Απαγορευμένης Πόλης που κατοικούνταν. Έτσι, εκεί αντικρίσαμε το Ανάκτορο της Ουράνιας Καθαρότητας, όπου υπήρχαν τα υπνοδωμάτια του αυτοκράτορα, τον Οίκο της Ουράνιας και Επίγειας Ένωσης, όπου εφησύχαζε η αυτοκράτειρα, το Ανάκτορο της Επίγειας Ηρεμίας, άλλα κτίρια, στα οποία διέμεναν οι ευνούχοι και οι σύμβουλοι του αυτοκράτορα. Πίσω από το Ανάκτορο της Επίγειας Ηρεμίας, είναι η Πύλη της Επίγειας Ηρεμίας, όπου καθίσαμε λίγο να ξεαποστάσουμε.

Εκτός από το περπάτημα και την ορθοστασία, ήταν και η πολυκοσμία που μας είχε κουράσει. Μετά, μάλιστα, από την επίσκεψή μας σε αρκετά από τα τεκμήρια της πολιτιστικής κληρονομιάς της Κίνας, μπορώ να πω πως οι Κινέζοι την τιμούν δεόντως. Και στην Απαγορευμένη Πόλη, αν και είχε και αλλοδαπούς επισκέπτες, στην πλειονότητά τους ήταν ντόπιοι. Μέσα στο πλήθος και την οχλαγωγία, όπως αποδείχθηκε και από τις φωνές μιας μάνας που έψαχνε τη μικρή της κόρη, η οποία είχε χαθεί μες στο πλήθος – ακόμα έχω τον ήχο της απελπισμένης φωνής της στ' αυτιά μου – μπορούσε να συμβεί ο,τιδήποτε.

Στη διάρκεια της επίσκεψής μας στην Απαγορευμένη

Πόλη, η οποία έφτανε αισίως στο τέλος, εκτός από τις εικόνες που πλημμύρισαν το βλέμμα και την αποκτηθείσα γνώση, ο νους ταξίδεψε και σ' άλλα ανάκτορα, που είχαμε δει σε ταξίδια στην Ευρώπη. Οπωσδήποτε αυτό το σύμπλεγμα των Πυλών, των Οίκων, των Ανακτόρων και τόσων άλλων κτιρίων, αν και απείχε πολύ αρχιτεκτονικά από κείνα, στα οποία είναι εμφανέστατη η ελληνική κλασική κληρονομιά, δεν έπαυε να ταυτίζεται στο ότι όλα αποτελούν τεκμήρια συγκεκριμένης μορφής διακυβέρνησης.

Όσο για τις συνθήκες ζωής των υπηκόων, τις οποίες αποτύπωσαν επαρκώς η επιστήμη και η τέχνη σε πολλά είδη της, φέρνουν πάντα στο προσκήνιο την έντονη κοινωνική διαφοροποίηση, καθώς και την περιφρόνηση και το μίσος των μεν για τους δε, που σπάνια βρήκε στην ιστορία ικανοποιητική έκφραση για τα δικαιώματα των αδυνάτων. Μερικές φορές, μάλιστα, αναλογίζομαι πως πλειάδα δημοκρατικών πολιτών ανά τον κόσμο, ανάμεσά τους κι εμείς, όπως ταξιδεύουν στην Αθήνα, για να θαυμάσουν τα έργα της δημοκρατίας, έτσι πηγαίνουν και στο Παρίσι, στη Βιέννη, στην Αγία Πετρούπολη ή αλλού, για να θαμπωθούν από τα έργα της μοναρχίας! Φαίνεται πως ο άνθρωπος θέλγεται από τη φύση του για την πολυτέλεια, αρκεί να μην είναι αυτός στη θέση εκείνων, που όχι μόνο δεν την απολαμβάνουν, αλλά ούτε καν έχουν την προσδοκία για ελάχιστη βελτίωση της χαμοζωής τους.

Εκεί που ξεκουραζόμασταν, είπα στον σύντροφό μου:

–Ζηλεύω, πολύ ζηλεύω! Τους Κινέζους, τους Αυστριακούς, τους Γάλλους, τους Ρώσους, τους..., οι οποίοι, αν και κυβερνώνται από άλλα πολιτεύματα, διατήρησαν στον χρόνο τα μνημεία της μοναρχίας, για τα οποία δέχονται πλήθος επισκεπτών! Στην Ελλάδα, το μίσος γι'

αυτή τη μορφή διακυβέρνησης και η αδιαφορία για την πολιτιστική κληρονομιά, επέτρεψαν να ρημάζουν και να ερειπώνονται πολλά κτίσματα στο Τατόι! Στ' αλήθεια, νιώθω ντροπή, διότι το δίδαγμα κατά μιας μορφής πολιτεύματος δεν δίδεται με το σβήσιμο της μνήμης, αλλά με τη διατήρησή της!

–Ναι, δεν έχεις άδικο, απάντησε. Οι εκάστοτε κυβερνώντες, σπουδαγμένοι και ταξιδεμένοι στην Ευρώπη ή αλλού, δεν μπορεί να αγνοούσαν τι συνέβαινε διεθνώς γι' αυτό το θέμα. Μάλλον, χάριν των ψήφων, έκαναν και σ' αυτή την περίπτωση λανθασμένες επιλογές. Αλλά, ας σηκωθούμε! Θα συζητήσουμε κι άλλη στιγμή γι' αυτό. Περνάει η ώρα!

Και πράγματι, δεν χασομερήσαμε άλλο. Έπρεπε να δούμε και την άλλη πλευρά. Την πόλη έξω από τα τείχη. Τον τόπο, όπου κατοικούσαν όσοι δεν τους επιτρεπόταν άλλοτε να εισέλθουν στην Απαγορευμένη Πόλη. Και, φυσικά, να γνωρίσουμε κατά το δυνατόν τη ζωή που πάλλεται ακόμα εκεί, παρά το γεγονός ότι οι αυτοκράτορες εδώ και κάποιες δεκαετίες δεν υπάρχουν, αλλά η χώρα, την οποία κυβέρνησαν, διεκδικεί μ' άλλους όρους την έννοια της αυτοκρατορίας.

Διανύσαμε, λοιπόν, τη βόρεια πύλη της Απαγορευμένης Πόλης, την Πύλη του Θείου Θάρρους κι αμέσως μετά τη γέφυρα που ζευγνύει τις όχθες της τάφρου των τειχών. Μόλις βγήκαμε στη λεωφόρο, την είδαμε να ασφυκτιά από την κίνηση των τροχοφόρων, και όχι μόνο, ενώ στην άλλη πλευρά της ξετυλίγονταν σε διαφορετικούς ρυθμούς, σχεδόν μυθικά, ο γοητευτικός λαβύρινθος των χουτόνγκ του Πεκίνου, ενός πυκνού πλέγματος από δρόμους, δρομάκια και δρομίσκους, οι οποίοι διατρέχουν το κέντρο της πόλης από τα ανατολικά προς τα δυτικά, σύμφωνα με τις επιταγές του φενγκ σουί.

Αν δεν βρεθείς εκεί, δεν μπορείς να φανταστείς τη λαβυρινθώδη δομή τους, κι αν πας χωρίς οδηγό, θα κάνεις μεγάλη προσπάθεια να βγεις, αφού οι άνθρωποι που διαμένουν εκεί, ακόμα κι αν θέλουν, λόγω γλώσσας, δεν μπορούν να σε βοηθήσουν. Γι' αυτό τον λόγο, αλλά και εξ αιτίας της έλλειψης επαρκούς χρόνου για περιττές περιπέτειες, επιβιβαστήκαμε σ' ένα ρίκσο (rickshaw), δηλαδή τρίτροχο ποδήλατο, στις πίσω ρόδες του οποίου στηρίζονται σκεπασμένες θέσεις, όπου χωρούν άνετα δυο άτομα. Καθίσαμε σ' αυτές και κινήσαμε για κει, για τα μέρη, τα οποία φέρουν ονομασία μογγολικής προέλευσης, που σημαίνει πέρασμα. Η Μογγολία, άλλωστε, δεν βρίσκεται μακριά από το Πεκίνο. Μερικά χιλιόμετρα πιο πέρα αρχίζουν οι στέπες, όπου αντιλαλούν ακόμα οι απειλητικές πολεμικές ιαχές του Τζένγκις Χαν! Του λαμπρού στρατιωτικού ηγέτη, ο οποίος υπέταξε την Κίνα με το τέχνασμα των χιλίων φλεγόμενων γατών και των δέκα χιλιάδων φλεγόμενων περιστεριών(!), και οι ορδές του έφτασαν ως την κεντρική Ευρώπη! Και ίσως, ο απόηχος εκείνων των ιαχών φθάνει ακόμα μυστικά τις νύχτες πάνω από τις στέγες των χαμόσπιτων στα χουτόνγκ μαζί με τη σκόνη, που φέρνουν οι βόρειοι άνεμοι από την έρημο Γκόμπι, και τις καλύπτει αλλάζοντάς τους το χρώμα!

Ο νεαρός οδηγός του ιδιότυπου ποδηλάτου, λιγνός, μυξιάρης – ρουφούσε συνέχεια τη μύτη του – μετρίου αναστήματος και λιτότατα ντυμένος, κατείχε καλά την τέχνη να το μετακινεί μέσα στα στενά δρομάκια. Εμείς, με το βλέμμα και τον φωτογραφικό μας φακό, δεν χορταίναμε ν' απαθανατίζουμε εικόνες. Άπειρες, διαφορετικές εικόνες, που δεν είχαν καμία σχέση με κείνες τις οποίες είχαμε αντικρίσει στην πλατεία Τιενανμέν, στην Απαγορευμένη Πόλη, αλλά και στις θορυβώδεις λεωφό-

ρους με τα πανύψηλα κτίρια που εκφράζουν το καινούργιο πρόσωπο της Κίνας, το οποίο δείχνει να απομακρύνεται από διδάγματα του Κομφούκιου, όπως εκείνο που λέει «όταν έρθει η ευημερία, μην τη χρησιμοποιήσεις όλη»!

Εκεί, όλα ήταν ταπεινά, λιτά, στο μέτρο του ανθρώπου, ο οποίος ζει χωρίς απαιτήσεις. Μόνο έτσι μπορούσα να αντιληφθώ εκείνη τη στιγμή όσα γύρω μου έβλεπα. Διότι σε τέτοιες γειτονιές διαπιστώνεις έντονα την κοινωνική διαφοροποίηση στη σύγχρονη Κίνα, την οποία δεν φαντάζεσαι, αν δεν κάνεις έστω κι ένα πέρασμα από τα χουτόνγκ, όχι μόνο του Πεκίνου, αλλά και άλλων πόλεων.

Τα 'χουμε δει και στον κινηματογράφο, μια και αποτέλεσαν πηγή έμπνευσης για σεναριογράφους και σκηνοθέτες! Έχουμε διαβάσει γι' αυτά και στα βιβλία της Περλ Μπακ! Οι συνθήκες διαβίωσης στα ίδια μέρη, άλλωστε, δεν έχουν μεταβληθεί ιδιαίτερα από την εποχή κατά την οποία εκείνη έγραφε και δεν είναι τυχαίο που, κατά την Πολιτιστική Επανάσταση του Μάο, η συγγραφέας αποκηρύχθηκε ως «Αμερικανή πολιτιστική ιμπεριαλίστρια» και η σύζυγος του Μεγάλου Τιμονιέρη μαζί με υψηλόβαθμους αξιωματούχους της απαγόρευσαν την είσοδο στη χώρα! Είναι γεγονός πως η πένα μπορεί να καταστήσει κάποιον εχθρό, ειδικά, όταν γράφει για θέματα, τα οποία ποθούν οι άνθρωποι να αγνοούν ή, ενώ τα γνωρίζουν, δεν επιθυμούν να τους τα θυμίζουν και, κυρίως, δεν θέλουν με τίποτα να μάθουν γι' αυτά τρίτοι.

Όπως και να 'χουν τα ζητήματα, οι πρωταγωνιστές αυτών των συμπεριφορών έχουν κριθεί από την Ιστορία. Σημασία έχει πως εμείς ανακαλύπταμε έναν διαφορετικό κόσμο, τον κόσμο των λαϊκών ανθρώπων, ο οποίος έρχεται από το παρελθόν της χώρας και που, παρότι οι ιλιγ-

γιώδεις ρυθμοί ανάπτυξης και οι επερχόμενοι Ολυμπιακοί Αγώνες του Πεκίνου, χωρίς ενδοιασμούς κατέστρεψαν μεγάλα τμήματά του, προκειμένου να κατασκευαστούν οικοδομικά μεγαθήρια, αυτός αντιστέκεται με τις όποιες δυνάμεις του στη φθορά και, κυρίως, στην απώλεια της κινέζικης ταυτότητας, όπως αυτή διαμορφώθηκε εκεί επί αιώνες. Δύσκολο έργο, καθώς η νέα γενιά, όπως το διαπιστώσαμε συχνά σ' αυτό το ταξίδι, αν και δεν εγκαταλείπει εύκολα τις παραδοσιακές αξίες, τέρπεται από την Κίρκη του καπιταλισμού και του δυτικού τρόπου ζωής. Το βλέπεις αυτό, ειδικά, στα καταστήματα διατροφής και ένδυσης των πολυεθνικών, τα οποία, γεμάτα από νέους, πολιορκούν μέσω της ευμάρειας τον κινέζικο τρόπο ζωής. Το ποιος θ' αποδειχθεί πιο ανθεκτικός ή το αν θα υπάρξει αρμονική συνύπαρξη, ο χρόνος θα το δείξει.

Πάντως, αρκετά χουτόνγκ για την ώρα είναι στη θέση τους, όχι απαραίτητα περιμένοντας τουρίστες, αν και μερικοί διείδαν το ενδιαφέρον τους και συντήρησαν κάποια εξ αυτών, στα οποία τους ξεναγούν με το αζημίωτο. Σ' ένα τέτοιο μας πήγε κι ο οδηγός μας, όπου ο ιδιοκτήτης του μας έδειξε τους χώρους, την επίπλωση και μας ενημέρωσε σύντομα για την καθημερινότητα ενός Κινέζου που ζει στη γειτονιά των χουτόνγκ, την οποία ομολογώ πως προσπάθησε να ωραιοποιήσει, όπως και το ανακαινισμένο πλίθινο κεραμοσκεπές σπιτάκι του. Διότι οι δρομίσκοι και τα παραδοσιακά σπιτάκια, από τα οποία είχαμε διαβεί μέχρι εκείνη τη στιγμή, αλλά και κατόπιν, μιλούσαν εύγλωττα για άλλη ζωή! Τη ζωή των φτωχών οικογενειών που ζουν μέσα σε λίγα τετραγωνικά, χωρίς ιδιαίτερες ανέσεις, έχουν κοινές τουαλέτες με τους γείτονες κι εργάζονται ώρες πολλές, για να εξασφαλίσουν τα προς το ζην.

Πολλά από τα σπιτάκια, όπως κι αυτό, το οποίο επισκεφτήκαμε, αναπτύσσονται γύρω από μια ανοιχτή κοινόχρηστη αυλή, όπου οι ένοικοι φέρουν εις πέρας πολλές από τις καθημερινές δραστηριότητές τους. Στην κινέζικης παραγωγής κινηματογραφική ταινία «*Εσύ κι εγώ*» (2005), μέσα από τη ζωή μιας φοιτήτριας και μιας ηλικιωμένης γυναίκας, η οποία της νοικιάζει δωματιάκι σε μια τέτοια αυλή, ο θεατής, πέραν της σχέσης που αναπτύσσεται μεταξύ των δύο γυναικών, μπορεί να γνωρίσει ένα σπίτι σαν αυτά που υπάρχουν στα χουτόνγκ. Να δει την επιτομή της λιτότητας και της ολιγάρκειας, να γνωρίσει και να διδαχθεί πως υπάρχουν άνθρωποι, οι οποίοι, ζώντας στην απόλυτη φτώχεια, δείχνουν να διάγουν τον βίο τους με υπομονή, επιμονή και θαυμαστή καρτερία, διότι βλέπουν, ίσως, την ομορφιά που υπάρχει στα πάντα, αλλά δεν έχουν όλοι τη δύναμη να τη δουν, όπως έλεγε ο Κομφούκιος.

Με πλήθος εικόνων από τη ζωή τους αναχωρήσαμε από τις γειτονιές τους, με μυρουδιές που έρχονταν από τα νοικοκυριά τους, με ήχους από τα μιλήματα που έφταναν στ' αυτιά μας πίσω από τις κλειστές αυλές και τις σφαιλιστές θύρες με τα αποτροπαϊκά σύμβολα, όπως, για παράδειγμα, οι δράκοντες και τα ιδεογράμματα, που μαζί με την οριζόντια δοκό – εμπόδιο στο κάτω μέρος της εισόδου, η οποία εφάπτεται του κασώματος και υπάρχει σε πολλά οικήματα της Κίνας, ακόμα και σε ναούς, διώχνουν τα κακά πνεύματα, εξασφαλίζοντας στους ενοίκους την ευημερία!

Η σκέψη δεν στάθηκε μόνο εκεί, αλλά ταξίδεψε και σε κείνους, οι οποίοι, χάριν της αμφιλεγόμενης ανάπτυξης, ξεριζώθηκαν βίαια από τα χουτόνγκ, όπου γνώριζαν τους γείτονες με τις αρετές και τα ελαττώματά τους, μετείχαν στις αγωνίες και στις χαρές τους, άπλωναν το χέρι και

ζητούσαν βοήθεια ή ό,τι υλικό τους έλειπε για το φαΐ που μαγειρεύαν! Είδα και σ' ένα ντοκιμαντέρ τέτοιους ανθρώπους, οι οποίοι αναγκάστηκαν να μεταβάλουν, χωρίς να ρωτηθούν, τρόπο ζωής, αφού τους μετέφεραν εκόντες άκοντες σε ουρανοξύστες, όπου ούτε γείτονες έχουν πια ούτε νοιάζεται κάποιος για την ύπαρξή τους! Οι σάλπιγγες της σύγχρονης ζωής γκρέμισαν και συνεχίζουν να γκρεμίζουν χωρίς συναισθήματα ό,τι οι αιώνες έχουν οικοδομήσει! Έτσι κι αλλιώς, ο ήχος τους ήταν και είναι άκρως εκκωφαντικός!

Όταν βγήκαμε στον θόρυβο της πόλης, πλησίαζε απόγευμα. Βαδίσαμε προς την πλατεία Τιενανμέν, όπου περιδιαβήκαμε για λίγο στον χώρο, και κατόπιν πήραμε το υπόγειο τρένο κι επιστρέψαμε στο ξενοδοχείο. Είχαμε ανάγκη από λίγη ξεκούραση! Το βράδυ θα πηγαίναμε να παρακολουθήσουμε παράσταση στη φημισμένη Όπερα του Πεκίνου.

Όπερα στην Κίνα; Ναι! Και μολονότι, όταν ακούμε για όπερα, το μυαλό μας συνείρει εικόνες και ήχους από τη δυτική όπερα, στην Κίνα ανθεί εδώ και αιώνες ένα σύνθετο και αριστοτεχνικό θεατρικό είδος, η κινέζικη όπερα, με ιδιαίτερα διάσημη εκείνη του Πεκίνου, η οποία έφτασε στο απόγειό της κατά τη δυναστεία των Τσινγκ. Αυτό το μουσικό θεατρικό είδος, στο οποίο συνδυάζονται επί σκηνής η μουσική και η θεατρική δράση, αναδύθηκε μέσα από το λαϊκό θέατρο και γι' αυτό υπάρχουν πολλές τοπικές μορφές της, οι οποίες διαφέρουν μεταξύ τους ως προς τον μύθο, τη μουσική και την αμφίεση των ηθοποιών. Τα δραματουργικά μέρη της διακρίνονται σε λυρικά και αφηγηματικά, όπως στην αρχαία ελληνική τραγωδία, ενώ το τραγούδι θα λέγαμε πως είναι μια τραγουδιστή απαγγελία και οι μύθοι της αναφέρονται σε αληθινά ή φανταστικά γεγονότα.

Για να μετάσχει κάποιος στην Όπερα του Πεκίνου, απαιτείται πολύ σκληρή εκπαίδευση, την οποία πρέπει ν' αρχίσει από την παιδική ηλικία και για τον λόγο αυτό, πιο παλιά, συμμετείχαν κυρίως ορφανά παιδιά! Αρκεί να δεις την ταινία «*Αντίο, Παλλακίδα μου*» (1993), για να κατανοήσεις όλο τον αναγκαίο μόχθο. Έμενε να 'ρθει το βράδυ, για να μυηθούμε κατά το δυνατόν στον κόσμο που κομίζει τούτο το θεατρικό είδος της Κίνας σε θεατές σαν κι εμάς, οι οποίοι θα είχαμε την παρθενική μας εμπειρία.

Σούρουπο φτάσαμε στον προορισμό μας. Η διάσημη Όπερα στεγαζόταν ακόμη στο παλιό κτίριο, στο θέατρο Liyuan, με την επιβλητική θύρα, όπου κυριαρχούν το, με χρυσό διάκοσμο, κόκκινο χρώμα, τα ιδεογράμματα και οι ελληνικές κλείδες, δηλαδή οι μαϊάνδροι! Το ξεχωριστής ομορφιάς μοτίβο του μαϊάνδρου έφτασε ως εκεί και διαπιστώσαμε πως οι Κινέζοι το ενσωμάτωσαν επιλεκτικά σε αρκετές διακοσμήσεις τους!

Δεν ευτυχήσαμε να παρακολουθήσουμε την παράσταση στο καινούργιο, ένα εκπληκτικό οικοδόμημα με σύγχρονη αρχιτεκτονική αντίληψη και φουτουριστικά χαρακτηριστικά, κοντά στην Απαγορευμένη Πόλη, καθώς θα ολοκληρωνόταν την επόμενη χρονιά, έναν χρόνο δηλαδή πριν την τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων του Πεκίνου. Αρκεί να μπει κανείς στο διαδίκτυο, αν δεν μπορεί να ταξιδέψει ως εκεί, για να μαγευτεί από το εν λόγω θαύμα της μηχανικής και για να χαρεί με την αισθητική του κτιρίου, το οποίο, σχεδιασμένο από τον Γάλλο αρχιτέκτονα Paul Andreu, μοιάζει με επιπλέον στο νερό αβγό ή, αν θέλετε, με μια επιπλέουσα σταγόνα νερού!

Μόλις διαβήκαμε την εξώθυρα, βρεθήκαμε σ' ένα όμορφο αίθριο, το οποίο στηριζόταν, κατά κάποια έννοια, κυκλικά, σε κίονες, ενώ από το κέντρο της οροφής κρε-

μόταν επιβλητικός πολυέλαιος. Στον χώρο υπήρχαν φυτά, των οποίων οι κορμοί ήταν διακοσμημένοι με φωτάκια, προθήκες με κουστούμια των ηθοποιών της όπερας, και φυσικά τραπεζάκια, όπου καθίσαμε και ήπιαμε τσάι. Κατόπιν, ο σύντροφός μου κατέγραψε με τον φακό τους ηθοποιούς, οι οποίοι, έχοντας μπροστά τους βαζάκια με βαφές, μακιγιάρωνταν σε κοινή θέα, ο καθένας μόνος του, ανάλογα με τον ρόλο που υποδύονταν.

Η αίθουσα, όπου δίνονται οι παραστάσεις, είναι λιτά διακοσμημένη, ενώ στους τοίχους κρέμονται λίγες θεατρικές μάσκες. Εκτός από τη σκηνή, διαθέτει αμφιθεατρικά καθίσματα και μπροστά απ' αυτά τραπέζια και καρέκλες για τους θεατές – συνδαιτυμόνες. Σ' ένα απ' αυτά καθίσαμε κι εμείς. Μετά από λίγο παρακάθισαν μαζί μας άλλοι τέσσερις τουρίστες. Δεν άργησαν να μας προσφέρουν κρύα πιάτα με τυρί σόγιας, μανιτάρια, κόκκινες μικρές ντομάτες, ..., καθώς και τσάι, το οποίο σερβιρόταν από ένα μεταλλικό τσαγιερό με ιδιαίτερα μακρύ στόμιο, τόσο μακρύ, που το έκανε να μοιάζει με εξωτικό πτηνό! Είχαμε δει και στο κατάστημα που γευτήκαμε την πάπια κάτι ανάλογο, όπου χαρισματικοί σ' αυτή την εργασία νέοι σέρβιραν με επιδέξιες κινήσεις τσάι. Κι εδώ υπήρχαν περισσότεροι του ενός, οι οποίοι πηγαινοέρχονταν από τραπέζι σε τραπέζι και με μεγάλη δεξιοτεχνία παιχνιδίσματος με τσαγιερά, έριχναν το ζεστό περιεχόμενό τους στις τσαγιέρες κι αυτό, αληθινό άθυρμα στα χέρια τους, μετακινούνταν επιδέξια μια μπρος μια πίσω από τα κορμιά τους κι όλοι, οι περισσότεροι τουρίστες, έμειναν να τους κοιτούν, να τους θαυμάζουν με επιφωνήματα και φυσικά να τους απαθανατίζουν με τον φωτογραφικό τους φακό. Εξάλλου η παράσταση δεν είχε αρχίσει. Αυτή ήταν μια μικρότερη, άλλου είδους, πρωτόγνωρη για πολλούς, και δεν έπαυε να ελκύει το ενδιαφέρον.

Όταν άνοιξε η αυλαία, βρεθήκαμε σ' έναν άλλο κόσμο. Το σκηνικό λιτότατο, σχεδόν ανύπαρκτο, μια και η όπερα αποτελεί ένα ηθοποιοκεντρικό είδος θεάτρου. Στη δεξιά πλευρά της σκηνης, ομάδα μουσικών, από την έναρξη της παράστασης, πριν ακόμα εμφανιστούν ηθοποιοί, και καθ' όλη τη διάρκειά της, συνόδευε με ποικιλία υποκρούσεων τη δράση τους. Τα όργανα, με τα οποία έδιναν τον ρυθμό, είναι το φλάουτο, οι τρίχορδες κιθάρες διαφόρων διαμετρημάτων, τα τύμπανα, τα καμπανάκια, τα κύμβαλα,... Ιδιαίτερη, ευχάριστη μουσική, η οποία μας έκανε κοινωνούς με την ψυχοσύνθεση του λαού που τη δημιούργησε.

Και μια κι ο λόγος για όργανα, ας ειπωθεί πως έξι είναι τα πιο σημαντικά της παραδοσιακής μουσικής στην Κίνα. Το δίχορδο έρχου (erhu), το ντίτσι (dizi) που είναι φλάουτο από μπαμπού, το γιανκίν (yanqin), το κινέζικο σαντούρι, δηλαδή, του οποίου το όνομα σημαίνει ξενόφερτο όργανο, μια κι έφτασε στην Κίνα τον 16^ο αιώνα, το γκουζένγκ (guzheng), το οποίο παίζεται με μεταλλικά νύχια, όπως το ελληνικό κανονάκι, το πίπα (pipa), τετράχορδο όργανο που μοιάζει με το λαούτο, και το ρουάν (guan), νυκτό έγχορδο, το οποίο είναι περισσότερο γνωστό ως «κιθάρα του φεγγαριού».

Ενώ μας είχε συνεπάρει η μουσική, εμφανίστηκαν ένας μετά τον άλλον και σύμφωνα με τον ρόλο τους οι ηθοποιοί, οι τραγουδιστές, οι ακροβάτες - χορευτές, φορώντας πολύχρωμα και εντυπωσιακά κοστούμια και κρατώντας τα αναγκαία για την παράσταση εξαρτήματα, ενώ στο έντονα μακιγιαρισμένο πρόσωπό τους δεν μπορούσες να διακρίνεις συναισθήματα. Αυτά μπορούσες να τα εισπράξεις περισσότερο μέσω της μουσικής, της φωνής και της κίνησης. Άλλωστε, το μακιγιάζ, το κουστούμι και η κίνηση εισόδου τους στη σκηνή, με την ανάλογη

κάθε φορά μουσική υπόκρουση, είναι δηλωτικά της ταυτότητας του δραματικού προσώπου που υποδύεται ο καθένας. Βέβαια, αν και η όπερα του Πεκίνου συνιστά, ακόμα και για τον αμύητο θεατή, υψηλή θεατρική εμπειρία, λόγω της πυκνότητας των αισθητικών μηνυμάτων που λαμβάνει, εν τούτοις καλό είναι, πριν πάει να την απολαύσει, να έχει κάποια πληροφόρηση, η οποία μαζί με τις διαφωτιστικές προτάσεις που προβάλλονται σε οθόνες εκατέρωθεν της σκηνής, θα τον βοηθήσουν να χαρεί περισσότερο το θέαμα.

Αυτό είχαμε πράξει κι εμείς. Έτσι, εκτός από τα παραπάνω, γνωρίζαμε πως με εξαίρεση τους ακροβάτες, όλοι οι ηθοποιοί φορούν υπερυψωμένα υποδήματα, κάτι σαν τους κοθόρνους της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας, για να δηλώνεται το ηρωικό ανάστημα των προσώπων που υποδύονται, ενώ, όταν θέλουν να τονιστεί η σπουδαιότητα του ρόλου τους, τοποθετούν βάτες στους ώμους, ώστε να αυξάνεται ο όγκος τους.

Επίσης, πως στο μακιγιάζ τους τα χρώματα έχουν τη δική τους σημειολογία· το κόκκινο δηλώνει το καλό, το λευκό το κακό, το μαύρο τη βία, το μπλε το έγκλημα! Και τους ρόλους μπορείς να τους αναγνωρίσεις από την αμφίεση. Μια ερωτευμένη γυναίκα, ας πούμε, φοράει πλουμιστό ένδυμα, ενώ στολίζει το κεφάλι της με πολλά κοσμήματα και φτερά, τόσα, που μοιάζει με εξωτικό πτηνό, ενώ ο ερωτευμένος άνδρας μαύρη κουκούλα που αφήνει να διαγράφονται τα αυτιά του! Ο αυτοκράτορας φοράει τιάρα στολισμένη με πολύτιμους λίθους και φτερά, οι αυλικοί κοστουμι με σχέδια δράκοντα και κυματοειδείς πτυχώσεις, οι στρατιωτικοί λαμπρή πανοπλία, τα μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας ενδύματα κίτρινου χρώματος, οι αριστοκράτες κόκκινου, οι γέροι αξιωματικοί λευκού, οι εξέχοντες πολίτες κόκκινου ή μπλε, οι

«κακοί» μαύρου, και πάει λέγοντας.

Μετά το τέλος της πρωτόγνωρης για μας παράστασης και το επιβεβλημένο χειροκρότημα, βγήκαμε από την αίθουσα ευχαριστημένοι με το θέαμα και χαρούμενοι που βιώσαμε αυτή την εμπειρία στο σύνολό της. Έξω, μας ανέμενε η υγρή νύχτα του Πεκίνου και μια μικρή έκπληξη!

Χωρίς καθυστέρηση, πήραμε ταξί, για να επιστρέψουμε στο ξενοδοχείο. Στον δρόμο, κίνηση, ηχορρύπανση και καυσαέριο. Η ατμοσφαιρική ρύπανση στην πόλη είχε χτυπήσει έτσι κι αλλιώς κόκκινο ουκ ολίγες φορές. Ματαίως φοβέριζε η Ολυμπιακή Επιτροπή, η οποία στις προδιαγραφές της για την τέλεση Ολυμπιακών Αγώνων θέτει και τέτοια όρια!

Ο ταξιτζής κατευθύνονταν προς το ξενοδοχείο, αλλά έκανε πονηριά, που γρήγορα υπέπεσε στην αντίληψή μας! Μας πήγαινε, για ευνόητους λόγους, από πιο μακρινή διαδρομή! Κι ύστερα λέμε για όσους δικούς μας φέρονται με ανάλογο τρόπο! Το κέρδος και οι μέθοδοι απόκτησής του φαίνεται πως δεν γνωρίζουν πατρίδα! Ο Θεός, όμως, όπως λέει κι η παροιμία, αγαπάει τον κλέφτη, αγαπάει και τον νοικοκύρη! Εκείνο το βράδυ ήταν μια από τις φορές που επιβεβαιώθηκε, μια και να 'σου μπροστά μας ως από μηχανής θεός ένας αστυνομικός! Με τόση κίνηση που είχε στον δρόμο, ήταν εύκολο να κατεβούμε και να του καταγγείλουμε το γεγονός! Ο αστυνομικός επέπληξε τον ταξιτζή, ενώ εμείς δεν πληρώσαμε το κόστος της διανυθείσας διαδρομής! Δεν επιβιαστήκαμε σ' άλλο ταξί. Αν και αρκετά κουρασμένοι από την ημερήσια δραστηριότητά μας, περπατήσαμε ως το ξενοδοχείο μέσα στη θολή και δυσάρεστη στην αναπνοή μας ατμόσφαιρα, προσθέτοντας κι αυτή την εμπειρία στις υπόλοιπες του ταξιδιού μας! Η ώρα της ανάπαυ-

λας και της ξεκούρασης είχε φτάσει και τις είχαμε και τις
δυο πολλή ανάγκη!

Πεκίνο

Τέταρτη μέρα

Αυτό το πρωινό, κινήσαμε για το Θερινό Ανάκτορο, όπου η εκάστοτε αυτοκρατορική οικογένεια περνούσε τις διακοπές της και βρίσκεται σε απόσταση έντεκα χιλιομέτρων βορειοδυτικά του Πεκίνου. Όσπου να φτάσουμε, το βλέμμα συνέλεγε αχόρταγα αστικές και υπαίθριες εικόνες, οι οποίες προσέθεταν πινελιές στον μεγάλο πίνακα που δημιουργούνταν μέσα μας και θα συμπληρώνονταν με το τέλος του ταξιδιού.

Το Ανάκτορο, για το οποίο είχαμε κινήσει, αποτελείται από μια σύνθεση ναών, οίκων και περιπτέρων, τα οποία είναι διάσπαρτα γύρω από τη λίμνη Κουμίνγκ και λειτούργησε για πρώτη φορά τον 12^ο αιώνα, αν και τα σωζόμενα οικήματα χρονολογούνται στις αρχές του 1900. Πολύ πριν, η περιοχή φιλοξενούσε έναν βασιλικό κήπο και ένα ησυχαστήριο. Σε Θερινό Ανάκτορο μετατράπηκε στα χρόνια της βασιλείας του αυτοκράτορα Τσιανλόνγκ, ο οποίος βασίλευσε από το 1736 έως το 1795.

Καθώς πλησιάζαμε, εκτυλισσόταν μπροστά μας, σχεδόν κινηματογραφικά, το ιδιαίτερο τοπίο, όπου βρίσκεται το συγκρότημα των Ανακτόρων. Μόλις αποβιβάστηκαμε από το ταξί, κινηθήκαμε προς την κεντρική είσοδο, που βρίσκεται στην ανατολική πλευρά της λίμνης. Μπαί-

νοντας, συναντήσαμε τον Οίκο της Καλής Θέλησης και της Μακροζωίας, όπου παρά την ονομασία του, υπήρξε ο τόπος, στον οποίο οργάνωνε τις δολοπλοκίες της – παλάτι χωρίς αυτές, άλλωστε, δεν υπάρχει – η αυτοκράτειρα Τσισί (1835–1908) της δυναστείας των Τσινγκ. Ενδιαφέρουσα η ιστορία της!

Η Τσισί, η αυτοκράτειρα με τα μακριά γαμψά νύχια, είναι γνωστή ως χήρα αυτοκράτειρα και ως γέρικος Βούδας! Μολονότι το δεύτερο προσωνύμιό της παραπέμπει σε κάποια ιερότητα, κάθε άλλο παρά ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Και τούτο, διότι η ραδιούργα αυτή γυναίκα αναρριχήθηκε στην εξουσία όντας ακόμα παλλακίδα! Γέννησε, μάλιστα, τον γιο του αυτοκράτορα Σιανφένγκ, ο οποίος ανέβηκε στον θρόνο σε ηλικία πέντε ετών! Αυτόν τον μικρό αυτοκράτορα, τον Τονγκτζί, τον διαδέχθηκε ο ανιψιός της Γκουανγκσού, τον οποίο ουσιαστικά επέβαλε εκείνη παραβαίνοντας τα ειωθότα της διαδοχής! Πράγμα, βέβαια, καθόλου δύσκολο για μια γυναίκα, που ανάλωσε τη ζωή της εξυφαίνοντας δολοπλοκίες κι επιβλήθηκε στην αυτοκρατορική αυλή με παροιμιώδη πυγμή!

Αλλά ας αφήσουμε την αυτοκράτειρα στην κρίση της Ιστορίας κι ας συνεχίσουμε τη γνωριμία μας με τον τόπο και τα μνημεία. Μπροστά, λοιπόν, από τον Οίκο της Καλής Θέλησης και της Μακροζωίας το βλέμμα μας ελκύστηκε από τα μπρούτζινα αγάλματα, ειδικά από ένα qilin, ένα μυθικό χιμαιρικό πλάσμα, σύνθεση περισσοτέρων του ενός ζώων δηλαδή, εδώ λιονταριού και ελαφιού, το οποίο σύμφωνα με τη φιλοσοφία των Κινέζων έρχεται στη γη μόνο σε περιόδους αρμονίας και είναι σύμβολο ευημερίας, μακροημέρευσης, γονιμότητας, τύχης, υγείας,...

Και συλλογιέμαι πως πολλοί πολιτισμοί αρέσκονται

στην αναπαράσταση τέτοιων υβριδικών θα λέγαμε όντων και δεν είναι τυχαίο που η σύγχρονη επιστήμη χρησιμοποιεί τον όρο «*χίμαιρα*», για να περιγράψει όντα ή αντικείμενα, τα οποία δημιουργήθηκαν από το συνδυασμό ετερόκλητων στοιχείων κι έχουν, για παράδειγμα στη Γενετική, περισσότερους από έναν γενετικούς κώδικες ή κύτταρα από περισσότερους του ενός οργανισμούς. Όπως δηλαδή και η δική μας Χίμαιρα, η οποία αναφέρεται σε πολλούς συγγραφείς από τον Όμηρο¹¹ και μετά και έχει απεικονιστεί από πλήθος καλλιτεχνών σε διάφορες μορφές τέχνης. Αυτή η Χίμαιρα ήταν ένα φοβερό τέρας που εξέπνεε φωτιά, είχε σώμα κατσίκας, κεφάλι λιονταριού και η ουρά της κατέληγε σε φίδι, αν και υπάρχουν αναφορές πως είχε περισσότερα του ενός κεφάλια, ήταν δηλαδή τρικέφαλος, με συνύπαρξη κεφαλιού λέοντα, κατσίκας και δράκοντα!

Στην αριστερή πλευρά του Οίκου υπάρχουν τα αγάλματα ενός δράκου κι ενός φοίνικα, συμβόλων του αυτοκρατορικού ζεύγους, και όχι μόνο, ενώ προς τη βόρεια πλευρά του η Αυλή της Αρετής και της Αρμονίας, όπου ο επισκέπτης μπορεί να δει το εντυπωσιακό θέατρο. Σ' αυτό, η γνωστή μας Τσισί εμφανίστηκε ως Γκουανγίν, δηλαδή, ως θεά του ελέους! Καθόλου παράξενο, βέβαια, αφού ο αυτοκράτορας και η αυτοκράτειρα είχαν θρησκευτική και πολιτική εξουσία. Τους αποδιδόταν, μάλιστα, όπως και σ' άλλες χώρες της υφηλίου, θεϊκή προέλευση και ήταν κατά κάποιον τρόπο οι ενδιάμεσοι μεταξύ των δυνάμεων της φύσης και του λαού. Με τέτοιες ιδιότητες, δεν ήταν δύσκολο να παραστήσουν όποιον θεό επιθυμούσαν, προκειμένου να 'χουν περισσότερο σεβα-

11. Όμηρος, Ζ 179–182.

σμό εκ μέρους του λαού ή, ακόμα, και να του εμπνέουν θεϊκό φόβο και επομένως υποταγή! Έτσι, και της Τσισί της άρεσε, όπως ανέφερα ήδη, να εμφανίζεται ως θεά, και μάλιστα του ελέους, ενώ πίσω από το θεϊκό της πρόσωπο κρύβονταν μια μέγαιρα, που ασκούσε τυραννικά την εξουσία ιδιοποιούμενη συνήθως εκείνη των ανδρών αυτοκρατόρων!

Καθώς προχωρούσαμε προς τη βόρεια ακτή της λίμνης, για να επισκεφτούμε τον Οίκο της Ευτυχίας και της Μακροζωίας, όπου η Τσισί περνούσε τα καλοκαίρια της, να 'σου μπροστά μας η Ηυί, η οποία ξεναγούσε κάποιους Ευρωπαίους τουρίστες. Τη χαιρετήσαμε εγκάρδια και εξεπλάγη, όταν της είπαμε πως πήγαμε μόνοι μας να επισκεφτούμε το Θερινό Ανάκτορο! Μόλις φτάσαμε στον προορισμό μας, εκτός από τον εν λόγω οίκο, είδαμε και την αποβάθρα, στην οποία αποβιβάζονταν η γνωστή πια αυτοκράτειρα μετά τον διάπλου της λίμνης.

Κοιτούσαμε, κοιτούσαμε και δεν χορταίναμε να βλέπουμε όλα τούτα τα αυτοκρατορικά μνημεία – είχαμε πολλά να δούμε ακόμα – και σκεφτόμασταν, αν αυτοί οι άνθρωποι, των οποίων τόσο πολύ διέφερε η ζωή από κείνη των υπηκόων τους, είχαν συναντήσει την επίγεια ευτυχία ή απλά έζησαν ανικανοποίητοι, όπως πολλοί απ' αυτούς που η ζωή τους έφερε πολλά και απλόχερα! Πόσο μάλλον, που και τούτα τα οικοδομήματα, τα οποία αχόρταγα θωρούσαμε, έκρυβαν παράφορα πάθη, απίστευτες δολοπλοκίες, αλλά και πολλών ειδών αγωνίες, χωρίς βέβαια να αποκλείονται οι ευχάριστες, οι ευτυχησμένες στιγμές.

Τέτοια συζητούσα με τον σύντροφό μου μέχρι που τα βήματά μας μάς οδήγησαν νότια, στον Οίκο των Πράσινων Κυμάτων, όπου είχε ζήσει υπό περιορισμό ο αυτοκράτορας Γκουανγκσού μετά την αποκάλυψη πως είχε

υποθάλλει το μεταρρυθμιστικό κίνημα μεταξύ του 1895 και του 1898! Βέβαια, πέραν αυτής της τιμωρίας, ο εν λόγω αυτοκράτορας είχε την ατυχία να 'ναι από τους τελευταίους της χώρας του. Πέθανε το 1908, με διαφορά μιας μέρας από τη θεία του Τσισί, αφήνοντας στον θρόνο τον δίχρονο αυτοκράτορα Που-γι!

Ο Που-γι είναι εκείνος που ενέπνευσε τη δημιουργία της κινηματογραφικής ταινίας «*Ο τελευταίος αυτοκράτορας*». Αυτός ο λιλιπούτειος αυτοκράτορας, ήταν όντως ο τελευταίος της Κίνας! Η Ιστορία της χώρας φόρτωσε στους τρυφερούς, παιδικούς του ώμους, μεγάλες ευθύνες, τις οποίες αδυνατούσε να σηκώσει. Έτσι, το 1911, η δυναστεία των Τσινγκ κατέρρευσε και στη χώρα εγκαθιδρύθηκε δημοκρατία. Προφανώς, ο ίδιος δεν είχε λόγω ηλικίας σαφή αντίληψη της διάστασης των ιστορικών γεγονότων. Σημασία έχει πως του επέπρωτο να τα ζήσει!

Βαδίζοντας δίπλα στη λίμνη, συνεχίσαμε να αποκρυσταλλώνουμε στο μυαλό μας εικόνες και να φυλακίζουμε πολλές απ' αυτές με τον φωτογραφικό μας φακό. Η θέα ήταν μαγευτική! Σ' ένα σημείο της λίμνης, πάνω σε νησάκι, αντικρίσαμε το περίπτερο Τζιτσούν, ενώ προς τη βόρεια πλευρά της αγναντέψαμε τον λόφο της Μακροζωίας, όπου δέσποζαν πολλοί ναοί, οι οποίοι έδιναν τον τόνο στο τοπίο. Ανάκτορο και ναοί! Η ανθρώπινη και η θεϊκή εξουσία η μία κοντά στην άλλη, ή, μάλλον, ταυτισμένες στον τόπο και στον χρόνο!

Τον θαυμασμό μας έκλεψε και η όμορφη, ιδιαίτερη, γέφυρα των Δεκαεπτά Αψίδων, που καθρεφτίζεται στα νερά της λίμνης, συνδέοντας την ακτή με το νησάκι Νανχού Ντάο. Φτάσαμε εκεί, αφού πρώτα θαυμάσαμε το μεγάλο μπρούτζινο βόδι, που στέκεται αγέρωχο δίπλα της. Στο νησί επισκεφτήκαμε τον Ναό του Βασιλιά Δράκου, όπου η Τσισί προσεύχονταν, για να 'ρθει από τον

ουρανό ευεργετική για τις καλλιέργειες, και όχι μόνο, βροχή! Η ευχή πάνω από τη θύρα του ναού για «αιώνια ανοιξιάτικη δροσιά» δηλώνει χωρίς άλλο την αξία αυτού του φυσικού αγαθού. Όσο για τον Δράκο, είναι το κατεξοχήν συμβολικό μυθικό ζώο των Κινέζων. Και ενώ σε μας, και γενικά στη Δύση, έχει αρνητικούς συμβολισμούς, στην Κίνα και στην Ανατολή συμβαίνει το αντίθετο. Δεν χρειάζεται βαθύς στοχασμός, για να το κατανοήσεις αυτό, μια και όπου και να κινηθείς, δράκοντες διαφόρων μεγεθών και σε ποικίλες εκφράσεις της τέχνης και της ζωής είναι παρόντες.

Έτσι, ο δράκος είναι έμβλημα του σοφού που 'χει κατακτήσει τη σοφία και την αθανασία. Ως χρυσός, συμβολίζει τον ήλιο, ως ασημένιος, τη σελήνη. Οι δυο μαζί, ως σύμβολα της θετικής και της αρνητικής ενέργειας, εμφανίζονται στον παγκόσμιο δυαδισμό του Γιν (yin) και του Γιανγκ (yang). Ως ουράνιος συμβολίζει την πνευματική δύναμη και κυριαρχία, ενώ συναντούμε ακόμα δράκοντες των νεφών, της θάλασσας και άλλων φυσικών στοιχείων. Όσο για τον αυτοκράτορα, είναι ο γήινος εκπρόσωπος του και γι' αυτό τα ρούχα του φέρουν κεντημένες αποτυπώσεις του!

Πολύ κοντά στον ναό του Βασιλιά Δράκου υπάρχει αποβάθρα, την οποία χρησιμοποιούσε η αυτοκράτειρα! Απ' αυτή, αν και χωρίς αυτοκρατορικές ιδιότητες, επιβιβαστήκαμε σ' ένα πλοiάριο, προκειμένου ν' απολαύσουμε τον διάπλου της λίμνης και το πέριξ τοπίο. Εκτός από τη θέαση των ναών, οι οποίοι κοσμούν σε αμφιθεατρική διάταξη τον Λόφο της Μακροζωίας, μείναμε ενεοί, μόλις αντικρίσαμε το Μαρμάρινο Καράβι! Και τούτο, διότι δεικνύει με τον καλύτερο τρόπο ως πού μπορεί να φθάσει η ματαιοδοξία, η αλόγιστη ανάλωση χρημάτων και, φυσικά, η άμετρη διαφθορά των ηγεμόνων. Πόσο μάλ-

λον, που, το παρακμασμένο σήμερα καράβι, δημιουργήθηκε από τη χήρα αυτοκράτειρα με οικονομικούς πόρους, οι οποίοι προορίζονταν για την ενίσχυση του στόλου!

Και, δυστυχώς, γι' αυτή την περίπτωση δεν μπορούμε να πούμε άλλοι καιροί άλλα ήθη, αλλά πόσο πολύ μοιάζει η εποχή μας με κείνη, αλλά και μ' άλλες, κατά τις οποίες ο μόχθος των πολιτών γίνεται άθυρμα στα χέρια εκείνων που τον εξουσιάζουν, είτε, όπως εδώ, με απολυταρχική διακυβέρνηση, είτε στην περίπτωση σύγχρονων κρατών, με δημοκρατική! Φαίνεται πως η εξουσία αφιονίζει τους περισσότερους ηγέτες, τους κάνει να φέρονται αλαζονικά και από τους κυβερνώμενους υπολογίζουν μόνο εκείνους, οι οποίοι στηρίζουν τη διατήρησή τους στην εξουσία.

Επόμενος σταθμός μας, ο Ναός της Θάλασσας και της Σοφίας στην κορυφή του Λόφου της Μακροζωίας. Ιδιαίτερος ναός, όπου τα γυάλινα αγαλματίδια του Βούδα δίνουν τον τόνο. Δυστυχώς, πολλά εξ αυτών στερούνται κεφαλής! Τους την έκοψαν Βρετανοί και Γάλλοι στρατιώτες κατά τον Β' πόλεμο του Οπίου (1856–1860), όταν κατέλαβαν το Θερινό Ανάκτορο. Η εικόνα τους μου προκάλεσε μεγάλη θλίψη, καθώς έφερε στο προσκήνιο οικεία κακά. Ο σύντροφός μου αντιλήφθηκε την αλλαγή στη διάθεσή μου και, φυσικά, την αιτία της – γνωρίζει καλά τον έρωτα, ή μάλλον την αγάπη, που τρέφω για την πολιτιστική έκφραση και κληρονομιά των ανθρώπων όπου γης – και είπε:

–Δυστυχώς, έτσι συμβαίνει στα ανθρώπινα!

–Ναι, τον διέκοψα. Θυμήσου πόση πίκρα έχω νιώσει σε ταξίδια μας, μέσα κι έξω από την πατρίδα, κάθε που αντίκριζα ανάλογα φαινόμενα! Πόσο μάλλον, όταν αυτά σχετίζονταν με τη δική μας πολιτιστική κληρονομιά.

Σκέψου πόσα αγάλματα των αρχαίων προγόνων, ασύγκριτου κάλλους και ανυπολόγιστης αξίας, θεών, θεαινών, ή μη, είδαμε με κομμένα τα κεφάλια τους, και όχι μόνο, σε αίθουσες μουσείων! Πολλά, απ' ανθρώπους οιστρηλατημένους από μίσος, από διάθεση επιβολής νέων ιδεολογιών, νέων θρησκειών ή νέων πολιτικών εξουσιών; Τελικά, η ανθρώπινη φύση δεν αλλάζει! Οι άνθρωποι, δεν ξέρω, αλλά μου φαίνεται πως κινούνται με μίσος απέναντι σε κάθε τι που ζηλεύουν ή δεν κατανοούν και, δυστυχώς, αυτό συμβαίνει διαχρονικά ακόμα κι από ανθρώπους ή έθνη που καυχούνται για το επίπεδο του πολιτισμού τους!

Καλοί οι προβληματισμοί, αλλά ο χρόνος κυλούσε αμείλικτος! Είχαμε πολλά να δούμε ακόμα κι αυτή τη μέρα. Επισπεύσαμε την επιστροφή μας περνώντας από την Παγόδα της Βουδιστικής Ευωδίας και από τον Οίκο των Σκορπισμένων Σύννεφων, όντας βέβαιο πως δεν καταφέραμε να δούμε το σύνολο του συγκροτήματος του Θερινού Ανακτόρου. Άλλωστε, στα μακρινά ταξίδια, στα οποία με λαίμαργο τρόπο θέλεις να δεις, ν' ακούσεις, να γευθείς, να οσφρανθείς, να αισθανθείς, να κατανοήσεις, ..., ο χρόνος δεν είναι ποτέ αρκετός. Μια ιδέα παίρνεις κι ως ταξιδιάρικο πουλί φεύγεις με την αβέβαιη ελπίδα μιας επιστροφής.

Επιβιβαστήκαμε, λοιπόν, σ' ένα ταξί και σε λίγη ώρα βρισκόμασταν στο Πεκίνο. Προορισμός μας, το Εθνικό Μουσείο της Κίνας, το οποίο βρίσκεται στην ανατολική πλευρά της πλατείας Τιενανμέν, συμβόλου του Μαοϊκού καθεστώτος, της οποίας η ύπαρξη είναι συνδεδεμένη με πολλά ιστορικά γεγονότα. Εκείνη τη στιγμή, μάλιστα, αλλά και τη φορά που την πρωτοαντίκρισα, ήρθαν στο μυαλό μου τα γεγονότα του 1989, τα οποία συνέβησαν εκεί και συγκλόνισαν τον κόσμο.

–Θυμάσαι; είπα, απευθυνόμενη στον σύντροφό μου. Θυμάσαι τα αιματηρά γεγονότα της 4^{ης} Ιουνίου 1989; Σκέψου, εδώ που περπατάμε κάποιοι νέοι, κυρίως φοιτητές, οραματιστές μιας άλλης Κίνας, ξεψύχησαν!

–Ναι, βέβαια! Μα, είναι δυνατόν να λησμονηθούν; Δεν ήταν εύκολο σε μια χώρα σαν κι αυτή να ευοδωθεί ένα τέτοιο κίνημα.

–Κι όμως, ο μεταρρυθμιστής ηγέτης Ζάο Ζιγιάνγκ, ο οποίος πίστευε πολύ στη νέα γενιά και μοιράζονταν με τους ξεσηκωμένους φοιτητές το ίδιο όραμα για τον εκδημοκρατισμό της Κίνας, παρουσιάστηκε μπροστά τους, τους είπε «Δεν είστε σαν κι εμάς, εμείς είμαστε όλοι γέροι, για μας πλέον δεν έχει καμιά σημασία», τους ζήτησε να δώσουν τέλος στην εξέγερση και τους κάλεσε σε διάλογο δηλώνοντας πρόθυμος να αναγνωρίσει τα σφάλματα της διακυβέρνησής του!

–Ναι, αλλά οι φοιτητές δεν τον πίστεψαν και συνέχισαν την κατάληψη της πλατείας, για την οποία το κομμουνιστικό καθεστώς είχε δείξει πρωτόγνωρη ανοχή!

–Τελικά, μετά από έξι βδομάδες, οι φοιτητές δεν είχαν πια απέναντί τους έναν μεταρρυθμιστή, αλλά ένα σκληρό καθεστώς, το οποίο χαρακτήριζε την εξέγερσή τους «αντεπαναστατική αναταραχή». Η πορεία των πραγμάτων ήταν πλέον προδιαγεγραμμένη! Το απόγευμα της 3^{ης} Ιουνίου βγήκε ανακοίνωση, με την οποία ζητούνταν από τους πολίτες να παραμείνουν στα σπίτια τους και τους ενημέρωνε πως μια ομάδα αντεπαναστατών είχε εξεγερθεί στο κέντρο του Πεκίνου. Το βράδυ, στρατιώτες και άρματα έκαναν την εμφάνιση τους στην πλατεία. Την επομένη, ενώ οι φοιτητές είχαν συγκεντρωθεί στο Μνημείο των Ηρώων του Λαού, στο κέντρο της πλατείας, όπου είναι αναγραμμένα τα ονόματα όσων έπεσαν για την επίτευξη των σκοπών της κομμουνιστικής επανά-

στασης, δέχθηκαν επίθεση, με αποτέλεσμα η εξέγερσή τους να εκπνεύσει πνιγμένη στο αίμα!

–Όπως και τόσες άλλες πολλών λαών!

–Φυσικά! Εν προκειμένω, εκτός από χιλιάδες συλλήψεις, είναι άγνωστος ο ακριβής αριθμός των νεκρών! Το κίνημα των φοιτητών σίγησε, ενώ ο Ζάο Ζιγιάνγκ, που κράτησε απέναντί τους τη γνωστή στάση, τέθηκε από το ΚΚΚ σε κατ’ οίκον περιορισμό μέχρι τον θάνατό του! Η Κίνα συνεχίζει να κυβερνιέται απ’ αυτό, τα οράματα των φοιτητών συνεχίζουν να πλανιούνται πάνω από την πλατεία, ενώ ο λαός έχει αφεθεί στη μαγευτική αγκαλιά του καπιταλισμού. Και η 4^η Ιουνίου με τις μνήμες της θα επιστρέφει, για να θυμίζει ίσως, κι ίσως για να διδάσκει!

–Και το δίδαγμα είναι πιο δύσκολο από τη μνήμη αυτή καθεαυτή. Διότι η μνήμη μπορεί να ανακαλεί σημαντικά γεγονότα, αλλά δεν είναι βέβαιο πως διδάσκει κιόλας.

–Πράγματι! Αν αυτό συνέβαινε, ο άνθρωπος δεν θα επαναλάμβανε με τόση επιμονή τα ίδια λάθη, τα οποία, συχνά, πληρώνει με το ίδιο ή με μεγαλύτερο τίμημα.

–Όντως! Αλλά, ας πάμε στο μουσείο!

Εξωτερικά, το κτίριο όπου στεγάζεται το Εθνικό Μουσείο της Κίνας, το μεγαλύτερο από άποψη εμβαδού μουσείο στον κόσμο, επιβάλλεται με το μέγεθός του. Έχει έκταση διακόσιες χιλιάδες περίπου τετραγωνικά μέτρα και οι εκθεσιακοί του χώροι καταλαμβάνουν εβδομήντα χιλιάδες απ’ αυτά. Όπως είναι φυσικό, για να δεις στις λεπτομέρειές του ένα τέτοιο μουσείο, απαιτείται πολύς χρόνος, τον οποίο εμείς δεν διαθέταμε. Αυτός, όμως, δεν ήταν λόγος, για να μην το επισκεφτούμε. Αντιθέτως! Διότι, αν τα διάφορα μνημεία μιας χώρας, και όχι μόνο, μιλούν για τον πολιτισμό και την ιστορία της, τα μουσεία αντικατοπτρίζουν πολλές εκφάνσεις τους στη διαδρομή αιώνων. Κι όσο πιο μεγάλη η διαδρομή, τόσο μεγαλύτε-

ρο το ενδιαφέρον. Πόσο μάλλον, που η Κίνα ανήκει στις χώρες, οι οποίες έχουν μακρά ιστορική παρουσία.

Το μουσείο έχει στη συλλογή του γύρω στο ένα εκατομμύριο διακόσιες χιλιάδες αντικείμενα, τα οποία εκτίθενται κατά θεματικές ενότητες. Διαβαίνοντας μπροστά από τις προθήκες, αλλά και από τα εκτός αυτών εκθέματα, έρχεσαι σ' επαφή με τον κόσμο που κομίζουν. Θαυμάσαμε τα περίτεχνα χρωματιστά σκεύη της Νεολιθικής εποχής, σταθήκαμε έκπληκτοι μπροστά στο Χόου Μου Γου Ντινγκ, το μεγαλύτερο σκεύος για θυσίες από ορείχαλκο της Δυναστείας των Σανγκ που έχει σωθεί μέχρι σήμερα, λατρέψαμε την ομορφιά των τρίχρωμων κεραμικών αγαλματιδίων, που αναπαριστούν χορευτές της Δυναστείας των Τανγκ,...

Παρατηρήσαμε, παρατηρήσαμε, θαυμάσαμε και λυπηθήκαμε, που δεν είχαμε αρκετό χρόνο, για να επικοινωνήσουμε βαθύτερα με ό,τι βλέπαμε. Προφανώς αυτό δεν θα μπορούσε να συμβεί ακόμα κι αν διαθέταμε πολλαπλάσιο χρόνο. Αλλά η λύπη ή, μάλλον, το παράπονο έμεινε! Παρόλα αυτά, η εμπειρία της επίσκεψης στο Εθνικό Μουσείο ήταν από τις δυνατές του ταξιδιού και συνειδητοποιήσαμε γι' άλλη μια φορά πως μέσω της τέχνης νιώσαμε βαθιά το πνεύμα των ανθρώπων της χώρας, αφού η γλώσσα της άγγιξε εμφατικά τον νου και το συναίσθημά μας.

Επόμενος προορισμός μας, ο Ναός του Ουρανού. Ευτυχής έκφραση της κινέζικης αρχιτεκτονικής και χώρος, όπου γίνονταν οι σημαντικότερες τελετές και μυσταγωγίες, στις οποίες δεν μπορούσαν να πάρουν μέρος οι κοινοί θνητοί, αφού επρόκειτο για βασιλικό έδαφος! Οδεύοντας προς τα κει με νότια κατεύθυνση, περάσαμε από την Πύλη Τσιανμέν, μία από τις εναπομείνασες του αρχαίου τείχους του Πεκίνου και, αφού προχωρήσαμε ενά-

μισι χιλιόμετρο περίπου, βρεθήκαμε στο πάρκο μέσα στο οποίο βρίσκεται ο εν λόγω ναός, ο οποίος, προς απογοήτευσή μας, ήταν κλειστός λόγω επισκευών!

Φυσικά, δεν πτοηθήκαμε και συνεχίσαμε την περιδιάβασή μας σ' άλλα ενδιαφέροντα σημεία του πάρκου. Και εννοείται πως σ' αυτό, όπως και σ' άλλα, θαυμάσαμε τους ντόπιους που γυμνάζονταν απρόσκοπτα, αρκετοί με τρόπους των Σαολίν. Των Βουδιστών μοναχών δηλαδή, οι οποίοι, όντας ενάντιοι στον φόνο ανθρώπου ή ζώου, μια κι αυτός θα σήμαινε το τέλος της πνευματικής τους πορείας, εφηύραν ένα σύστημα ψυχοσωματικής πειθαρχίας, που περιλάμβανε ασκητική ζωή, σωστή διατροφή και πολύωρη άσκηση, το οποίο μετασχηματίστηκε στα διάφορα είδη πολεμικής τέχνης της Ανατολής. Έτσι, οι Σαολίν, μέσω των τεχνικών τους, χωρίς να χάνουν τον πνευματικό στόχο, έθεταν εκτός μάχης αντιπάλους στρέφοντας το όπλο πάνω τους ή καθιστώντας τους ανίκανους να τη συνεχίζουν!

Σταθήκαμε στον ψηλό κυλινδρικό Οίκο της Προσευχής για Πλούσια Σοδειά, που είναι χτισμένος πάνω σε κυκλική κλιμακωτή πλατφόρμα και σε κάθε επίπεδο περικλείεται από λευκά πέτρινα κιγκλιδώματα. Ο οίκος αναπτύσσεται σε τρία στεγασμένα με όμορφες στέγες επίπεδα, τα οποία, τείνοντας σε κωνική κορυφή, δημιουργούν ένα υπέροχο θέαμα. Το κυκλικό του σχήμα συμβολίζει τον ουρανό, ενώ ο θόλος του είναι συναρμολογημένος χωρίς τη χρήση καρφιών! Οι τέσσερις εσωτερικοί κίονες συμβολίζουν τις εποχές κι άλλες δύο ομάδες, αποτελούμενες από δώδεκα κίονες η καθεμιά, ταυτίζονται με τους δώδεκα μήνες και τις ώρες του εικοσιτετραώρου. Ο γεμάτος συμβολισμούς οίκος οικοδομήθηκε για πρώτη φορά από τον αυτοκράτορα Γιονγκ – Λο μετά από υπόδειξη γεωμάντεων, οι οποίοι αποφάνθηκαν πως σε κείνο

το σημείο συναντιούνται ο ουρανός και η γη! Με τέτοιες δυνάμεις του σύμπαντος ν' ανταμώνουν, θεωρήθηκε ως ο πιο κατάλληλος τόπος για τελετές και προσευχές, οι οποίες θα εκβίαζαν μ' έναν τρόπο τη φύση και θα παράγονταν πλούσιες οι πρώιμες σοδειές!

Παντού και πάντα ο άνθρωπος, αδύναμος απέναντι στα στοιχεία της φύσης, αισθάνεται την ανάγκη να αναπέμψει εξιλαστικές προσφορές, αναμένοντας την εύνοια, την καλοτυχία, τον πλούτο και ό,τι άλλο θεωρεί σημαντικό για τη διασφάλιση του βίου του. Ακόμα κι αν όλα αυτά δεν επιτυγχάνονται, ελπίζει πως την επόμενη φορά θα επιτευχθούν. Διότι, όπως είχε πει ο Ιούλιος Καίσαρας, από τη φύση του ο άνθρωπος, αυτό που θέλει, αυτό και νομίζει!

Αφήσαμε τον Οίκο της Προσευχής για Πλούσια Σοδειά και προχωρώντας αντικρίσαμε τον Αυτοκρατορικό Θόλο του Ουρανού, κυκλικό κτίσμα κι αυτό, στο οποίο η λευκή βάση δένει αρμονικά με την από μπλε πλακίδια επένδυσή του. Λίγο πιο κει υπήρχε ο Τοίχος της Ηχούς, ο οποίος διαβιβάζει με αξιοθαύμαστο τρόπο τον ήχο κατά μήκος του, ενώ λίγο πιο νότια ήταν ο Κυκλικός Βωμός, που είναι γεμάτος με αστρολογικούς συμβολισμούς. Σ' αυτόν, κατά το χειμερινό ηλιοστάσιο, λάβαιναν χώρα διάφορες τελετές, όπως, για παράδειγμα, θυσίες ζώων συνοδεία μουσικής, αλλά και εξιλαστικές προσφορές για εξευμένιση των φυσικών στοιχείων οποτεδήποτε μέσα στον ενιαύσιο κύκλο.

Βαδίζοντας, φτάσαμε μέχρι το Ανάκτορο της Νηστείας και τον Οίκο της Ζωής. Και οι δύο αυτοκρατορικοί χώροι! Ο πρώτος με την εντυπωσιακή χωρίς δοκούς αίθουσα, η οποία έχει όμορφο ερυθρό χρώμα κι ο δεύτερος, όπου η αυτού υψηλότητα ετοιμαζόταν για τις τελετουργικές θυσίες.

Μετά την ξενάγησή μας και σ' αυτό το μέρος της πόλης, αρχίσαμε να πορευόμαστε πάλι προς την πλατεία Τιενανμέν, έχοντας έντονη την επιθυμία να περιδιαβούμε, έστω και για λίγο, δρόμους, όπου από το απόγευμα και μετά μαγειρεύεται και σερβίρεται φαγητό από μετακινούμενα μαγειριά! Στη γειτονιά που φτάσαμε, εκτός απ' αυτά, υπήρχαν κι άλλα μόνιμης εγκατάστασης, των οποίων οι προθήκες τράβηξαν αμέσως το ενδιαφέρον μας. Σ' αυτές μπορούσες να δεις σουβλάκια με αστερίες, με ξανθούς σκορπιούς, εκ των οποίων κάποιοι δεν είχαν ακόμα ξεψυχήσει, με ευμεγέθεις προνύμφες, άγνωστο από πιο έντομο, με χταποδάκια,... Με την πρώτη ματιά αισθανθήκαμε μια έντονη απώθηση για όλα τούτα τα όντα που προορίζονταν για τροφή, μια και κάποια ήταν αδιανόητο για μας να τα φάμε, καθώς δεν ανήκουν στον διατροφικό μας κώδικα. Όμως, όσο βλέπαμε χαμογελαστούς ντόπιους να προσέρχονται και ν' αγοράζουν αγαπημένες τους γεύσεις, νιώσαμε τον πειρασμό να δοκιμάσουμε. Όχι για να κορέσουμε την πείνα μας, αλλά έτσι, ως μια άλλη εμπειρία του ταξιδιού. Ομολογώ, πάντως, πως εκείνο το βράδυ, αλλά κι όσα ακολούθησαν μέχρι την αναχώρησή μας από την Κίνα, αν και γευτήκαμε πολλές ντόπιες γεύσεις, από κάποιες απείχαμε παντελώς.

Στα μετακινούμενα καροτσάκια – μαγειριά παρέχονταν πολλά είδη φαγητού. Όσοι προμηθεύονταν απ' αυτά, δεν φαίνονταν ν' ανησυχούν για τις συνθήκες υγιεινής, μέσα στις οποίες ετοιμάζονταν. Και είναι λογικό, αφού είχαν ανατραφεί βλέποντας επί χρόνια ανθρώπους να μαγειρεύουν σ' αυτές τις πατροπαράδοτες συνθήκες και, κυρίως, είχαν γευτεί από παιδιά νοστιμιές που μ' αυτό τον τρόπο παρασκευάζονταν. Αυτές ήταν έγνοιες δικές μας, ανθρώπων που φτάσαμε ως εκεί μ' άλλες προσλαμβάνουσες και δεν μπορούσαμε ν' αντιληφθούμε επα-

ρκώς τον κινέζικο τρόπο στο φαγητό, και όχι μόνο. Σ' ένα παγκάκι, μάλιστα, ενώ από κάποιο μπαλκόνι μια γυναίκα, φορώντας ενδύματα όπερας, τραγουδούσε έναν θρηνητικό, έτσι έμοιαζε, σκοπό, χαρήκαμε την εικόνα ενός ανέμελου νεανικού ζευγαριού που γεύονταν μ' ευχαρίστηση, το κορίτσι σουβλάκι με αστερίες και το αγόρι με σκορπιούς!

Με τέτοιες εικόνες, ήχους και μυρουδιές κατευθυνθήκαμε προς το ξενοδοχείο, ουσιαστικά αποχαιρετώντας το Πεκίνο. Την άλλη μέρα θ' αναχωρούσαμε. Ως τελευταία εμπειρία σ' αυτή την πόλη βιώσαμε τη θετική επενέργεια ενός χαλαρωτικού μασάζ, στον ειδικό γι' αυτό τον σκοπό χώρο του ξενοδοχείου. Τα επιδέξια χέρια δύο ντόπιων νεαρών μασέρ έδιωξαν κάθε κόπωση από το καταπονημένο από τις πολλές ξεναγήσεις κορμί μας. Το πρωί, όταν ξυπνήσαμε, νιώθαμε ξεκούραστοι κι ανάλαφροι. Ήμασταν έτοιμοι για τον νέο μας προορισμό, που δεν ήταν άλλος από τη Σιάν, μια σημαντική πόλη του αρχαίου κόσμου, απ' όπου ξεκινούσε ο περίφημος Δρόμος του Μεταξιού.

Το Πεκίνο μάς είχε προσφέρει, δύσκολο όλες να αποτυπωθούν στο χαρτί, πλούσιες εμπειρίες. Ενώ ρίχναμε τις τελευταίες ματιές από ψηλά στη θολή από τα αιωρούμενα σωματίδια και τη μόλυνση ατμόσφαιρα, το άτι του νου, αν και κάλπαζε για τα αλλού που μας ανέμεναν, τραβούσε πού και πού χαλινάρι κι επέστρεφε στο Πεκίνο, την πόλη που ετοιμαζόταν πυρετωδώς για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2008, αναμορφώνοντας την εικόνα της με εμβληματικά έργα, όπως το Εθνικό Στάδιο, όπου θα γίνονταν πολλά από τα ολυμπιακά αθλήματα και του οποίου η αρχιτεκτονική μιμούνταν τη φωλιά πουλιών! Καθόλου τυχαίο, μια και οι Κινέζοι τ' αγαπούν πολύ! Τ' απεικονίζουν σε διάφορες μορφές της τέχνης τους, τα

τρώνε μαγειρεμένα με πολλούς τρόπους και τ' αβγά, τόσο των μεγάλων, όσο και των μικρών πτηνών, αποτελούν αγαπημένη τους τροφή, με την οποία συνοδεύουν ακόμα και το τσάι!

Σιάν

Πρώτη μέρα

Στη Σιάν, που το παλιό της όνομα ήταν Τσανγκάν και υπήρξε μία από τις τέσσερις πρωτεύουσες της Κίνας, προσγειωθήκαμε, πριν από το μεσημέρι. Στο αεροδρόμιο εκδώσαμε εισιτήρια για τον επόμενο προορισμό και με ταξί φτάσαμε στο κέντρο της πόλης, όπου βρισκόταν και το ξενοδοχείο που θα καταλύαμε, το «*Bell Tower*», δηλαδή το «*Καμπαναριό*». Το όνομά του δεν είναι τυχαίο, αφού σε απόσταση αναπνοής βρίσκονται δύο εμβληματικά μνημεία της Σιάν, ο Πύργος της Καμπάνας και ο Πύργος του Τυμπάνου, τα οποία, αφού αποθέσαμε τις αποσκευές μας, σπεύσαμε να επισκεφτούμε.

Ο Πύργος της Καμπάνας, σύμβολο της πόλης, είναι το σημείο όπου συγκλίνουν οι κύριες οδικές αρτηρίες της. Οικοδομήθηκε για πρώτη φορά κατά τον 17^ο αιώνα από τον αυτοκράτορα Γουάν Λι της δυναστείας των Μινγκ. Πρόκειται για ξύλινο διώροφο πύργο τριάντα έξι μέτρων ύψους, με διπλές σκάλες που οδηγούν στην κορυφή του. Ανεβαίνοντας στους ορόφους του, κατευθυνθήκαμε στο σημείο, όπου βρίσκεται η τεράστια καμπάνα, η οποία λειτουργούσε κατά το παρελθόν ως ρολόι. Στο πλάι της κρεμόταν από χοντρό σκοινί ευμέγεθες κυλινδρικό ξύλο, στην άκρη του οποίου και στο σημείο όπου εφαπτόταν

κατά το χτύπημα με την καμπάνα, υπήρχε κόκκινο ύφασμα, προφανώς για να παράγεται ο επιθυμητός ήχος.

Κατόπιν, στο εσωτερικό του πρώτου επιπέδου του πύργου, που λειτουργεί ως μουσείο, είδαμε τις προθήκες όπου εκτίθενται ευρήματα, τα οποία σχετίζονται με τον κόσμο της μουσικής. Μουσικά παραδοσιακά όργανα, μουσικοί σε ποικίλες αποτυπώσεις, όπως σε ανάγλυφα και ειδώλια, καθώς και αγαλμάτια έφιππων μουσικών. Επίσης, υπήρχαν καμπάνες κρεμασμένες ανάλογα με το μέγεθός τους, οι οποίες, όπως διαπιστώσαμε, χρησιμοποιούνται ως όργανα για την απόδοση ιδιαίτερων μουσικών τόνων.

Στον πάνω όροφο υπήρχαν πολλά μουσικά παραδοσιακά όργανα, και καμπάνες, όλα σε χρήση, μια και εντός ολίγου από την άφιξή μας εκεί παρακολουθήσαμε μουσικό πρόγραμμα, το οποίο απέδωσαν μουσικοί ντυμένοι με παραδοσιακές ενδυμασίες. Ήταν πολύ όμορφη κι αναπάντεχη τούτη η εμπειρία που συμπλήρωσε την ξενάγησή μας στον πύργο, αναδεικνύοντας έναν από τους τρόπους, με τους οποίους οι Κινέζοι προβάλλουν τον πολιτισμό τους. Έτσι, σ' έναν χώρο σαν τον Πύργο της Καμπάνας, αξιόλογο δείγμα της ντόπιας αρχιτεκτονικής, που διακρίνεται για τον πλούσιο ζωγραφικό διάκοσμο, απολαύσαμε ήχους και εικόνες του παρελθόντος, ενώ έξω η πόλη ζούσε στους σύγχρονους ρυθμούς. Από το ψηλότερο σημείο του, μάλιστα, αντικρίσαμε τη θέα που απλωνόταν μπροστά μας. Τον μουντό ουρανό, τη θολή από το καυσαέριο ατμόσφαιρα, την κίνηση στους δρόμους, σε κάποιο σημείο ένα τεράστιο εμπορικό κέντρο και κολλητά ένα ταχυφαγείο γνωστής πολυεθνικής, η οποία, όπως διαπιστώσαμε σ' όσες πόλεις πήγαμε, καλούσε ως άλλη Σειρήνα τους ντόπιους, για να μνηθούν σε γεύσεις της Δύσης και, αν τα καταφέρει, να απαρνη-

θούν δικές τους ή έστω να εθιστούν σ' αυτές, ώστε συχνά να περνούν το κατώφλι της. Και κάτω, πέριξ της ρίζας του Πύργου, άνθη! πολλά άνθη, τα οποία πρόσθεταν μια ευχάριστη νότα στον χώρο.

Βορειοδυτικά αυτού του πύργου, σε απόσταση τριακοσίων μέτρων περίπου, επισκεφτήκαμε τον κατασκευασμένο από μπλε τούβλα Πύργο του Τυμπάνου, που χτίστηκε το 1380 και μοιάζει με κείνον της Καμπάνας. Το τύμπανό του, από το οποίο πήρε και τ' όνομα, ρύθμιζε σε μεγάλο βαθμό τη ζωή των κατοίκων, αφού οι υποκρούσεις του καθόριζαν πολλές από τις ημερήσιες δραστηριότητές τους, ενώ η τελευταία της μέρας έδινε το σύνθημα να τελειώσουν με το μαγείρεμα και να σβήσουν τη φωτιά, αλλά και να κλείσουν ερμητικά τις πύλες της πόλης. Να πέσουν, δηλαδή, για ύπνο έχοντας απομακρύνει την πιθανότητα εισόδου ανεπιθύμητων επισκεπτών κι έχοντας απωθήσει τις αιτίες πιθανής πρόκλησης πυρκαγιάς, στην οποία ήταν πολύ ευάλωτη η πόλη, μια και διέθετε πολλά κτίρια κατασκευασμένα από ξύλο και άλλα εύφλεκτα υλικά.

Γύρω από τους δυο Πύργους απλώνεται η μουσουλμανική συνοικία της πόλης, της οποίας μακρινοί δημιουργοί υπήρξαν έμποροι που έφτασαν ως εδώ μέσω του αρχαίου Δρόμου του Μεταξιού, μπολιάζοντάς την με δικά τους πολιτιστικά στοιχεία. Περπατήσαμε στα δρομάκια της! Οι εικόνες που αντικρίσαμε έρχονταν από μακριά και περιλάμβαναν γυναίκες με πολύχρωμες μαντίλες, άνδρες με λευκό πλεχτό σκουφάκι, το λεγόμενο χούι, να παίζουν έξω από τις πόρτες τους επιτραπέζια παιχνίδια ή να πίνουν τσάι, καθώς και πολλά μικρά καταστήματα με ποικίλεςπραμάτειες. Στο κεντρικό σημείο της συνοικίας απαντήσαμε το μουσουλμανικό τέμενος, το οποίο είχε οικοδομηθεί τον 14^ο αιώνα και δεν θύμιζε εκείνα που εί-

χαμε στον νου μας, καθώς είχε υιοθετήσει το αρχιτεκτονικό ύφος των κινεζικών ναών. Όσο για την είσοδό μας, αυτή δεν κατέστη εφικτή, μια και απαγορεύονταν σε μη μουσουλμάνους.

Επόμενος σταθμός μας η επιβλητική Παγόδα της Μεγάλης Άγριας Χήνας, που βρίσκεται μέσα σ' ένα υπέροχο πάρκο με όμορφους κήπους, σιντριβάνια, σχετικά με τον βουδισμό αγάλματα και επιγραφές με παροτρύνσεις για ενάρετη ζωή και σεβασμό στη φύση, όπως για παράδειγμα εκείνη που λέει: *«μακάρι τα χέρια σου να δείχνουν έλεος και τα πόδια σου φροντίδα για την πράσινη γη»!*

Η Παγόδα, ο διασημότερος ναός της πόλης κατά τη δυναστεία των Τανγκ, οικοδομήθηκε για πρώτη φορά το 648 από τον αυτοκράτορα Γκάο Τζονγκ προς τιμήν της μητέρας του αυτοκράτειρας Βεντί. Αναπτύσσεται σε ύψος εξήντα τεσσάρων μέτρων και σε επτά επίπεδα, που καταλήγουν σε στέγη, η οποία έχει σχήμα τετράπλευρης πυραμίδας και στην κορυφή της υπάρχει κίονας με κωνική κορυφή. Αυτός, όπως σ' όλες τις παγόδες, ενώνει συμβολικά τη Γη με τον Ουρανό.

Όταν ιδρύθηκε ο ναός, επικεφαλής του τέθηκε ο διάσημος βουδιστής ιεραπόστολος Σουάν Τζανγκ, σημαντικός συλλέκτης ινδικών επιγραφών, οι οποίες φυλάχθηκαν στον ιερό χώρο του. Με την πάροδο των χρόνων, καθώς όλα υπόκεινται στη φθορά, δημιουργήθηκε η ανάγκη ανακατασκευής της Παγόδας, η οποία συντελέστηκε κατά τη βασιλεία της αυτοκράτειρας Βου Τσετίεν, σύμφωνα με την τεχνοτροπία της δυναστείας των Τανγκ, της πιο ένδοξης κατά τους Κινέζους δυναστείας τους. Βέβαια, η εν λόγω αυτοκράτειρα, που, εκτός από Βου Τσετίεν, την έλεγαν και Βου Χου, δεν είχε την καλύτερη φήμη! Πρώην αυτοκρατορική παλλακίδα, έμεινε στην Ιστορία για τον διεστραμμένο χαρακτήρα της και τις δο-

λοπλοκίες, τις οποίες εξύφαινε με ιδιαίτερη επιτηδειότητα.

Με αφορμή, μάλιστα, και τούτη την αυτοκράτειρα, είναι κανείς να εκπλήσσεται γι' άλλη μια φορά με τα ανθρώπινα. Διότι η περίπτωση της Βου είναι μία από κείνες που ιστορούν τη ζωή γυναικών, οι οποίες, αφού προσέφεραν εκούσες άκουσες γενετήσια απόλαυση σε αυτοκράτορες και αξιωματούχους ως παλλακίδες γενόμενες συχνά άθυρμα στα χέρια τους, στη συνέχεια, γνωρίζοντας σε μεγάλο βαθμό τις αδυναμίες τους, τους εκδικήθηκαν είτε δολοφονώντας τους είτε αρπάζοντάς τους επιδέξια την εξουσία, την οποία άσκησαν συχνά με πολλή σκληρότητα.

Καθώς, λοιπόν, πλησιάζαμε στην Παγόδα, αντικρίσαμε δυο βουδιστές μοναχούς να κάθονται απ' έξω. Την προσεγγίσαμε μέσω της χωρισμένης σε δυο σειρές σκαλοπατιών κλίμακα, που ανάμεσά τους υπήρχαν, όπως και αλλού στην Κίνα, ανάγλυφες παραστάσεις δρακόντων. Έξω από τον ναό ήταν τοποθετημένα ιδιότυπα μακρόστενα κηροπήγια, όπου πιστοί άναβαν κόκκινου χρώματος κεριά αναπέμποντας ικεσίες. Μόλις βαδίσαμε στο προστώο με την όμορφη διακόσμηση και διαβήκαμε την εξώθυρα, νιώσαμε την αύρα του ιερού χώρου, όπου άνθρωποι δέονταν με τον τρόπο που άρμοζε στον δικό τους θεό, τον Βούδα. Την προσοχή μας είλκυσε μια γυναίκα, η οποία προσευχόταν πότε κρατώντας στο κατάλληλο ύψος τα ενωμένα χέρια της και πότε γονατίζοντας ευλαβικά πάνω σ' ένα μαλακό μαξιλάρι στηριγμένο σε ξύλινη βάση.

Αδύναμος παντού ο άνθρωπος, φοβισμένος, κι όλο στο επέκεινα ζητά παρηγοριά! Αλλού τον θεό τον λέει Δία, αλλού Χριστό, αλλού Αλλάχ, αλλού Βούδα, αλλού... Πάντα, όμως, σε κάποιον αποζητά αποκούμπι για την

πάσχουσα ψυχή του. Ταλαντεύεται, δύσκολο να το βρει, αλλά δεν τα παρατά.

Τα επιβλητικά αγάλματα του Βούδα και οι Λουοχάν, οι οποίοι εικονίζουν τέλεια, φωτισμένα ανθρώπινα όντα που έχουν ξεφύγει από τον κύκλο της αναγέννησης, κυριαρχούν στον ιερό χώρο. Μάλιστα, μαζί με ό,τι άλλο υπάρχει εκεί, δημιουργούν, ειδικά στον μη μνημένο, τη διάθεση να γνωρίσει περισσότερα για τη θρησκεία, την οποία αντιπροσωπεύουν, τον Βουδισμό. Σ' εμένα, που είχα εντρυφήσει κάποτε σε θρησκείες του κόσμου, εκείνη τη στιγμή ήρθαν στον νου κάποια στοιχεία που γνώριζα για τις τέσσερις αλήθειες του Βουδισμού. Μόλις βγήκαμε από τον ναό και καθίσαμε, για να χαζέψουμε την κίνηση στο πάρκο, είπα στον σύντροφό μου:

–Θυμάσαι το καλοκάγαθο χαμόγελο στα αγάλματα του Βούδα;

–Μα, φυσικά! Μπορείς να ξεχάσεις ένα χαρούμενο πρόσωπο;

–Και τους δεκαοκτώ Λουοχάν, δεν νομίζω να τους λησμόνησες;

–Όχι, βέβαια, κάθε άλλο!

–Θα 'θελες να σου πω κάποια λόγια που θυμήθηκα από την εποχή που, όπως σου έχω πει, είχα εντρυφήσει σε διάφορα θρησκευόμενα και σχετίζονται με τις μορφές τους;

–Έλα, πες μου! Πώς μπορώ μια ανάσα από την παγόδα να σου το αρνηθώ;

–Στο Ντίγκα Νικάγια, λοιπόν, λέει: *«Τότε ο Εξυψωμένος έτσι μίλησε στους αδελφούς: Επειδή δεν καταλάβαμε τις Τέσσερις Ευγενικές Αλήθειες, επειδή δεν διεισδύσαμε σ' αυτές, αδελφοί, τρέξαμε και περιπλανηθήκαμε σ' αυτό το μακρύ, μακρύ ταξίδι (των αναγεννήσεων), τόσο εσείς όσο κι εγώ. Ποιες είναι αυτές οι τέσσερις; Η Ευγενική Α-*

λήθεια του Πόνου· η Ευγενική Αλήθεια της Παραγωγής του Πόνου· η Ευγενική Αλήθεια της Κατάπαυσης του Πόνου· η Ευγενική Αλήθεια του Δρόμου, η οποία οδηγεί στην Κατάπαυση του Πόνου. Αλλά, αδελφοί, όταν καταλάβουμε αυτές τις Τέσσερις Ευγενικές Αλήθειες και διεισδύσουμε σ' αυτές, τότε ξεριζώνεται η επιθυμία για ύπαρξη, κόβεται η κλωστή που οδηγεί στην αναγέννηση, τότε δεν υπάρχει πια συνέχιση της ύπαρξης.»

–Παύει να υπάρχει συνέχιση της ύπαρξης! Κάποτε, ούτως ή άλλως, για την υλική ύπαρξη συμβαίνει, όσο για την πνευματική τι να πει κανείς! Είναι θέμα πίστης! Αλλά, ας περιπλανηθούμε για λίγο στα μαγαζάκια που υπάρχουν εδώ, για να δούμε τιςπραμάτειες τους! Ας χαρούμε και μια βόλτα στο πάρκο! Νιώθω τόσο όμορφα σήμερα! Πάμε!

–Πάμε, συμφώνησα. Πιασμένοι από το χέρι, νιώθαμε ευφροσύνη και σκεπτόμασταν πως, είτε ως πιστοί του Βούδα, είτε ως πιστοί άλλων θεοτήτων, οι περισσότεροι άνθρωποι, όπου γης, αγωνίζονται, για να εξασφαλίσουν τον επιούσιο και για να βιώσουν κατά το δυνατόν την επίγεια ευδαιμονία. Άλλοι πασχίζουν με πάθος για την εξασφάλιση της επέκεινα ή και για τις δύο. Εκείνο που μετράει είναι η ειρηνική συνύπαρξή τους, με όποια φιλοσοφική θεώρηση κι αν ατενίζουν ετούτον ή τον άλλον κόσμο!

Μετά την περιήγησή μας εκεί, πορευτήκαμε νοτιοδυτικά της Παγόδας της Μεγάλης Άγριας Χήνας, προκειμένου να επισκεφτούμε το Μουσείο Ιστορίας του Σαανσί, το οποίο φέρει το όνομα της επαρχίας που έχει ως πρωτεύουσα τη Σιάν. Σ' αυτό είδαμε εκ του σύνεγγυς πήλινους πολεμιστές του στρατού του αυτοκράτορα Τσινσί Χουανγκντί, τους οποίους θα απολαμβάναμε σ' όλο τους το μεγαλείο την επομένη. Όσοι υπήρχαν εκεί, καθώς κι

ένα άλογο, μας έδωσαν τη δυνατότητα να μελετήσουμε επιμελώς τα χαρακτηριστικά τους. Από τ' άλλα εκθέματα του μουσείου, εξαιρετική ήταν η συλλογή χάλκινων αντικειμένων, τα οποία δεικνύουν πως στην Κίνα είχε αναπτυχθεί από πολύ νωρίς η τέχνη της μεταλλουργίας. Ανάμεσα σ' αυτά, σκεύη μεταφοράς και πόσης νερού, σκεύη μαγειρικής στον ατμό, αγγεία αποθήκευσης και θέρμανσης κρασιού, αγγεία, με τα οποία έκαναν προσφορές στους θεούς οι ανώτατοι αξιωματούχοι, κοχύλια που χρησιμοποιούσαν εν είδει χρήματος στις συναλλαγές, μήτρες χύτευσης νομισμάτων, καθώς και νομίσματα. Υπήρχαν, ακόμα, συλλογές με κτερίσματα, με όμορφα σκαλιστά λιβανιστήρια και ρόπτρα, με πυξίδες, τσαγιερό και φωτιστικά. Ενδιαφέρον είχε και το μοντέλο του τάφου του Σινγκ-Σου, καθώς κι εκείνο, το οποίο έδειχνε πώς κατασκευάζονταν τα τείχη κατά τη δυναστεία των Τανγκ. Αξιοπρόσεκτα ήταν και τα αγάλματα των θεών, τα οποία, εκτός από κείνα του Βούδα που κάπως μας είναι οικείος, αποτύπωναν την αντίληψη των Κινέζων για θεούς τους, όπως ο Ουράνιος, ο Μποτισάτβα και άλλοι. Εντυπωσιακός ήταν κι ένας λευκός πορσελάνινος αμφορέας, του οποίου οι χειρολαβές κατέληγαν σε δράκους, καθώς και οι μουσικοί πάνω σε μια, επίσης, πορσελάνινη χρωματιστή καμήλα.

Βέβαια, οι συλλογές στο σύνολό τους είχαν το ενδιαφέρον τους έτσι καθώς αποτύπωναν την εικαστική αντίληψη των ανθρώπων της χώρας στη ρύμη των καιρών, η οποία οριοθετείτο μέσω των αυτοκρατορικών δυναστειών. Φυσικά, όπως συμβαίνει με τα μουσεία, ειδικά τα μεγάλα, ποτέ δεν αρκεί ο χρόνος, για να τα δεις στις λεπτομέρειές τους και φεύγοντας να 'χεις την αίσθηση πως δεν αδίκησες κανένα από τα εκθέματά του. Έτσι, κι εμείς. Είδαμε, είδαμε, είδαμε, αλλά... Μας ανέμεναν τα

τείχη της πόλης.

Περπατώντας φτάσαμε ως εκεί. Τα αμυντικά τείχη της, των οποίων η περίμετρος αγγίζει τα δεκαέξι χιλιάδες μέτρα, δεν χωρίζουν πλέον τον μέσα από τον έξω κόσμο, αλλά συνιστούν μέρος της καθημερινότητας των πολιτών είτε διαβιούν εντός είτε εκτός αυτών και τις τεράστιες πύλες του τις διαβαίνουν εποχούμενοι ή μη. Κάθε πλευρά του τείχους, το οποίο οικοδομήθηκε από τον αυτοκράτορα Χονγκβού, ιδρυτή της δυναστείας των Μινγκ, διαθέτει μια πύλη στο κέντρο, ικανό αριθμό παρατηρητηρίων, πλήθος επάλξεων και, φυσικά, τάφρο.

Μέρος της επίσκεψης σ' αυτό ήταν και η ανάβασή μας μέχρι τις επάλξεις. Από κει, αν και το ύψος του τείχους, το οποίο φθάνει τα δώδεκα μέτρα, δεν προσφέρει πανοραμική θέα της πόλης, εν τούτοις σου δίνει τη δυνατότητα να παρατηρήσεις τις γειτονιές που αναπτύσσονται κι από τις δύο πλευρές του, σε αρκετά σημεία, μάλιστα, με τη μορφή των χουτόνγκ. Και το πάχος του δεν είναι ευκαταφρόνητο, αν σκεφτεί κανείς πως στη βάση του είναι δώδεκα μέτρα.

Αφού χορτάσαμε παρατηρώντας ό,τι έφτανε στα μάτια μας κι ενώ η μέρα έγερνε στη δύση της, αποχαιρετήσαμε το κάστρο κάνοντας ποδηλατάδα με διπλό ποδήλατο στον πλακόστρωτο διάδρομο μεταξύ των επάλξεων! Από κει, απολαμβάνοντας τη βόλτα μας στις φωτοσκιάσεις του ανοιξιάτικου δειλινού, χαρήκαμε τα χρώματά του στον μουντό, βέβαια, ορίζοντα της Σιάν και κατόπιν επιστρέψαμε στη βουή των δρόμων της πόλης.

Ενώ βαδίζαμε από τα τείχη προς το ξενοδοχείο, έπεφτε η νύχτα και δεν ξέραμε ποια εμπειρία να γευτούμε και ποια να προσπεράσουμε. Η πόλη έλαμπε από τις φωτεινές επιγραφές που εμφατικά τόνιζαν τα χαρακτηριστικά των οικημάτων στα οποία αναφέρονταν. Είχαμε δει και

στο Πεκίνο ανάλογες εικόνες, αλλά αυτό που θεωρούσαμε εδώ ήταν άνευ προηγουμένου. Η αλματώδης οικονομική ανάπτυξη της Κίνας έκανε αισθητή την παρουσία της με χίλιες εικόνες και με χίλιες γλώσσες! Λογικές σαν κι αυτές που υπαγορεύουν οικονομία στην κατανάλωση φυσικών πόρων και ενέργειας μοιάζουν να μην βρίσκουν εδώ ευήκοα ώτα. Και κάτω από τόσο φως, στους, επίσης, φωτισμένους δρόμους, πολύς κόσμος! Τόσος, που, μαθημένοι από άλλα μεγέθη, νιώθαμε μιας μορφής δυσθυμία.

Καθώς, μάλιστα, πλησιάζαμε προς το κέντρο, σε κάθε δρομάκι πλήθος μετακινούμενων σε τροχούς εστιατορίων έκανε την παρουσία του, ενώ πολλοί έσπευδαν να προμηθευτούν το δείπνο τους, το οποίο γεύονταν κατά κανόνα στον δρόμο. Δύσκολο να περιγραφούν επαρκώς, τόσο οι εναλλασσόμενες εικόνες, όσο και η ποικιλία των προσφερόμενων εδεσμάτων, τα περισσότερα εκ των οποίων παρασκευάζονταν επιτόπου. Μπορούσες ν' αγοράσεις πολλών ειδών σούπες, άλλα φαγητά μαγειρεμένα σε γουόκ ή στον ατμό, αβγά διαφόρων μεγεθών βρασμένα σε νερό μαζί με κάποιο χόρτο, το οποίο προσδίδει χρώμα και γεύση στο ασπράδι τους, διαφόρων ειδών φρούτα περασμένα σε ξυλάκια, όπως το σουβλάκι, και άλλα.

Όσα εκτυλίσσονταν γύρω μας δεν μπορούσε παρά να κινήσουν υπερβαλλόντως το ενδιαφέρον μας, μια και μετέδιδαν την αύρα μιας διαφορετικής από τη δική μας γαστρονομικής και εθιμικής ταυτότητας. Παράλληλα διαπιστώναμε γι' άλλη μια φορά πως το φαγητό υπαγορεύει παντού ποικίλους κανόνες παρασκευής και απόλαυσής του, αναδεικνύοντας τη σημαντικότητά του, όχι μόνο για τη διατροφή, αλλά και για τις κοινωνικές σχέσεις των ανθρώπων. Διότι μέσα σε κείνη την πολυπληθή ομήγυ-

ρη, ακόμα κι εμείς που ήμασταν ξένοι, ενσωματωθήκαμε γρήγορα, αφού συνομιλήσαμε μ' αρκετούς ντόπιους, άλλοτε διατυπώνοντας ερωτήσεις κι άλλοτε εκφράζοντας κατ' ιδίαν θαυμασμό ή απaréσκεια για κάποια από τα εδέσματα που μας φαίνονταν ή μας μύριζαν παράξενα.

Πάντα με κατεύθυνση προς το ξενοδοχείο, περάσαμε δίπλα από τον Πύργο της Καμπάνας, ο οποίος, υπέροχα φωτισμένος, δημιουργούσε άλλη εικόνα από κείνη που 'χαμε απολαύσει το πρωί. Το όμορφο αρχιτεκτόνημα έδειχνε αλλιώς! Τα παιχνιδίσματα του φωτός αναδείκνυαν και σ' αυτό το μνημείο μοναδικές, όμορφες όψεις του! Την εικόνα του φωτισμένου Πύργου την απολάυσαμε κι από το ξενοδοχείο. Μ' αυτή στα κλειστά πια βλέφαρα, μας συνάντησε ο Μορφέας!

Σιάν

Δεύτερη μέρα

Το ξημέρωμα μας βρήκε με αναγεννημένη διάθεση κι έτοιμους για καινούργιες περιπέτειες. Εκείνη τη μέρα θα βγαίναμε στα περίχωρα της Σιάν, με βασικό μας προορισμό τον Στρατό των Πήλινων Πολεμιστών. Για τη μετακίνησή μας δεν επιλέξαμε, όπως συνήθως, ταξί. Προτιμήσαμε να μεταβούμε εκεί με το λεωφορείο της γραμμής, προκειμένου να συγχρωτιστούμε με ντόπιους, να περάσουμε από γειτονιές, να... Χωρίς χρονοτριβή κατευθυνθήκαμε στην αφετηρία κι επιβιβαστήκαμε. Το λεωφορείο, δεν μπορώ να πω ότι ήταν τελευταίας τεχνολογίας ούτε ιδιαίτερα καθαρό. Θύμιζε περισσότερο απομεινάρι άλλης εποχής και το ταξίδι μας, πέραν του ενδιαφέροντος που είχε αυτό καθαυτό, δεν ήταν ιδιαίτερα άνετο. Το πέρασμά μας από γειτονιές, μάλιστα, αποδείκνυε πως η οικονομική ανάπτυξη της χώρας δεν είχε φτάσει ακόμα μέχρι εκεί. Σκόνη, λακκούβες, λαμαρίνες που έτριζαν και οι συνομιλίες των ντόπιων στη χαριτωμένη γλώσσα τους που δεν νογούσαμε, συνέθεταν το σκηνικό. Ανάμεσα στις ενδιαφέρουσες εικόνες της διαδρομής, που όμοιες είδαμε πολλές φορές στο ταξίδι μας σ' αυτή τη χώρα, ήταν κι εκείνες που περιείχαν ντόπιους, οι οποίοι αναμένοντας κάποιο μεταφορικό μέσο σε στάση, εδώ το λεω-

φορείο, κάθονταν πάνω στις γάμπες τους! Θέση του σώματος ξεκούραστη, αλλά και υγιεινή, αφού βοηθάει στη λειτουργία του εντέρου, όπως μας πληροφόρησαν.

Μόλις βγήκαμε από την πόλη, ο τόπος, ντυμένος στα χρώματα της άνοιξης, μας αποζημίωσε πολλαπλά και μετά από τη διάнуση τριάντα τριών περίπου χιλιομέτρων φτάσαμε στον προορισμό μας.

Στην εξοχή βρίσκονται τα από τερακότα αγάλματα, στο μαυσωλείο του πρώτου Κινέζου αυτοκράτορα Τσιν Σι Χουάνγκ, ο οποίος, αφού υπέταξε τα έξι αντιμαχόμενα κράτη της Κίνας, δημιούργησε ενιαίο Κινεζικό κράτος και αυτοανακηρύχθηκε αυτοκράτορας! Η διακυβέρνησή του, βέβαια, είχε ξεκινήσει, όταν ήταν μόλις δεκατριών ετών και την άσκησε μέχρι τον θάνατό του το 210 π. Χ., θεσπίζοντας αυστηρότατους νόμους, καταπιέζοντας τους συμπατριώτες του και προβαίνοντας, όχι λίγες φορές, σε μαζικές εκτελέσεις. Πέραν αυτών, η άσκηση της εξουσίας του συνδέθηκε με την κατασκευή ή την ολοκλήρωση σπουδαίων οχυρωματικών έργων, όπως το Σινικό Τείχος, με σκοπό να κρατηθούν μακριά από το βασίλειό του οι εκδικητικοί επιδρομείς του βορρά, με το φτιάξιμο δρόμων, με την τυποποίηση της κινέζικης γραφής, με τη δίωξη των οπαδών του Κομφούκιου, με το κάψιμο των βιβλίων τους, στερώντας την πατρίδα του από σημαντικά συγγράμματα της εποχής και επαληθεύοντας σε σχήμα πρωθύστερο τη διατύπωση του Χάινριχ Χάινε *«Εκεί όπου καίνε βιβλία, μία μέρα θα καίνε και ανθρώπους»*, καθώς και με τη δημιουργία ενός από τα εντυπωσιακότερα μνημεία της Κίνας, του μνημειώδους μαυσωλείου του με τους πήλινους, διάφορων ειδικοτήτων, στρατιωτικούς, και όχι μόνο. Σκοπός της δημιουργίας τους; Να υπηρετούν και να προστατεύουν τον αυτοκράτορα μετά θάνατον!

Το τελευταίο ανακαλύφθηκε τυχαία το 1974 από χωρικούς που έσκαβαν, για να φτιάξουν ένα πηγάδι. Αντί, όμως, για νερό, εντόπισαν μερικά πήλινα αγάλματα, τα οποία κανείς δεν είχε αναζητήσει μέχρι τότε, αφού δεν υπήρχε καμία γραπτή αναφορά για την ύπαρξή τους! Κατόπιν, βέβαια, επιλήφθηκε η αρχαιολογική σκαπάνη, η οποία έφερε στο φως τα ανεκτίμητης αξίας ευρήματα.

Όταν εισήλθαμε στον αρχαιολογικό χώρο, αισθανθήκαμε δέος! Είχαμε ενημερωθεί σχετικά πριν φτάσουμε εκεί, αλλά άλλο να διαβάζεις κι άλλο να βλέπεις. Η άμεση εμπειρία μάς καθήλωσε! Ήμασταν θεατές τμημάτων της τεράστιας νεκρόπολης, την οποία είχε δημιουργήσει ο στυγνός αυτοκράτορας Τσιν Σι Χουάνγκ, και αυτόπτες μάρτυρες της άμετρης ματαιοδοξίας του. Διότι πώς αλλιώς να εκλάβεις το ότι από την ημέρα που ανέλαβε την εξουσία, πριν δηλαδή διαγράψει την αβέβαιη και εν γένεσει πορεία του, παρήγγειλε να ετοιμάσουν το μαυσωλείο του, το οποίο, λόγω πρόωρου θανάτου, ποτέ δεν ολοκληρώθηκε; Και τι να πεις για έναν άνθρωπο, ο οποίος, πριν ζήσει, σκεφτόταν μ' αυτό τον τρόπο το επέκεινα;

Ενώ παλεύαμε να τον κατανοήσουμε, ξεπήδησαν ανάμεσα από τις μορφές των στρατιωτικών, των αξιωματούχων, των ..., εργάτες, πολλοί εργάτες. Σχεδόν βλέπαμε μπροστά μας χιλιάδες ανώνυμων εργατών – επτακόσιες ήταν συνολικά, λένε – και σκεφτόμασταν τον μόχθο, τον οποίο κατέβαλαν μέχρι την αποπεράτωση του έργου. Πιο πολύ, όμως, νιώθαμε θλίψη για όσους απ' αυτούς στερήθηκαν το φως του ήλιου λόγω των ατυχημάτων που συνέβησαν εκεί, αλλά και πόνο βαθύ για όσους είχαν την ίδια τύχη, προκειμένου να μην αποκαλυφθεί το σύνολο της νεκρόπολης και, φυσικά, ο κρυμμένος στον τάφο θησαυρός!

Επιφανείς και αφανείς, πλούσιοι και φτωχοί, κινούν εδώ και χιλιάδες χρόνια την ανθρώπινη μηχανή και είναι αμφίβολο, αν ποτέ ειρηνέψουν και βαδίσουν ως συνοδοιπόροι πάνω στη γη! Δύσκολο, πολύ δύσκολο να συμβεί! Διότι ο άνθρωπος είναι ικανός, τόσο για τα μεγάλα, όσο και για τα μικρά. Το ζήτημα είναι ποια από τα δύο επιλέγει να υπηρετήσει! Ο Σοφοκλής μάς άφησε και σχετικό απόφθεγμα, που λέει «πολλά τά δεινά κούδέν άνθρωπου δεινότερον πέλει»¹², δηλαδή, πολλά γεννούν το δέος· το μέγα δέος ο άνθρωπος γεννά!

Η τελευταία κατοικία του αυτοκράτορα, λοιπόν, ουσιαστικά αποτελεί μικρογραφία του ανακτόρου του, αφού, εκτός από τον τάφο και τα ορύγματα με τις τερακότες, ανακαλύφθηκαν και ερείπια κατοικιών, γραφεία και στάβλοι. Εμείς παρατηρούσαμε τον χώρο του πρώτου και μεγαλύτερου από τα τέσσερα ορύγματα, όπου βρέθηκαν οι έξι από τους οχτώ χιλιάδες συνολικά στρατιώτες και άλογα. Βαδίζοντας στους σύγχρονους διαδρόμους, κοιτούσαμε θαυμάζοντας τις σειρές των πολεμιστών, οι οποίες χωρίζονται μεταξύ τους με τοίχους δύο-μισι μέτρων πλάτους. Οι ζυγοί των στρατιωτών είναι στραμμένοι προς ανατολάς, μακριά από τον τύμβο του αυτοκράτορα, εποπτεύοντας για την ασφάλειά του! Στο πίσω μέρος της κρύπτης αρκετές τερακότες έχουν υποστεί φθορές, ενώ άλογα, τα οποία παρεμβάλλονται μεταξύ των στρατιωτών έφεραν ορειχάλκινη εξάρτυση και, όπως υποθέτουν οι αρχαιολόγοι, πρέπει να έσερναν ξύλινα άρματα, τα οποία έφθειρε το πέραςμα των χρόνων.

Η προσεκτική παρατήρηση των προσώπων των πολεμιστών δεικνύει πως κανένα, όπως, άλλωστε, συμβαίνει και με τους ανθρώπους, δεν είναι όμοιο με τ' άλλο και

12. Σοφοκλής, Αντιγόνη 332–333.

πιθανολογείται πως οι δημιουργοί τους χρησιμοποίησαν ως μοντέλα αληθινά πρόσωπα. Και το μέγεθός τους είναι σε φυσικές διαστάσεις, με τους στρατιώτες να έχουν ύψος ένα μέτρο και ογδόντα εκατοστά, ενώ οι αξιωματούχοι ένα μέτρο και ενενήντα πέντε εκατοστά, δηλώνοντας και μ' αυτόν τον τρόπο την κοινωνική τους ανωτερότητα! Το εσωτερικό τους είναι κούφιο πάνω από τα πόδια, ενώ η επιφάνεια είχε ζωγραφιστεί μετά το ψήσιμο του πηλού με χρώματα, τα οποία λόγω της σύστασής τους έχουν σχεδόν σβήσει. Αξιοσημείωτο είναι πως, τόσο τους πολεμιστές του πρώτου ορύγματος, όσο και των άλλων, αν και δεν επρόκειτο να μετάσχουν σε πραγματικό πόλεμο, τους είχαν εξοπλίσει κατ' εντολή του αυτοκράτορα με όπλα, όπως βέλη, λόγχες, βαλλίστρες, τα οποία κατά την ανασκαφή βρέθηκαν δίπλα στους κατόχους τους.

Παραπλεύρως του πρώτου και μεγαλύτερου σε μέγεθος ορύγματος υπάρχουν άλλα τρία. Στο δεύτερο, η αρχαιολογική σκαπάνη αποκάλυψε άρματα, ηνιόχους, πεζικάριους, ιππικό, όρθιους και γονατιστούς τοξότες, ενώ οι εργασίες συνεχίζονται.

Στο τρίτο και μικρότερο βρέθηκαν εξήντα οκτώ μορφές, οι οποίες, λόγω της εξεζητημένης ενδυμασίας τους, φαίνεται πως αφορούν σε υψηλόβαθμα στελέχη του στρατεύματος, καθώς κι ένα πολεμικό άρμα, ενώ το τέταρτο βρέθηκε άδειο.

Κοντά στα ορύγματα επισκεφτήκαμε και το μικρό μουσείο που υπάρχει εκεί, στο οποίο κυριαρχούν ένα ζευγάρι υπέροχων μπρούτζινων αρμάτων που βρέθηκαν λίγα μέτρα δυτικά από τον τάφο του Τσιν Σι Χουάνγκ, του οποίου δεν είχε αποκαλυφθεί ακόμα το περιεχόμενο.

Πριν την αναχώρησή μας, κατευθυνθήκαμε στο πωλητήριο, όπου διατίθεντο αντίγραφα από μέλη του στρατού

φαντάσματος, καθώς και άλλα είδη κινέζικης τέχνης. Ως ενθύμιο της επίσκεψής μας αγοράσαμε τέσσερις φιγούρες τερακότας κι ένα αλογάκι, με την ελπίδα πως αγοράζαμε γνήσια αντίγραφα εκείνων που είδαμε στα ορύγματα. Σε αμφιβολία μας ενέβαλε πλήθος ντόπιων, οι οποίοι πίσω από την περίφραξη του αρχαιολογικού χώρου ύψωναν τα χέρια τους κρατώντας ομοιώματα αγαλμάτων διαφόρων μεγεθών με την προσδοκία πως κάποιος επισκέπτες θα τους προτιμήσουν. Με την εικόνα των υψωμένων χεριών τους αποχωρήσαμε!

Ας αναφερθεί εδώ παρενθετικά πως, ενώ έγραφα τις ταξιδιωτικές εντυπώσεις από την Κίνα, διάβασα δημοσιεύματα στον ελληνικό τύπο¹³ πως ο διάσημος Πήλινος Στρατός ήταν δημιούργημα Ελλήνων γλυπτών! Με το δεδομένο πως προτού δημιουργηθεί ο τάφος του Τσιν Σι Χουάνγκ δεν υπήρχε στην Κίνα παράδοση κατασκευής αγαλμάτων σε πραγματικές διαστάσεις, παρά μόνο μικρών ειδωλίων, των οποίων το ύψος τους άγγιζε μόλις τα είκοσι εκατοστά, η εύρεση του Πήλινου Στρατού ήταν ένα ζήτημα που γύρευε απαντήσεις. Βάσει των δημοσιευμάτων, λοιπόν, ο Δρ. Li Xiuzhen, εξηγώντας πώς μια τέτοια τεράστια αλλαγή στις ικανότητες και το στυλ θα μπορούσε να 'χει συμβεί από επιρροές που προήλθαν από χώρες εκτός της Κίνας, σημειώνει: *«Πιστεύουμε πλέον πως ο Πήλινος Στρατός, οι Ακροβάτες και τα χάλκινα αγάλματα που βρέθηκαν στο σωρό της ταφής, έχουν εμπνευστεί από τα αρχαία ελληνικά αγάλματα και την τέχνη»*. Ο καθηγητής Lukas Nickel από το Πανεπιστήμιο της Βιέννης, επίσης, δήλωσε πως τα αγάλματα ακροβατών τσίρκου που βρέθηκαν στον τάφο του αυτοκράτορα

13. <http://www.protothema.gr/culture/article/618715/o-pilinos-stratos-stin-kina-dimiourgima-ellinon-glypton/>

ενισχύουν αυτή τη θεωρία. Πιστεύει, μάλιστα, πως ο πρώτος αυτοκράτορας είχε επηρεαστεί από την άφιξη των ελληνικών αγαλμάτων στην Κεντρική Ασία, μετά τον Μ. Αλέξανδρο που πέθανε το 323 π. Χ. «Φαντάζομαι πως ένας Έλληνας γλύπτης μπορεί να ήταν σε θέση να εκπαιδεύσει τους ντόπιους», δήλωσε.

Διάβασα και ξαναδιάβασα τα δημοσιεύματα, τα οποία έδιναν περαιτέρω πληροφορίες για την ανασκαφή στον αυτοκρατορικό τάφο. Όσα δήλωναν οι ξένοι επιστήμονες, βεβαίωναν και κάποιες κρίσεις της ταπεινότητάς μου κάθε φορά που έβλεπα πάνω σε διάφορα καλλιτεχνήματα των Κινέζων την ελληνική κλείδα, τον πανέμορφο μαϊάνδρο! Τον είχα δει αποτυπωμένο και στην ενδυμασία κάποιου πύλινου πολεμιστή. Ίσως, υπήρχε και σε άλλων. Και τότε, με συγκίνηση έφερα στον νου μου το ποίημα του Κ. Π. Καβάφη «Στα 200 π. Χ.», όπου κάποιοι στίχοι λένε:

*Κι απ' την θαυμάσια πανελλήνιαν εκστρατεία,
την νικηφόρα, την περίλαμπρη,
την περιλάλητη, την δοξασμένη
ως άλλη δεν δοξάσθηκε καμιά,
την απαράμιλλη: βγήκαμ' εμείς·
ελληνικός καινούριος κόσμος, μέγας.*

Παίρνοντας τον δρόμο της επιστροφής στην πόλη, είπαμε να κάνουμε άλλη μια στάση, όχι σε μεγάλη απόσταση από τη νεκρόπολη. Και τούτο, διότι κατά τον ερχομό μας είχαμε δει ένα τελεφερίκ, το οποίο οδηγούσε σ' ένα ύψωμα, όπου διακρίνονταν όμορφα κτίσματα και οπωσδήποτε θα είχε όμορφη θέα. Πήγαμε, λοιπόν, στο σημείο αφετηρίας, βγάλαμε εισιτήρια και αναμέναμε την ώρα της ανάβασης.

Εκεί, μας έτυχε κι ένα αξιομνημόνευτο περιστατικό. Λίγα λεπτά της ώρας, αφού είχαμε παραλάβει από μια νεαρή τα εισιτήρια, παρουσιάστηκε ένας αστυνομικός. Αυτός είχε παρακολουθήσει τη συναλλαγή, κάτι του φάνηκε ύποπτο και θεωρώντας ότι ως ξένους μπορεί να μας εξαπάτησαν, μας χαιρέτησε και της ζήτησε εξηγήσεις. Ευτυχώς όλα είχαν γίνει σωστά! Εκείνο, πάντως, που μας προκάλεσε εντύπωση ήταν η αμεσότητα με την οποία επιλήφθηκε και πρέπει να δήλωνε πως είχαν πέσει στην αντίληψή του ανάλογες απάτες. Όπως και να 'χε το πράγμα, τον ευχαριστήσαμε και μείναμε ν' αναμένουμε το τελεφερίκ σχολιάζοντας το περιστατικό.

Απ' αυτό το σημείο, κρατώ την ανάμνησή του αστυνομικού, καθώς κι ένα μικρό γκρίζο κι επίπεδο κυκλικό κεραμικό, απ' αυτά που τοποθετούν οι Κινέζοι στις άκρες των κεραμοσκεπών τους. Είχε πέσει από κάποια στέγη στον δρόμο. Πάνω έχει το αποτύπωμα ενός πιθήκου, ο οποίος αντιπροσωπεύει ένα από τα ζώδια του κινέζικου ωροσκοπίου και θεωρείται σύμβολο της ευφυΐας!

Η ανάβαση στο ύψωμα δεν κράτησε πολύ. Παρόλα αυτά, μας έκανε να νιώσουμε όμορφα. Πάντα, άλλωστε, το ανέβασμα προσφέρει άλλη θέα και διαφορετική αίσθηση του τοπίου, πόσο μάλλον, που την κάναμε για πρώτη και τελευταία φορά στην Κίνα, αφού στις περιοχές όπου κινηθήκαμε δεν μας δόθηκε ανάλογη ευκαιρία.

Αν και βρισκόμασταν στην εξοχή, ο ουρανός ήταν κάπως μουντός, αλλά, όντας στην καρδιά της άνοιξης, η ανθισμένη καταπράσινη φύση μάς αποζημίωνε επαρκώς, ενώ τα πουλιά έμελλαν χαρούμενα ερωτικά τραγούδια καλώντας τα ταίρια τους.

Σε λίγα λεπτά είχαμε κατακτήσει την κορυφή! Εύκολη, όμως, τούτη η μηχανοκίνητη κατάκτηση! Αν, μάλιστα, εξαιρέσεις τον σκοπό, που δεν ήταν άλλος από το να

δούμε τον υπάρχοντα εκεί ναό και την πεδιάδα που απλωνόταν χαμηλά, καμία ιδιαίτερη χαρά δεν νιώσαμε. Όταν έχεις ανέβη Μάη μήνα, μετά από τετράωρη πεζοπορία, στη Δρακόλιμνη της Τύμφης κι αντίκρισες τις κεραυνόπληκτες κορφές του Πλόσκου και της Αστράκας, θαύμασες τα πανέμορφα αγριολούλουδα της αλπικής ζώνης και το νιοφυτρωμένο χορτάρι, χόρτασες το γαλάζιο τ' ανοιξιάτικου ουρανού και θαμπώθηκες από το Απολλώνιο φως, όταν βίωσες παρόμοιες στιγμές σ' άλλα βουνά της πατρίδας, τούτη η ανάβαση δεν μπορεί παρά να ήταν μια ακόμα εμπειρία του ταξιδιού. Και δεν είναι που συγκρίνω πράγματα ανόμοια. Αλλά να, οι κορφές έχουν άλλη γλύκα, όταν μετά από κόπο τις κατακτάς! Τόσο οι αληθινές των βουνών, όσο και κείνες της ζωής που νιώθεις πως νικητή σε στέφουν!

Ο ναός που επισκεφτήκαμε εκεί ψηλά – πάντα οι χτισμένοι σε υψώματα ναοί έχουν άλλη γοητεία – είχε όλα τα χαρακτηριστικά της κλασικής κινέζικης αρχιτεκτονικής, τόσο εσωτερικά, όσο κι εξωτερικά. Και η θέα, την οποία απολαύσαμε, μας προσέφερε διαφορετικές εικόνες της περιοχής, την αίσθηση των οποίων δεν θα είχαμε, αν δεν ανεβαίναμε ως εκεί. Καθώς χαζεύαμε και φωτογραφίζαμε το τοπίο, στο μυαλό μου στριφογύριζαν ακόμα οι θαμμένες τερακότες.

–Για σκέψου, είπα στον σύντροφό μου, για σκέψου πόσοι υλικοί πόροι και η ικμάδα της ζωής πόσων ανθρώπων θυσιάστηκαν χάριν της ματαιοδοξίας ενός δεσποτικού μονάρχη! Για σκέψου όλα αυτά να είχαν διατεθεί για την ευημερία του λαού του!

–Ναι, αλλά τότε τι σόι μονάρχης θα 'ταν, όταν, μάλιστα, γνωρίζουμε τον βίο και την πολιτεία του συγκεκριμένου, απάντησε.

–Όντως! Κι όπως συμβαίνει και σ' άλλες περιπτώσεις,

η ζωή και τα έργα τέτοιων ανθρώπων αποτελούν στις μέρες μας πόλο έλξης τουριστών και δημιουργούν πλούτο για τις χώρες, τις οποίες εκείνοι αυταρχικά κυβέρνησαν κάποτε. Αυτά είναι τα αλλόκοτα της ανθρώπινης ιστορίας!

–Μα, βέβαια! Όσες κιόλας χώρες εκμεταλλεύονται έξυπνα τα μνημεία τους, εισπράττουν τεράστια κέρδη. Εκτός από τις μετακινήσεις, τα εισιτήρια εισόδου, την εστίαση, μια ολόκληρη βιομηχανία ανθεί, η οποία κατασκευάζει πλήθος ομοιωμάτων, αφισών, καρτών και λοιπών αντικειμένων που οι τουρίστες αρέσκονται να κουβαλούν ως ενθύμια των ταξιδιών τους!

–Οι πρόγονοι έκαναν ό,τι έκαναν κι οι απόγονοι απολαμβάνουν τα οφέλη! Ενδιαφέρον αλισβερίσι, μόνο που οι πρώτοι δεν θα το φανταζόντουσαν. Πάντως, όσον αφορά στα πήλινα ομοιώματα, μόλις τα αντίκρισα, δεν ξέρω γιατί, αλλά ένιωσα απέραντη θλίψη. Λες και επρόκειτο για αληθινούς στρατιώτες που ο αυτοκράτορας τους πήρε μαζί του πεθαίνοντας!

–Καλά, δεν χρειάζεται να τους θυμάσαι έτσι, αλλά σαν ένα μνημειώδες έργο στα μέτρα της εποχής και του τόπου! Αλλά, ας πάμε. Σε λίγο θ' αρχίσει η κατάβαση.

–Ας πάμε, είπα, ενώ μέσα μου πάλευαν ανάμεικτα συναισθήματα.

Καθίσαμε στις θέσεις μας και το βλέμμα μας συνέχισε να δρέπει εικόνες. Μόλις ολοκληρώθηκε η κατάβαση, βαδίσαμε ως τη στάση των λεωφορείων. Μ' ένα απ' αυτά κάναμε το ταξίδι της επιστροφής, που, αν εξαιρέσεις τους συνεπιβάτες, δεν διέφερε από κείνο του πηγαμιού.

Στη Σιάν φτάσαμε μετά το μεσημέρι. Αφού φάγαμε και ξεκουραστήκαμε για λίγο, βγήκαμε πάλι στους δρόμους της, όπου μέχρι το βράδυ απολάυσαμε εικόνες, ακούσματα, γεύσεις, μυρουδιές! Ήμασταν για δεύτερη μέρα

εκεί και μολονότι δεν γνωρίζαμε τη γλώσσα, νιώθαμε κιόλας οικεία. Η Σιάν, που κατά τη δυναστεία των Τσανγκ υπήρξε μια από τις πλουσιότερες πόλεις στον κόσμο, συνέχιζε να μας αποκαλύπτει κάποια από τα πρόσωπά της. Πολλά θα 'μεναν ούτως ή άλλως κρυμμένα. Λίγος ο χρόνος κι η καρδιά της πόλης, όπως και των άλλων, ήταν δύσκολο να κατακτηθεί. Πιθανόν, μάλιστα, αυτό να συνιστά και μια από τις γοητείες του ταξιδιού μας και των ταξιδιών εν γένει, αφού σου δημιουργείται η διάθεση να υποθέσεις, να φανταστείς, αλλά και να ονειρευτείς πως θα σου δοθεί και στο μέλλον μια δεύτερη ευκαιρία, για να φτάσεις ως εκεί! Ίσως, για περισσότερο χρόνο! Αλλά ακόμα κι αν δεν συμβεί, το ότι κατάφερες και ταξίδεψες μια φορά, αναζητώντας την αναψυχή και τη γνώση, πρέπει να θεωρείς πως δεν ήταν λίγο.

Επιστρέφοντας στο ξενοδοχείο ρίξαμε τελευταίες ματιές στη φωτισμένη πόλη και ειδικά στον Πύργο της Καμπάνας. Άλλωστε, το πρωί όλες οι νυχτερινές εικόνες θα 'χαν χαθεί. Θα ζούσαν μόνο μέσα μας. Στο θησαυροφυλάκιο, όπου φυλάμε εδώ και χρόνια τα πολύτιμα των ταξιδιών μας!

Το πρωί, αφού γευτήκαμε το πρωινό μας, μ' ένα ταξί οδηγηθήκαμε στο αεροδρόμιο, όπου ύστερα από κάποια αναμονή, επιβιβαστήκαμε σ' αεροπλάνο της Air China και ταξιδέψαμε για τον επόμενο προορισμό μας, την πόλη Τσονγκτσίνγκ.

Τσονγκτσίνγκ

Μετά από μια ευχάριστη πτήση, προσγειωθήκαμε στο αεροδρόμιο του Τσονγκτσίνγκ, πόλη, που τη λένε αλλιώς και Τσοντσίν. Δεν θα περιηγούμασταν στα αξιοθέατά της, διότι αποτελούσε μόνο σταθμό, από τον οποίο θα παίρναμε το πλοίο, για να πλεύσουμε στον μεγαλύτερο ποταμό της Κίνας, τον Γιανγκτσέ.

Πάντως, μια και φτάσαμε ως εκεί, αξίζει να αναφερθεί πως πρόκειται για μια γοργά αναπτυσσόμενη μεγαλούπολη, της οποίας ο πληθυσμός ξεπερνά τα δέκα εκατομμύρια κατοίκους και αποτελεί το μεγαλύτερο κέντρο παραγωγής και συγκοινωνιακό κόμβο στη νοτιοδυτική Κίνα. Όντας, μάλιστα, διοικητικό κέντρο, μαζί μ' όσες περιοχές υπάγονται σ' αυτή, έχουν αθροιστικά πληθυσμό που ξεπερνά τα τριάντα εκατομμύρια κατοίκους.

Η πόλη, όπως τη βλέπαμε από το ταξί που μας μετέφερε από το αεροδρόμιο, είναι απλωμένη πάνω σε ήπιους λόφους και διαρρέεται από τον ποταμό Γιανγκτσέ. Τα πανύψηλα κτίρια μεταφέρουν στο βλέμμα του επισκέπτη το μέτρο της ανάπτυξης στην Κίνα, όπου κάθε χρόνο και σε αναζήτηση καλύτερης τύχης, οκτώμισι εκατομμύρια χωρικοί μετακομίζουν στις πόλεις! Ειδικά το Τσονγκτσίνγκ, όχι ιδιαίτερα γνωστό στη Δύση, είναι η πόλη με την ταχύτερη και μεγαλύτερη αστικοποίηση πληθυσμού στον κόσμο!

Κι εγώ, μαθημένη από τα δικά μας λιμάνια, δεν εννοώ

τα μεγάλα, όταν είδα στο πρόγραμμα της εκδρομής μας πως θα πάρουμε το πλοίο από κει, σκέφτηκα πως θα πρόκειται για κάποιο γραφικό λιμανάκι, από το οποίο θα αποπλεύσει το καράβι, με το οποίο θα διαπλέαμε μέρος του Γιανγκτσέ! Μόλις, όμως, περνούσαμε από προάστια της πόλης, κατάλαβα πόσο είχα πλανηθεί! Όταν, μάλιστα, φτάσαμε στο κέντρο και στον χώρο απόπλου, τότε έψεξα τον εαυτό μου που έκανα τόσο ρομαντική πρόβλεψη για κείνον τον προορισμό! Αλλά το σφάλλιν ανθρώπινο! Η άμεση εμπειρία έβαλε τα πράγματα στη θέση τους.

Βέβαια, ο απόπλους μας έγινε τ' άλλο πρωί, αφού πρώτα βρήκαμε άκρη με το πρακτορείο που 'χαμε κλείσει τηλεφωνικώς εισιτήρια για τον κατάπλου του ποταμού και μας δημιουργούσε πρόβλημα. Μεταβήκαμε τότε σ' ένα όμορφο ξενοδοχείο, το οποίο είχε πανοραμική θέα προς το ποτάμι και, προς ευχάριστη έκπληξή μας, κάποιος τοίχος του στον χώρο υποδοχής κοσμούνταν με ανάγλυφο αποτύπωμα ενός κίονα ιωνικού ρυθμού. Εκεί, παραλάβαμε τελικά τα εισιτήρια, τα οποία μας εξασφάλισαν και νυχτερινή διαμονή στο πλοίο.

Όταν βγήκαμε από το ξενοδοχείο, είχε πέσει η νύχτα. Η νύχτα, που λέει ο λόγος, διότι τα πανύψηλα κτίρια της πόλης λαμποκοπούσαν και οι φωτεινές επιγραφές νέον, περίτεχνα σχεδιασμένες, δημιουργούσαν ένα λαμπρό θέαμα! Στο μεταξύ, ο ταξιτζής έτρεχε σαν δαιμονισμένος! Και οι άλλοι οδηγοί, βέβαια, δεν πήγαιναν πίσω. Γύρω μας κυριαρχούσε φρενίτιδα! Στις στροφές, καθώς κατεβαίναμε για το λιμάνι, νομίζαμε πως θα φτάσουμε στο ποτάμι νωρίτερα από την ώρα μας και όχι υπό κανονικές συνθήκες. Τελικά, αφού έφυγε, ειδικά εμένα, αρκετές φορές η καρδιά από τη θέση της, φτάσαμε στο σημείο απ' όπου θα οδηγούμασταν περπατώντας στο πλοίο.

Δεν προλάβουμε να πιάσουμε στα χέρια τις αποσκευές μας και παρουσιάστηκαν από το πουθενά, έτσι μου φάνηκε μες στο όχι καλά φωτισμένο σημείο, καμιά δεκαριά αχθοφόροι, πρόθυμοι να τις μεταφέρουν. Οι άνθρωποι αυτοί πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους ζητώντας ελάχιστη αμοιβή! Τόσο μικρή, που τους δώσαμε μεγαλύτερη, μια και η διαδρομή μέχρι το πλοίο, αν και δεν ήταν μεγάλη, ήταν καθοδική και κάπως απότομη.

Τακτοποιηθήκαμε στην καμπίνα του πλοίου και μέχρι να πέσουμε για ύπνο, χαζεύαμε όσο μέρος της πόλης βρισκόταν στο οπτικό μας πεδίο. Πολυώροφα και φωτισμένα με λαμπτήρες νέον κτίρια υψώνονταν πάνω από την αντίπερα όχθη του ποταμού και κάποια από τα φώτα τους δημιουργούσαν δέσμες, οι οποίες τοξεύανε το άπειρο μέσα στην υγρή νύχτα, ενώ άλλα, καθώς συναντιούνταν με κείνα που εκπέμπονταν από τα δεμένα στο λιμάνι πλοία, διαμόρφωναν ιριδίζουσες αντανάκλασεις στα αενάως ρέοντα ύδατα.

–Ενδιαφέρουσα και τούτη η μέρα, είπα στον σύντροφό μου. Με αφορμή τους αχθοφόρους που μετέφεραν τις αποσκευές μας, σκέφτομαι όλους τους ανθρώπους που ξεριζώνονται από τον τόπο τους, προκειμένου ν’ αναζητήσουν καλύτερες συνθήκες ζωής στις μεγαλουπόλεις, τις οποίες οι περισσότεροι απ’ αυτούς συνήθως δεν βρίσκουν. Πόσο στ’ αλήθεια θ’ αλλάξει στο κοντινό μέλλον η ζωή στον πλανήτη, όταν, όπως λένε τα στοιχεία του ΟΗΕ, στις αρχές του 2007, δηλαδή σε λίγους μήνες από τώρα, ο μισός πληθυσμός της γης θα ζει στις πόλεις; Κι αυτή η τάση δεν φαίνεται πως θα ’ρθει σύντομα η στιγμή που θα αναστραφεί!

–Οπωσδήποτε θ’ αλλάξει πολύ! Ίσως, προλάβουμε κι εμείς να δούμε κάποιες απ’ αυτές τις αλλαγές. Μακάρι, ό,τι γίνεται, να γίνεται για το καλό του ανθρώπου και του

πλανήτη μας, αλλά διατηρώ πολλές επιφυλάξεις, ή, μάλλον, είμαι πολύ απαισιόδοξος πως θα συμβεί έτσι.

–Κι εγώ το ίδιο! Μάλιστα, αναλογίζομαι ότι η μεγάλη αστικοποίηση θα δημιουργήσει διαφορετικούς ανθρώπους, μια και αναγκάζονται να ζουν σε σπίτια, τα οποία απέχουν πολύ από το έδαφος, ξεκομμένοι από τη γη που τους γέννησε, χωρίς γειτόνους και ό,τι άλλο η ζωή εκεί συνεπάγονταν. Οι άνθρωποι, μαζί με την αλλαγή της κατοικίας και της εργασίας τους, αλλάζουν και τον τρόπο με τον οποίο βλέπουν τον εαυτό τους. Έτσι, ζώντας στην πόλη έχουν άλλες ανάγκες κι άλλες προτεραιότητες. Ζουν αλλιώς. Γίνονται καταναλωτές, τρώνε στα ταχυφαγεία, γίνονται παχύσαρκοι, παύουν να είναι αυτό που ήταν. Σκέψου τα παιδιά τους, τα οποία θα γεννιούνται σ' αυτό το περιβάλλον!

–Ακόμα, για να τραφούν, όσοι ζουν στις πόλεις, απαιτείται μεγάλη ποσότητα τροφής, την οποία παράγουν άλλοι, εκτός των πόλεων. Αν η αστυφιλία συνεχιστεί με τους ίδιους ρυθμούς, είναι πολύ πιθανό να υπάρξει πρόβλημα επισιτισμού των πόλεων στο μέλλον! Τι να πεις πάλι για τα πολύ χαμηλά μεροκάματα; Σκέψου πως στο Τσονγκτσίνγκ, το διάβασα αυτό, όταν ετοίμαζα το πρόγραμμα της εκδρομής, εκεί, ανάμεσα από το λιμάνι και το εμπορικό κέντρο της πόλης, διαβιούν πάνω από εκατό χιλιάδες αχθοφόροι, έτοιμοι να μεταφέρουν τα βάρη της πόλης στους ώμους τους! Ανειδίκευτοι, με ελάχιστη έως καθόλου παιδεία, βγάζουν το μεροκάματό τους, μόλις δύο ευρώ για δωδεκάωρη εργασία, κρατώντας ένα ξύλο μπαμπού και σχοινί, περιμένοντας στις αγορές, στις στάσεις των λεωφορείων, στους μόλους, για να μεταφέρουν αγαθά στις απότομες πλαγιές του λιμανιού!

–Τι να πω; Είναι ζωή αυτή η χαμοζωή; Με τίποτα δεν μπορώ να διώξω από το μυαλό μου τους αχθοφόρους!

Και τις οικογένειές τους! Πώς συντηρούν τις οικογένειές τους; Πώς γενικώς τα βγάζουν πέρα με τόσο μικρές αμοιβές; Πώς στέλνουν τα παιδιά τους στο σχολείο, πώς τα πηγαίνουν στο γιατρό, όταν αρρωσταίνουν; Δεν ξέρω, αυτή η τόσο φωτισμένη πόλη μού σκοτεινίασε την ψυχή! Πες μου κάτι ευχάριστο!

Αμέσως, ο σύντροφός μου άνοιξε τον χάρτη – ήξερε πως, παρά την κούραση, οι μαύρες μου σκέψεις θα εμπόδιζαν τον ερχομό του ύπνου – κι άρχισε να μου μιλάει για τη διέλευση του Γιανγκτσέ, του μεγαλύτερου σε μέγεθος ποταμού της Ασίας και τρίτου στον κόσμο, που το μήκος του φτάνει τα έξι χιλιάδες τριακόσια χιλιόμετρα! Πηγάζει από τα όρη Τανγκούλασαν του Θιβέτ και εκβάλλει στην Ανατολική Κινεζική Θάλασσα, βόρεια της Σαγκάης, δημιουργώντας τεράστιο δέλτα, ενώ σιμά του ζει το ένα τρίτο του πληθυσμού της Κίνας! Επομένως, περνώντας στο διάβα του από επτά επαρχίες, η ύπαρξή του είναι συνυφασμένη με τα όνειρα και τις ελπίδες των πολιτών που βιοπορίζονται εκεί, αλλά και με τα μεγαλεπήβολα σχέδια του Μάο και των σύγχρονων διαδόχων του στην εξουσία, οι οποίοι στο όνομα της ανάπτυξης κατασκεύασαν το μεγαλύτερο φράγμα και το μεγαλύτερο υδροηλεκτρικό εργοστάσιο του κόσμου! Είναι ακόμα το ποτάμι, το οποίο συγκίνησε και συγκινεί, που ενέπνευσε και εμπνέει χιλιάδες επισκέπτες, ανασύροντας από μέσα τους τον λυρισμό και την καλλιτεχνική διάθεση, καθιστώντας πολλούς απ' αυτούς ποιητές και καλλιτέχνες!

Συζητώντας για το ποτάμι μάς πήρε ο ύπνος. Εμένα, μολονότι μου προκαλεί κάποιο φόβο η διάπλευση γλυκών υδάτων, ήμουν έτοιμη ν' απολαύσω το πρωτόγνωρο ταξίδι! Η ψυχή του Οδυσσέα κατοικούσε μέσα μου κι απομάκρυνε κάπως τον φόβο! Κι ο Γιανγκτσέ, που αλ-

λιώς τον λένε Τσανγκτζιάνγκ, που σημαίνει μακρύ ποτάμι, κυλούσε σε απόσταση αναπνοής κι ήταν έτοιμος να μας ταξιδέψει στην αγκαλιά του! Το παράξενο για μένα ήταν πως το ποτάμι είχε δυο ονόματα, αλλά κανένα δεν θύμιζε τα άλλα δύο, με τα οποία το είχα μάθει, όταν πήγαινα στο δημοτικό σχολείο. Τότε το λέγαμε Γιάνγκ–Τσε–Γιάνγκ ή Κυανούν! Σαν τώρα θυμάμαι τον πατέρα μου να μου μαθαίνει τον τρόπο, για να συγκρατώ στη μνήμη τα ονόματα των δώδεκα μεγάλων ποταμών της Ασίας, καθώς και άλλων γεωγραφικών δεδομένων. Σαν ποίημα με δίδαξε να τα λέω και, μάλιστα, με τη σειρά που αυτά είναι απλωμένα γύρω από τη μεγαλύτερη ήπειρο της γης, ξεκινώντας από την περιοχή της Μεσοποταμίας. Αυτός είναι, ίσως, κι ένας λόγος, για τον οποίο ακόμα ανακαλώ εύκολα στη μνήμη μου, με την ίδια σειρά, το όνομα του Τίγρη, του Ευφράτη, του Ινδού, του Γάγγη, του Βραχμαπούτρα, του Μεκόνγκ, του Κυανού, του Κίτρινου, του Αμούρ, του Λένα, του Ιενεσέη και του Όβη!

Γιανγκτσέ

Πρώτη μέρα

Ήσυχια κοιμηθήκαμε στην καμπίνα του πλοίου. Το πρωί ξυπνήσαμε από τους θορύβους του λιμανιού. Μόλις ανοίξαμε την κουρτίνα, αντικρίσαμε αλλιιώτικη εικόνα από τη νυχτερινή. Απέναντί μας, οι απότομες πλαγιές της κοίτης του ποταμού που έρεε θολός, και υγρασία, πολλή υγρασία στην ατμόσφαιρα. Η μεγάλη γέφυρα που ζευγνύει τις όχθες του σε κείνο το σημείο – την είχαμε διαβεί την προηγούμενη μέρα – έδειχνε τεράστια στο φως της μέρας και την οπτική γωνία από την οποία τη βλέπαμε. Κι ο ουρανός ομιχλώδης και μουντός. Εμείς, θηρευτές κάθε εικόνας του ταξιδιού, λαχταρούσαμε να πάρουν μπρος οι μηχανές του πλοίου και να κινήσουμε, ν' ανοιχτούμε γι' άλλη μια φορά στη γοητεία του αγνώστου!

Πριν αποπλεύσουμε κι ενόσω επιβιβάζονταν κόσμος, κυρίως τουρίστες, μεταβήκαμε στο πέμπτο κατάστρωμα, όπου μας προσφέρθηκε καφές συνοδεία μουσικής. Κατόπιν, μεταβήκαμε στο δεύτερο, στην τραπεζαρία, η οποία είχε μόνο στρογγυλά τραπέζια, που στη μέση τους υπήρχε ένα μικρότερο περιστρεφόμενο επίπεδο, ώστε να μπορούν οι καθήμενοι να σερβίρουν πιο εύκολα το φαγητό από τις πιατέλες στα πιάτα τους, κι απολαύσαμε

ένα αληθινά πλούσιο πρωινό αποκλειστικά με ιδιαίτερες και ευχάριστες γεύσεις της Κίνας.

Το πλωτό ξενοδοχείο μας, το «*Sunshine China*», δηλαδή «*Η ηλιοφάνεια της Κίνας*», στις εννιά έλυσε τους κάβους, μανουβράρισε, για να βγει από τη θέση, όπου ήταν αγκυροβολημένο, κι άρχισε να κυλάει στα θολερά νερά. Εμείς, ενώ ο ξεναγός καλωσόριζε τους επιβαίνοντες ευχόμενος καλό ταξίδι, έδινε οδηγίες για την εν πλω ασφάλειά τους, σύστηνε το προσωπικό του πλοίου και μιλούσε εμφατικά για το πέρασμα των Τριών Φαραγγιών, καθίσαμε σε σημείο απ' όπου μπορούσαμε να βλέπουμε τις εικόνες που εναλλάσσονταν μπροστά μας. Το ποτάμι κυλούσε τα πλουτοφόρα νερά του κι εμείς πλέαμε μαζί τους. Νιώθαμε ευτυχείς που μας είχε δοθεί η δυνατότητα να κάνουμε τούτο το ταξίδι, έστω και μια φορά στη ζωή μας! Μα, τι είπα; Μια φορά! Κάτι μου θύμιζε αυτό!

–Να σου πω κάτι, είπα στον σύντροφό μου.

–Μα, φυσικά! Τι σκέφτηκες πάλι!

–Καθώς κοιτώ τα νερά του Γιανγκτσέ, σκέφτηκα κάτι που είχα διαβάσει στον «*Κρατύλο*» του Πλάτωνα¹⁴. Εκεί, λοιπόν, στον διάλογο που γίνεται, ο Σωκράτης αναφέρει κάτι, το οποίο είχε διατυπώσει ο Ηράκλειτος. Συγκεκριμένα, λέει: «*Λέγει που Ήράκλειτος, ὅτι πάντα χωρεῖ, καὶ οὐδὲν μένει· καὶ ποταμοῦ ῥοῆ ἄπεικάζων τὰ ὄντα λέγει, ὡς δις ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης*», δηλαδή, λέει κάπου ο Ηράκλειτος ότι τα πάντα προχωρούν και τίποτα δεν μένει ακίνητο· και παρομοιάζοντας τα όντα με τη ροή ποταμού λέει ότι δεν μπορείς να μπεις δυο φορές στο ίδιο ποτάμι!

–Δεν μπορείς να μπεις δυο φορές στο ίδιο ποτάμι!

14. Πλάτων, Κρατύλος 402Α.

–Ναι, για σκέψου! Καθώς όλα μεταβάλλονται κι εμείς, που τώρα είμαστε μέσα στο ποτάμι, ακόμα κι αν μας δοθεί η δυνατότητα να 'ρθουμε πάλι και να κάνουμε το ίδιο ταξίδι, θα επιβεβαιώσουμε το ρηθέν του Ηρακλείτου, διότι ούτε το ποτάμι θα 'ναι ίδιο, ας έχει το ίδιο όνομα, ούτε εμείς θα 'μαστε ίδιοι! Κατάλαβες, γιατί;

–Κάτι κατάλαβα, νομίζω. Εμείς θα 'μαστε μεγαλύτεροι και ..., τον διέκοψα.

–Και τα νερά του ποταμού δεν θα 'ναι τα ίδια, αφού κινείται αενάως!

–Ας απολαύσουμε, λοιπόν, τούτη την πρώτη φορά που κινούμαστε στη ροή του κι ας χαρούμε το «*πάντα χωρεῖ καὶ οὐδέν μένει*»!

–Α! κοίτα κάτι ψαράδες, είπα, οι οποίοι ψαρεύουν με αγκίστρι, όντως σε θολά νερά! Κάποιοι είναι χωμένοι σχεδόν μέχρι τη μέση των μηρών τους σ' αυτά!

–Με τόσες μεγαλουπόλεις και βιομηχανίες στις όχθες του ποταμού, σίγουρα είναι πολύ μολυσμένα και άκρως επικίνδυνα για την υγεία τους!

–Ναι, όπως διάβασα, το Τσοντσίνγκ, το οποίο αφήσαμε πίσω μας, λόγω της βιομηχανικής άνθησης, έχει μετατραπεί σε μια από τις πιο μολυσμένες πόλεις της Κίνας, με μεγάλες επιπτώσεις στο περιβάλλον. Μια απ' αυτές είναι και η αφόρητη ζέστη τα καλοκαίρια! Αλλά, αφού μιλάμε για ψαράδες, ψάρια και μόλυνση, η τελευταία, συνεπικουρούμενη από την υπεραλίευση, την κατασκευή φραγμάτων και έργων πλοήγησης, οδήγησε στην εξαφάνιση ενός ενδημικού είδους δελφινιού, του δελφινιού του Γιανγκτσέ! Ο άνθρωπος λόγω της απληστίας του και χάριν της μονομερούς ανάπτυξης καταστρέφει τον βίοτο των ζώων και κατ' επέκταση τον δικό του! Κι αυτό, όχι μόνο στον Γιανγκτσέ.

–Κοίτα στο βάθος! Να, μια άλλη αιτία ρύπανσης!

Μείναμε να κοιτάμε! Σε λίγα λεπτά περάσαμε δίπλα της. Ήταν ένα ναυπηγείο ποταμόπλοιων, το οποίο βάρυνε τις όμορφες εικόνες, που απλόχερα εδώ και χιλιάδες χρόνια συνθέτει η φύση εκατέρωθεν του ποταμού. Και εννοείται πως δεν είναι η μόνη πηγή δημιουργίας τέτοιων αντιφάσεων. Ο Γιανγκτσέ, όντας το φυσικό όριο ανάμεσα στη βόρεια και τη νότια Κίνα, συνιστά σημείο αναφοράς για τους κατοίκους που διάγουν στις παρόχθιες περιοχές, αλλά και οδό επικοινωνίας μεταξύ της ανατολικής και της δυτικής Κίνας για αιώνες. Ακόμα και σήμερα, εποχή κατά την οποία έχει περιοριστεί η σπουδαιότητά του, όσον αφορά στον τομέα των συγκοινωνιών, μια και νέες μορφές της, όπως τα αυτοκίνητα, τα τρένα, τα αεροπλάνα, έχουν υποκαταστήσει σε μεγάλο βαθμό τον πλωτό δρόμο του, αυτός εξακολουθεί να διατηρεί την αίγλη του, να γοητεύει, να εμπνέει και να συμβάλλει, ακόμα και πληγωμένος, στο οικονομικό θαύμα της Κίνας!

Στο ρεύμα του ποταμού κινούνταν και προς τις δύο κατευθύνσεις πλοία διαφόρων μεγεθών, ενώ κάθε στροφή του μας αποκάλυπτε καταπράσινες πλαγιές, σπιτάκια, καλλιεργημένη γη,... Να, κι ένας μοναχικός άνθρωπος με τη σκηνή του! Φαίνεται πως ζει εκεί! Ψαρεύει στο ποτάμι και ψήνει τα ψαράκια του, όπως δείχνει η σβησμένη εστία φωτιάς πάνω στον βράχο, όπου έχει στήσει το πάνινο σπιτάκι του! Και μια ομάδα κοριτσιών παρακάτω, τις οποίες, καθισμένες σε παρόχθια βράχια, κάποιος τις φωτογράφιζε!

Η συνέχεια επιφύλασσε άλλη εικόνα, λιγότερο ρομαντική. Ένα τεράστιο εργοστάσιο δίπλα σε κατοικημένη περιοχή! Κι οι κατοικίες, πολυώροφες, άχαρες, ορθωμένες σε μικρή απόσταση η μία από την άλλη, μοιάζουν σαν κάποιος να στοίβαξε ένα διαμέρισμα πάνω στ' άλλο

χωρίς να νοιάζεται για το αισθητικό αποτέλεσμα και με τη λογική πως κάποιοι άνθρωποι, μάλλον φτωχοί, πρέπει να στεγάσουν εκεί τα όνειρά τους! Παλιές, σκοτεινές μέσα στο ομιχλώδες τοπίο, μοιάζουν απομεινάρια μιας άλλης εποχής, αντικατοπτρίζοντας κακότεχνα τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό της εποχής του Μάο.

Η ώρα πλησίαζε δώδεκα κι ενώ το βλέμμα έδρευε αχόρταγο εικόνες, ο ξεναγός μάς κάλεσε στο καλωσόρισμα του καπετάνιου, στο οποίο με χαρά ανταποκριθήκαμε. Στον χώρο, όπου προσκληθήκαμε, υπήρχαν όμορφα διακοσμημένα τραπέζια με κρύα εδέσματα και ποτά για τους επιβάτες. Εκεί μας καλοδέχθηκε, μας πρόσφερε σαμπάνια – την ήπιαμε στην υγεία του! – και μας ευχήθηκε να περάσουμε όμορφα στο μοναδικό ταξίδι στον Γιανγκτσέ, ανάμεσα σε φυσικές ομορφιές, οι οποίες πλούτισαν ποικιλότητα τα συναισθήματα και τη ζωή των ανθρώπων της περιοχής, και όχι μόνο, κι έγιναν πηγή έμπνευσης για πολλούς δημιουργούς! Στη συνέχεια, κατευθυνθήκαμε στην τραπεζαρία και γευτήκαμε τα υπέροχα εδέσματα του μεσημεριανού μας.

Σε λίγο επιστρέψαμε στη γνώριμη θέση, απ' όπου το εναλλασσόμενο τοπίο, νοτισμένο από την υγρασία και τις ανοιξιάτικες ψυχάλες, κρατούσε σταθερό το ενδιαφέρον μας. Κι ο ποταμός, θολοπράσινος, έμελλε το αιώνιο τραγούδι του! Δεχόμενος τα νερά πολλών παραποτάμων, πηγών και ρυακιών, έμοιαζε να βιάζεται να φτάσει στη θάλασσα μεταφέροντας εκατομμύρια κυβικά νερού και κουβαλώντας μέσα του καημούς πολλών ανθρώπων!

Ένα μεγάλο εργοστάσιο λιπασμάτων διέκοψε τον ρεμβασμό μας. Στην όχθη, τα προϊόντα φορτώνονταν σε ποταμόπλοιο. Από την παραγωγή, απευθείας προώθηση στην αγορά και στην κατανάλωση! Πιο κάτω φορτωνόταν λιγνίτης! Πιο κει παροπλισμένα σκαριά πλοίων σάπι-

ζαν σκόρπια στη στεριά.

Για καλή μας τύχη, η φύση, όπου δεν δέχθηκε βίαιες παρεμβάσεις από τον άνθρωπο, ήταν υπέροχη! Και όποιος επιθυμούσε, να, όπως κάποιοι νεαροί, που παρά τις καιρικές συνθήκες κολυμπούσαν, την απολάμβανε.

Και η καλωδιωτή όμορφη γέφυρα που διαβήκαμε από κάτω της, τυλιγμένη στη διάφανη ομίχλη, έδενε αρμονικά με την κατάφυτη πλαγιά, στην οποία υπήρχαν νεόκτιστα κτίρια που μιμούνταν την κλασική αρχιτεκτονική της Κίνας. Βέβαια, τις όχθες του Γιανγκτσέ ζευγνύουν πολλές γέφυρες και, όπως διαπιστώσαμε, προστίθενται κι άλλες. Η οικονομική ανάπτυξη τις χρειάζεται και ως αδηφάγα δεν αρκείται στις υπάρχουσες!

Λίγο πιο κάτω είδαμε κι άλλο σημείο, όπου φορτωνόταν λιγνίτης, ενώ οι εργάτες εργάζονταν σε δύσκολες συνθήκες, άγνωστο για πόσο μεροκάματο. Με φτυάρια οδηγούσαν το μετάλλευμα σ' ένα μεταλλικό αυλάκι, απ' όπου έπεφτε σε πλοίο, για να μεταφερθεί.

Όσο για την πόλη που αντικρίσαμε αμέσως μετά, τι να πει κανείς! Πυκνοδομημένη, με πανύψηλα, κακότεχνα, απρόσωπα, θα 'λεγα, κτίρια, τα οποία πληγώνουν το τοπίο! Ευτυχώς που δεν υπάρχουν μόνο τέτοια στις παράχθιες περιοχές, αλλά κι άλλα, των οποίων οι αρχιτεκτονικές τάσεις εμπνέονται από την παράδοση της χώρας. Είναι, άλλωστε, τόσο πολλές οι αντιθετικές εικόνες στο εκτυλισσόμενο σκηνικό με άξονα τον ποταμό, που η πένα αδυνατεί να τις περιγράψει.

Μέχρι να φτάσουμε στην πόλη Φενγκντού, η διαδρομή, αναδεικνύοντας τα έργα της φύσης και των ανθρώπων, κρατούσε αμείωτη την προσοχή μας. Στο μεταξύ κληθήκαμε γι' άλλη μια φορά από τον ξεναγό, προκειμένου να παρακολουθήσουμε την τεχνική μιας πατροπαράδοτης τέχνης της Κίνας, η οποία αφορά στη ζωγραφική

σε εσωτερική επιφάνεια διάφανης φιάλης. Ο καλλιτέχνης, με ιδιαίτερη δεξιοτεχνία, έβαζε από την οπή το λεπτό πινελάκι του και ζωγράφιζε για χάρη μας κάποιο από τα αγαπημένα θέματα της εγχώριας τέχνης, στο οποίο πρωταγωνιστούσε ένα εξωτικό πουλί καθισμένο σε κλαδάκι. Η ζωγραφική του θύμιζε καλλιγραφία! Και όπως τόσοι και τόσοι συμπατριώτες του καλλιτέχνης, εξέφραζε τη βαθιά σχέση της τέχνης του με τη φύση και κατ' επέκταση με το σύμπαν!

Στη Φενγκντού το πλοίο έδεσε κάβο κι αποβιβαστήκαμε. Πάει η εποχή που τα πλοία δεν πλησίαζαν τις όχθες του ποταμού σ' αυτό το σημείο από φόβο, μήπως τους επιτεθούν φαντάσματα! Τώρα, όχι μόνο πλησιάζουν, αλλά ρίχνουν άγκυρα κι αποβιβάζουν ανθρώπους, οι οποίοι, όπως κι εμείς, επισκέπτονται την πόλη τους, την Πόλη των Φαντασμάτων!

Η παράδοση λέει πως από κείνο το μέρος περνούν οι νεκροί, καθώς πορεύονται για τη μεταθανάτια ζωή. Η φήμη γεννήθηκε κατά τη δυναστεία των Χαν, όταν δύο αυτοκρατορικοί αξιωματούχοι, ο Γουάνγκ Φανγκκίγκ και ο Γιν Τσανγκσένγκ, εγκατέλειψαν τα μεγαλεία της ζωής στην αυτοκρατορική αυλή κι έφτασαν στη Φενγκντού, για ν' αφιερωθούν στον ταοϊσμό. Επειδή, λοιπόν, τα ονόματά τους, όταν προφέρονταν, ακούγονταν όπως και η φράση «*Βασιλιάς της Κόλασης*», ο λόφος πάνω από την πόλη έμεινε γνωστός ως το σπίτι του Γιανζί, μυθικού βασιλιά της Κόλασης! Λέγεται, μάλιστα, πως εκεί κατοικούν αθάνατα πνεύματα, τα οποία κρίνουν την τύχη των νεκρών! Μία ψυχή, άλλωστε, για να καθοριστεί το μέλλον της, πρέπει να περάσει από κάποιες δοκιμασίες. Να διαβεί τη Γέφυρα της Απελπισίας, όπου θα κριθεί η αρετή της, από τον Καθρέφτη της Ανταπόδοσης στο Πέρασμα των Βασανιστηρίων, οπότε θα αποφασιστεί, αν θα

μετενσαρκωθεί αμέσως ή αν θα βασανιστεί, πριν φτάσει στον Τροχό της Αναγέννησης!

Κάθε τόπος και οι δοξασίες του! Ο θάνατος, φοβερός για τους πολλούς, και η αβεβαιότητα της μεταθανάτιας ζωής, για όσους πιστεύουν στην ύπαρξή της, δημιούργησαν ένα σωρό μυθοπλασίες, αλλά και απόψεις, οι οποίες στήριξαν και στηρίζουν το βαθύτερο νόημα πολλών θρησκειών. Πάντως, εμείς, θέλοντας να κατανοήσουμε μέρος της πίστης των ανθρώπων που αποδέχονται την ύπαρξη του Τιανζί, ανηφορίσαμε ως την Πόλη των Φαντασμάτων.

Μπαίνοντας στον χώρο, αντικρίσαμε ναό, που όμοιό του δεν είχαμε δει μέχρι εκείνη τη στιγμή. Πανέμορφα περιστύλια με ιδιαίτερες απεικονίσεις στην οροφή και κεραμοσκεπές με ξεχωριστό σχεδιασμό κέρδιζαν το βλέμμα μας. Αξιοπρόσεκτες σ' αυτές ήταν οι άκρες τους, οι οποίες κοσμούνταν, όπως και σ' άλλους ναούς, με δράκους, αλλά εκείνες, του κεντρικού θα λέγαμε ναού, κατέληγαν σε χήνες, οι οποίες είχαν στραμμένους τους λαιμούς τους προς τον ουρανό! Υπέροχο αρχιτεκτονικό σύνολο, που, αν δεν ήταν ο τόπος του θεού της Κόλασης, θα μπορούσε να είναι η πύλη του Παραδείσου! Το πού βρισκόμασταν, βέβαια, δεν μας άφηναν να το λησμονήσουμε τα διάσπαρτα τρομερά αγάλματα των δαιμόνων, αλλά και των φαντασμάτων που επισκεφτήκαμε μετά τον ναό στον χώρο τους, τα οποία στο σύνολό τους δήλωναν πως δεν ήταν και τόσο ευχάριστο το πέραςμα των ανάξιων ψυχών από τα μέρη, όπου είχαν κράτος κι εξουσία!

Στη βάση των σκαλοπατιών που οδηγούσαν στον ναό υπήρχε μεταλλική βάση, η οποία θύμιζε μακρόστενο λέβητα με ιδιότυπες χειρολαβές, όπου οι πιστοί άναβαν τα θυμιάματά τους και στην επιφάνειά της ήταν σχεδιασμένη η ελληνική κλείδα. Στο εσωτερικό κυριαρχούσαν τα

αγάλματα του Βούδα, καθώς κι ένα τεράστιο του Αυτοκράτορα του Ουρανού.

Μόλις βρεθήκαμε πάλι στην αυλή, πέραν άλλων, είδαμε το δέντρο του Βούδα που συμβόλιζε εκείνο, κάτω από το οποίο κάθισε και παραδόθηκε στον γαλήνιο, αφυπνιστικό διαλογισμό του, καθώς και μια ιδιαίτερης αισθητικής παγόδα, η οποία έστεκε αγέρωχη σε μια πλευρά του κατάφυτου χώρου που περιέβαλε τα ιερά κτίσματα.

Με την επιστροφή στο πλοίο, πήγαμε στην τραπεζαρία για το δείπνο, το οποίο, με διαφορετικές γεύσεις από το μεσημεριανό, γέμισε με ικανοποίηση τους γευστικούς μας κάλυκες. Κατόπιν, υπό τους ήχους εντόπιας μουσικής παρακολουθήσαμε παρουσίαση κεντήματος, καθώς και επίδειξη μόδας, όπου προβάλλονταν σε πιο μοντέρνα εκδοχή ενδύματα ραμμένα με όμορφα, πολύχρωμα ή μονόχρωμα μεταξωτά υφάσματα, τα οποία αντανakλούσαν τη μακρά παράδοση της Κίνας σ' αυτόν τον τομέα, στολισμένα συχνά με πούλιες. Όμορφα ρούχα, τα οποία μπορούσες να εντάξεις άνετα στο ντύσιμό σου και είχες τη δυνατότητα να προμηθευτείς επιτόπου, εάν φυσικά έβρισκες νούμερο να σου ταιριάζει.

Μετά από μια μέρα γεμάτη από όμορφες και ξεχωριστές εμπειρίες, ήπιαμε ένα τσάι με γεύση κίτρου και πήγαμε στο πλωτό δωματιάκι μας. Αυτό το βράδυ κοιμηθήκαμε στην υγρή, λικνιστή αγκαλιά του Γιανγκτσέ χωρίς όνειρα.

Γιανγκτσέ

Δεύτερη μέρα

Δεύτερο ξημέρωμα στον Γιανγκτσέ και σ' ένα τραπέζι με θέα προς αυτόν, γευτήκαμε το γαλαντόμο πρωινό μας! Η μέρα, συννεφιασμένη και μουντή, έφερε βροχούλα. Το τοπίο, καθώς εισερχόμασταν σταδιακά στο σύμπλεγμα των Τριών Φαραγγιών, πρόσφερε απίθανες εικόνες κάνοντας τη διαδρομή συναρπαστική! Όταν κατά το σούρουπο φτάσαμε στο φράγμα των Τριών Φαραγγιών, είπαμε πως, αν δεν είχαμε βάλει στο ταξίδι μας εκείνον τον διάπλου, δεν θα 'χαμε κατανοήσει πολλά από την ψυχή της χώρας που μας φιλοξενούσε!

Το πρώτο φαράγγι ονομάζεται Τσουτάνγκ, είναι το βραχύτερο από τα τρία και καλύπτει μήκος οκτώ χιλιομέτρων. Τα νερά, πολύ βαθιά, περνώντας με μεγαλύτερη ταχύτητα απ' ό,τι πριν στην καρδιά του φαραγγιού, προκαλούσαν φόβο και παρέσερναν το πλοίο, ευτυχώς ακίνδυνα, στον ρυθμό τους. Εδώ, όπως και σ' άλλα σημεία της διαδρομής, βλέπαμε κατά διαστήματα σημειωμένο στις όχθες το βάθος του ποταμού, το οποίο έφτανε σε κάποιο από τα σημεία τα εκατόν σαράντα μέτρα, με πρόβλεψη, όταν ανέβη η στάθμη των υδάτων λόγω του φράγματος των Τριών Φαραγγιών, ν' αγγίξει τα εκατόν εβδομήντα έξι, αλλάζοντας ανεπίστρεπτα το αρχέγονο

φυσικό τοπίο και τις δραστηριότητες των ανθρώπων στην περιοχή.

Σε ορισμένα σημεία τα βραχώδη περάσματα στενεύουν μέχρι τα πενήντα μέτρα και καθώς διαβαίναμε, απέχοντας ελάχιστα από τις απότομες ή πιο ήπιες καταπράσινες υπώρειες, νιώθαμε την αύρα που ανέδιδε η βρεγμένη γη και, όχι σπάνια, δέος μάς συνείχε. Εκείνη, αδιάφορη για την παρουσία μας, είχε καλλωπίσει με τα βλαστήματά της τον τόπο, ενώ κάποια άλλα τ' άφηνε επίτηδες, λες, γυμνά ή με πενιχρή βλάστηση, ώστε ν' αναδεικνύονται τα φυσικά, τεράστια ή μικρότερα, βραχογραφήματα, τα οποία με πολύ τέχνη είχε εικονίσει. Αυτά, έτσι, όπως ακολουθούσαμε τον ρου του ποταμού, φανερώνονταν και εξαφανίζονταν σιωπηλά έχοντας αποτυπώσει μέσα μας ένα μοναδικό και υπέροχο σκηνικό! Πολλά, μάλιστα, εξήπταν τη φαντασία βάζοντάς μας στον πειρασμό να λέμε με τι μοιάζουν. Και όπως παντού οι άνθρωποι αρέσκονται να δίνουν διέξοδο στη φαντασία τους αναγνωρίζοντας την ανθρώπινη υπόσταση σε δημιουργίες της φύσης, έτσι κι εκεί, το γεωλογικό παράδοξο του Κρεμασμένου Ανάποδα Μοναχού, όπως το λένε, θυμίζει ανθρώπινη φιγούρα που αιωρείται!

Οδεύοντας προς την έξοδο του πρώτου φαράγγιού, ο ξεναγός μάς έδειξε τη σκάλα Μενγκλιάνγκ, η οποία αποτελείται από σειρά εσοχών σ' έναν βράχο, όπου ήταν μπηγμένοι πάσσαλοι που προεξείχαν, δημιουργώντας μονοπάτι για τους ταξιδιώτες, οι οποίοι χωρίς άλλο κινούνταν στο χείλος της αβύσσου! Εκεί κοντά είδαμε κι άλλον έναν τύπο περάσματος, συνήθους στα φαράγγια, το οποίο αποτελούνταν από σκαμμένα στον βράχο σκαλοπάτια. Αντίκρυ στη σκάλα βρίσκεται το Φαράγγι των Φυσερών, που στις σχισμές των βράχων του οι Μπα, μια αρχαία φυλή της περιοχής, εναπόθεταν τους νεκρούς

τους. Τα φέρετρό τους συνδέονται και με μια πεποίθηση των ταξιδιωτών, οι οποίοι επί σειρά αιώνων διάβαιναν απ' αυτό το σημείο. Πίστευαν πως περιείχαν τα φυσερά του Λου Μπαν, ενός σιδερά ή ξυλουργού, ο οποίος είχε παράσχει τη βοήθειά του στον μυθικό Μέγα Γιου, όταν αυτός χάραξε το φαράγγι για να περάσει μέσα απ' αυτό το ποτάμι! Πλήρες ιδιότυπων γεωλογικών σχηματισμών και σκηνικών απείρου κάλλους το φαράγγι, αλλά και επικίνδυνο στο πέρασμά του, ήταν φυσικό να γεννήσει όμορφους μύθους σαν κι αυτόν. Ευάλωτος ο άνθρωπος, τόσο μπροστά στην ομορφιά, όσο και στους κινδύνους που συχνά αυτή υποκρύπτει, και δημιουργεί ερμηνευτικές μυθοπλασίες.

Το πλοίο, αφού έπλευσε για λίγο σε κάπως πιο ανοιχτό ορίζοντα, προσπέρασε την περιτειχισμένη και σε αρκετό υψόμετρο χτισμένη πόλη Βουσάν και μας έμπασε στο μαγευτικό δεύτερο φαράγγι, μήκους σαράντα τεσσάρων χιλιομέτρων, που το λένε Φαράγγι Βου ή των Μαγισσών. Μάγισσες δεν είδαμε! Ο τόπος, όμως, ήταν καθ' όλη τη διαδρομή κάτι παραπάνω από μαγευτικός! Βαθιές και πιο ήπιες κατάφυτες χαράδρες, κάθετοι βράχοι βυθιζόμενοι ηδονικά στα νερά, άλλοι πλήρεις ξεχωριστών καρστικών σχηματισμών έδιναν τροφή στη φαντασία, καταρράκτες που λαξεύουν υπομονετικά, αλλά με δύναμη τις υπώρειες, χαρίζουν αενάως και γενναιόδωρα τον υδάτινο πλούτο τους στον ποταμό,...

Και κορυφές, αλλεπάλληλες κορυφές, δημιουργούν ένα υπερκόσμιο τοπίο. Χαμένες στην ομίχλη, αίρονται προς τον αιθέρα και αναπέμπουν δεήσεις στα πόδια τ' ουρανού! Κι ο νους, γητεμένος, πλάθει ιστορίες κι αρχίζει να κατανοεί μέρος της καλλιτεχνικής δημιουργίας της Κίνας, η οποία τις έχει παραδώσει μέσω της τέχνης, αιώνιες αυτές, σε μια άλλη μορφή αιωνιότητας. Δεν ξέρω,

αλλά κάθε που αντικρίζω τόση ομορφιά, νιώθω εσωτερική πληρότητα κι ευδαιμονία! Απέραντη ευδαιμονία! Και έρχονται στον νου μου καβαφικοί¹⁵ στίχοι, που γεννήθηκαν μ' άλλη αφορμή, αλλά μ' αντιπροσωπεύουν και για την ομορφιά που εκεί στο φαράγγι των Μαγισσών, ή, μάλλον, στα φαράγγια της Κίνας ατένισα, και λένε: «*Την εμορφιά έτσι πολύ ατένισα,/ που πλήρης είναι αυτής η όρασίς μου*»!

Σε κάποιες, μάλιστα, κορυφές, ο ξεναγός υποδεικνυε να προσέξουμε τους σχηματισμούς που έμοιαζαν, για παράδειγμα, με τη μορφή γυναίκας ή ενός ανδρόγυνου, το οποίο περπατούσε στο βουνό! Και μας μίλησε για τις δώδεκα συννεφιασμένες κορυφές του όρους Βουσάν, που το λένε, επίσης, όπως και το φαράγγι, των Μαγισσών, και μας πληροφόρησε για τις ιδιαίτερες ονομασίες τους, όπως η Κορυφή του Ιπτάμενου Φοίνικα, η Κορυφή της Σύναξης των Αθανάτων, η Κορυφή της Ιερής Πηγής, η Κορυφή της Νεράιδας, η Κορυφή του Δράκου που Σκαρφαλώνει, η Κορυφή του Σμαραγδένιου Πράσινου Παραπετάσματος και άλλες.

Σε μια από τις κορυφές, εκείνη της Νεράιδας, λέγεται πως κατοικεί το πνεύμα της Γιαοτσι, κόρης της βασίλισσας του δυτικού παραδείσου. Αυτή, όπως κι άλλα παιδιά που γεννήθηκαν για να επιτελέσουν κάποια αποστολή, ήρθε ως αρωγός του Μέγα Γιου στην επίτευξη του έργου του. Απομάκρυνε τ' άγρια ζώα από την περιοχή, βοήθησε τους ανθρώπους στις καλλιέργειες και τους δίδαξε τρόπους, για ν' αξιοποιήσουν τα βότανα για θεραπευτικούς σκοπούς.

Μέσω των μύθων διαπίστωνα γι' ακόμα μια φορά πόσο πολύ αρέσει στους ανθρώπους ν' αποδίδουν τα σημα-

15. Κ. Π. Καβάφης, Ποιήματα, τ. Α', σ. 83.

ντικά επιτεύγματά τους σε κάποιους θεούς ή σ' ανθρώπους, τους οποίους λόγω των ευεργεσιών τους θεοποίησαν!

Και σ' όλα αυτά, η ανθρώπινη παρουσία μέσα από ποικίλες δραστηριότητες. Πλοία που ανέπλεαν ή κατέπλεαν τον ποταμό, μακρόστενες, ξύλινες ιδιωτικές βάρκες που μετέφεραν ανθρώπους, οι οποίες σε προκαλούσαν με την πρώτη ευκαιρία να τις ζωγραφίσεις! Και ψαράδες πασχίζανε με δίχτυα ή αγκίστρι να βγάλουνε από τα βαθυπράσινα νερά ψαράκια του γλυκού νερού. Και κατοικίες υπήρχαν σε κάποια μικρά πεζούλια στις υπώρειες, οι οποίες με το ανέβασμα της στάθμης των υδάτων θα βυθίζονταν για πάντα μέσα τους.

Στα όρια σχεδόν του Φαραγγιού Βου και του Φαραγγιού Σιλίνγκ, στην περιοχή της κομητείας Μπαντόνγκ, χορτάτοι από το μεσημεριανό φαγητό, επιβιβαστήκαμε σε μικρότερο πλοίο, προκειμένου να διαπλεύσουμε τον παραπόταμο Σέννονγκ, φημισμένο για το όμορφο φαράγγι του, το οποίο λόγω του φράγματος χάνεται σταδιακά μέσα στα νερά που η στάθμη τους ανεβαίνει. Οπωσδήποτε δεν θα εκλείψει παντελώς, αλλά μέρος της γοητευτικής ομορφιάς του έχει ήδη απολεσθεί, αφού το αλλοτινό ορμητικό ρεύμα του, το οποίο πλαισιώνονταν από ασβεστολιθικούς βράχους γεμάτους με μνημειώδεις για την ωραιότητά τους καρστικούς σχηματισμούς, έχει μεταμορφωθεί ήδη σε πλωτό ποτάμι.

Με τις αλλαγές στο τοπίο να είναι δεδομένες, είχαμε τη χαρά να περάσουμε ανάμεσα σ' αυτά τα βράχια, τα οποία εξακολουθούν να συγκινούν με τα κάλλη τους! Η οργανιστική βλάστηση από μπαμπού και άλλα ενδημικά φυτά διαμόρφωναν το ανοιξιιάτικο τοπίο, συνυπάρχοντας αρμονικά με τους περίτεχνα λαξευμένους κρημνούς και δημιουργώντας με το καθρέφτισμά τους στον υδάτινο

καθρέφτη απίθανα είδωλά τους. Σ' ορισμένα σημεία οι κάθετοι βράχοι έσμιγαν ερωτικά με το υγρό στοιχείο, γενόμενοι ταυτόχρονα, λόγω των σχηματισμών τους, αφορμή για ποικίλους ερμηνευτικούς συνειρμούς.

Η περιοχή γύρω από τον Σέννονγκ κατοικούνταν παλαιόθεν. Σ' αυτό συνηγορούν και τα φέρετρα, τα οποία είναι στοιβαγμένα σε κάθετες σχισμές των ασβεστολιθικών βράχων, σε σημεία που μοιάζουν απρόσιτα! Βλέποντας τις σχισμές και τα φέρετρα, μένεις με την απορία πώς κατάφερναν εκείνοι οι άνθρωποι και τοποθετούσαν σ' αυτές τις νεκρικές τους κλίνες, τις οποίες κατασκεύαζαν από μονοκόμματο λαξευμένο κορμό δέντρου που η διάμετρός του έφτανε τα ενενήντα εκατοστά! Φαίνεται πως είχαν δημιουργήσει εναέριο δίκτυο μονοπατιών από σανίδες, το οποίο χρησιμοποιούσαν για την πρόσβασή τους.

Μάλιστα, εκτός από τα υπάρχοντα στην αρχική τους θέση φέρετρα, είναι κι εκείνα, τα οποία βυθίστηκαν για πάντα στο νερό και, φυσικά, όσα απομακρύνθηκαν, για να μελετηθούν από αρχαιολόγους. Πού να γνώριζαν εκείνοι, οι οποίοι θέσπισαν τη συνήθεια αυτού του τρόπου ταφής, πως θα ερχόταν εποχή, κατά την οποία, όπως συνέβη, βέβαια, και αλλαχού, θα διαταράσσονταν η μεταθανάτια ησυχία τους για τόσους λόγους!

Αλλά, ας αφήσουμε τους νεκρούς των κρημνών! Η διαδρομή, άλλωστε, έπαλλε από ζωή, αφού οι ταξιδιώτες, οι ψαράδες, οι καλλιεργημένες γαίες και οι κατοικίες έδιναν το στίγμα της ανθρώπινης παρουσίας εκατέρωθεν του ρεύματος του Σέννονγκ. Και στο σημείο, όπου σταματήσαμε για μετεπιβίβαση σε ξύλινες βάρκες, προκειμένου να πάμε πιο πέρα, υπήρχε αρκετή δραστηριότητα. Εμείς δεν επιλέξαμε αυτή τη διαδρομή. Στο χρονικό διάστημα, κατά το οποίο περιμέναμε τους συνταξιδιώτες,

περιεργαστήκαμε τις αγκυροβολημένες βάρκες και ρίξαμε ματιές στηνπραμάτεια των μικροπωλητών. Ο σύντροφός μου έπιασε και συζήτηση με μερικές ντόπιες χαμογελαστές κυρίες. Κάποιες γνώριζαν λίγες λέξεις της αγγλικής, αλλά η επικοινωνία έγινε πιο πολύ στη νοηματική! Πάντως, μετά τους αστεϊσμούς και, κάνοντας το επιβεβλημένο παζάρι, αγόρασε για ενίσχυσή τους ορισμένα μικροαντικείμενα.

Ενδιαφέρον ήταν πως, όταν τους είπε από πού είμαστε, δεν πρόφεραν τη χώρα ως Greece ή Hellas, αλλά ως Σι Λα, ονομασία, την οποία μας είχε αναφέρει και μια νεαρή στο Πεκίνο, η οποία, όταν τη ρωτήσαμε για τη χώρα μας, είπε πως γνώριζε για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, αλλά είχε ακούσει και για τα όμορφα νησιά μας. Τότε, βέβαια, δεν καταλαβαίναμε πώς συνδυάζονταν αυτές οι δύο λέξεις με την Ελλάδα. Λίγο καιρό μετά την επιστροφή μας, όμως, η απορία λύθηκε, όταν διάβασα πως οι Κινέζοι απέδωσαν το Hellas με δύο ιδεογράμματα (希臘), τα οποία επέλεξαν με βάση την προφορά. Το πρώτο ιδεόγραμμα σημαίνει ελπίδα και το δεύτερο αντιστοιχεί στον μήνα Δεκέμβριο του παραδοσιακού κινεζικού ημερολογίου. Όταν, όμως, ενωθούν, σημαίνουν «ο άλλος μεγάλος πολιτισμός»! Χάρηκα πάρα πολύ μ' αυτή την πληροφορία για δυο λόγους. Πρώτον, διότι προτιμώ ως διεθνή ονομασία της πατρίδας μου το Hellas από το Greece, και δεύτερον διότι οι Κινέζοι, δηλαδή το ένα πέμπτο του παγκόσμιου πληθυσμού, επέλεξαν να αποκαλούν την πατρίδα μου Σι Λα, ονομασία, την οποία έβγαλαν, έχοντας κατά νουν το Hellas και όχι το Greece, πόσο μάλλον, που τη συσχέτισαν με κείνο το «ο άλλος μεγάλος πολιτισμός»!

Με τα ενθύμια στα χέρια μπήκαμε στο πλοίο και αποχαιρετήσαμε, θωρώντας από άλλη οπτική, εκείνη του

κατάπλου, τη μαγευτική διαδρομή του Σέννονγκ. Η επιστροφή, πιο οικεία, μας φάνηκε συντομότερη. Η μετεπιβίβαση στο «*Sunshine China*» επεφύλασσε καινούργιες συγκινήσεις, αφού εντός ολίγου εισήλθαμε στο τελευταίο από τα Τρία Φαράγγια, στο Φαράγγι Σιλίνγκ, μήκους ογδόντα χιλιομέτρων, το οποίο καθ' όλο το μήκος του συνέχισε να δικαιώνει την επιλογή του ταξιδιού μας στον Γιανγκτσέ, αφού έτερπε την ψυχή μας με ειδυλλιακές εικόνες, αλλά και φανέρωνε δραστηριότητες των κατοίκων, κάποιες από τις οποίες πλήγωναν το περιβάλλον.

–Για κοίτα, είπα στον σύντροφό μου, μόλις πρόβαλε μπροστά μας μια τέτοια, γνώριμη, αλλά όχι ακριβώς ίδια εικόνα. Κι άλλο σημείο φόρτωσης λιγνίτη, που σημαίνει κι άλλη εστία ρύπανσης για το ποτάμι!

–Ναι, και πιο μεγάλο απ' όσα είδαμε μέχρι τώρα. Διαθέτει, μάλιστα, τεράστιες τσιμεντένιες δεξαμενές όπου τον συγκεντρώνουν κι από κει με το συνηθισμένο μεταλλικό αυλάκι τον φορτώνουν στα πλοία. Κι οι εργάτες, τι κρίμα, τους λυπάμαι! Αντί να 'χουν ανατρεπόμενα φορτηγά, να ρίχνουν εύκολα και σ' ελάχιστο χρόνο τον λιγνίτη μέσα στις μεγάλες τσιμεντένιες δεξαμενές και κατόπιν να τον διοχετεύουν στα πλοία, έχουν τους εργάτες πάνω στο φορτηγό, το οποίο μεταφέρει το μέταλλευμα από το λιγνιτωρυχείο και το ξεφορτώνουν με τα φτυάρια! Λες και η Κίνα είναι καμιά υπανάπτυκτη χώρα!

–Τι να πω! Κι εμένα με παραξενεύει αυτό. Μήπως, λόγω του υπερπληθυσμού, λύνουν μ' αυτό τον τρόπο το πρόβλημα της ανεργίας ή είναι ένα βολικό κατάλοιπο της μαοϊκής περιόδου;

–Πολύ πιθανό! Δεν θυμάσαι στο Πεκίνο τους δέκα εργάτες που πάσχιζαν να ξεριζώσουν ένα δέντρο, ενώ ένας εκσκαφέας θα μπορούσε να το κάνει αυτό σ' ελάχιστο χρόνο;

–Αυτό κι αν το θυμάμαι! Μας είχε εντυπωσιάσει τόσο πολύ! Τελικά, «κάθε τόπος και ζακόνι, κάθε μαχαλάς και τάξη» που λέει κι η παροιμία. Αλλά, ας απολαύσουμε την ομορφιά του φαράγγιού! Έτσι κι αλλιώς, υπερτερούν οι ειδυλλιακές εικόνες! Πόσο μάλλον, που το φαράγγι Σιλίνγκ, σε σχέση με τ' άλλα δύο, έχει πολλά μικρότερα και δαιδαλώδη φαράγγια, των οποίων την ομορφιά μόνο στη συμβολή τους με τον κυρίως ποταμό μπορούμε να διακρίνουμε, οπότε το υπόλοιπο τμήμα τους θα τ' αφήσουμε στη φαντασία μας!

Αυτά, λοιπόν, τα πιο μικρά φαράγγια, συνδεδεμένα με μύθους και ιστορίες του τόπου, είχαν ονομασίες που σε μας ηχούσαν παράξενα. Το Φαράγγι, για παράδειγμα, της Στρατηγικής της Βίβλου του Ξίφους και του Στρατεύματος σχετίζεται με τον Τζουγκέ Λιάνγκ, ο οποίος αποτελεί ενσάρκωση του Πνεύματος και της Σοφίας. Λένε, λοιπόν, πως, όταν χρημάτισε πρωθυπουργός του βασιλείου Τσου στη νοτιοδυτική Κίνα, αυτό υπέστη σειρά ηττών από το βασίλειο Γουέι της βόρειας Κίνας. Όταν επέκειτο νέα επίθεση σε κάποια πόλη του βασιλείου του, αποφάσισε να την εκκενώσει αφήνοντας την πύλη ορθάνοιχτη και κάποιους γέρους να καθαρίζουν τους δρόμους! Ο επιτιθέμενος Σίμα Γι, όταν έφτασε, αντίκρισε την άδεια πόλη και τον Τζουγκέ Λιάνγκ να κάθεται στις οχυρώσεις και να παίζει σαντούρι. Προσπάθησε να ερμηνεύσει τις προθέσεις του αντιπάλου του από τους ρυθμούς που έπαιζε και κατέληξε πως έπρεπε να είχε τοποθετήσει ισχυρές δυνάμεις μέσα στην πόλη, ειδάλλως δεν θ' άφηνε την πύλη ορθάνοιχτη. Αυτό που δεν έμαθε, όμως, ήταν ότι η πόλη πράγματι ήταν άδεια και ανυπεράσπιστη. Το τέχνασμα Τζουγκέ Λιάνγκ είχε αποτρέψει μια νέα ήττα και την τελική καταστροφή!

Και τι να πει κανείς για το φαράγγι που το λένε του Συ-

κωτιού του Βοδιού και του Πνεύμονα του Αλόγου! Τι όνομα κι αυτό! Γιατί να το βάφτισαν έτσι; Ίσως, υπάρχουν σχετικοί σχηματισμοί στα βράχια του ή κάποιο γεγονός που συνδέεται μ' αυτά τα ζώα, τα οποία, πέραν άλλων, αντιπροσωπεύουν δυο από τα δώδεκα του κινεζικού ζωδιακού κύκλου ή... Ποιος ξέρει! Όποια και να 'ναι η απάντηση, η ονομασία από μόνη της καθιστά το φαράγγι ενδιαφέρον.

Καθώς πλέαμε στο σημείο που το λένε τα Αβαθή του Κονγκκλίνγκ, γνωστά και ως Πύλη της Κολάσεως, ο ξεναγός μάς ενημέρωσε πως εκεί υπάρχουν ύφαλοι, οι οποίοι, πριν ανέβουν τα νερά του ποταμού λόγω του φράγματος, έγιναν αιτία για την καταβύθιση πολλών πλοίων, οπότε ένας, ο πιο επικίνδυνος, ανατινάχτηκε από τον Λαϊκό Απελευθερωτικό Στρατό, ο οποίος προχώρησε και σε εκβάθυνση της κοίτης. Πιο κάτω μάς έδειξε το όρος των Εννέα Δράκων, στους πρόποδες του οποίου βρίσκεται ο πανάρχαιος και μεγαλύτερος ναός στο σύμπλεγμα των φαραγγιών, ο ναός του Χουανγκκλίνγκ, που κοσμείται καθόλου τυχαία με το άγαλμα του γνωστού μας Μέγα Γιου, του δημιουργού των φαραγγιών!

Ο κατάπλους εξελισσόταν ευχάριστα. Την καθορισμένη ώρα και, ενώ το ποτάμι είχε ήδη αρχίσει να φαρδαίνει, που σήμαινε πως πλησιάζαμε στο Φράγμα των Τριών Φαραγγιών, κατευθυνθήκαμε στην τραπεζαρία, όπου, παρουσία του καπετάνιου, ο οποίος ευχαρίστησε τους ταξιδιώτες που επέλεξαν το «*Sunshine China*» για το ταξίδι τους στον Γιανγκτσέ και ευχήθηκε να το επαναλάβουν στο μέλλον με το ίδιο πλοίο, απολαύσαμε μια κινέζικη γευστική πανδαισία.

Το πλοίο, μειώνοντας σταδιακά την ταχύτητα, προσέγγιζε με πολλή προσοχή το Φράγμα των Τριών Φαραγγιών, το μεγαλύτερο φράγμα του κόσμου! Βγήκαμε αμέ-

σως στο κατάστρωμα και, μόλις αντίκρισα από απόσταση αναπνοής την τεράστια λίμνη, η οποία απλωνόταν δεξιά μας, δέος με κατέλαβε! Και καθώς τα φώτα αντιφέγγιζαν στα νερά δημιουργώντας πλήθος αντικατοπτρισμών, ένα αίσθημα κινδύνου μ' έκανε να νιώσω άβολα κι ο νους μου έπλαθε δυσάρεστα σενάρια.

–Φοβάμαι, είπα στον σύντροφό μου.

–Δεν υπάρχει λόγος, απάντησε. Τόσος κόσμος κάνει αυτή τη διαδρομή κάθε μέρα! Χαλάρωσε και ευχαριστήσου αυτή την εμπειρία! Δεν έρχεται κανείς κάθε μέρα στο Φράγμα των Τριών Φαραγγιών!

–Έχεις δίκιο, είπα, θα προσπαθήσω!

Εκείνος συνέχισε να βιντεοσκοπεί μοναδικές, πράγματι, εικόνες κι εγώ, σκεπτόμενη την απόφαση του Ηράκλειτου¹⁶ που λέει «*Βλάξ ἄνθρωπος ἐπὶ παντί λόγῳ ἐπτοῆσθαι φιλεῖ*», δηλαδή του βλάκα του αρέσει να πτοείται με το παραμικρό, ανέκρουσα πρύμναν και αναθάρρησα. Ε, είπα, αφού δεν είμαι βλάκας, ας απολαύσω χωρίς γελοίους φόβους και τούτη την εμπειρία του ταξιδιού! Δίπλα μας, άλλωστε, κινούνταν κι άλλα πλεούμενα, τα οποία έπαιρναν θέση το ένα πίσω από το άλλο, προκειμένου να 'ναι έτοιμα για την κάθοδό τους στον ποταμό, ο οποίος διακόπτεται απότομα με το φράγμα, αλλά συνεχίζει μετά απ' αυτό το ταξίδι του προς τη θάλασσα.

Η κατάβαση γίνεται με τη χρήση πέντε υδάτινων ανελκυστήρων! Υπάρχουν άλλοι τόσοι για την ανάβαση! Όταν ήρθε η ώρα, το πλοίο μας προχώρησε στο πρώτο επίπεδο μαζί μ' άλλα. Οι επιβάτες, τόσο αυτού στο οποίο επιβαίναμε, όσο και του διπλανού, κοίταζαν εντυπωσιασμένοι το πόσο κοντά είχε μπει το ένα πλοίο δίπλα στο

16. Ἡράκλειτος, Fragm.B 87.

άλλο κι από παντού ακούγονταν επιφωνήματα έκπληξης, φόβου ίσως, αλλά και αστεϊσμοί. Εκτός από επιβατικά, υπήρχαν και μεταγωγικά πλοία που μετέφεραν λιγνίτη.

Όταν γέμισε ο χώρος με τον προβλεπόμενο αριθμό, πίσω μας, κινούμενες από γιγαντιαία έμβολα, έκλεισαν δύο τεράστιες θύρες, που της καθεμιάς η επιφάνεια είχε τριάντα οκτώ και μισό μέτρα ύψος και είκοσι και μισό πλάτος, ενώ το βάθος του νερού σε κείνο το επίπεδο ήταν εκατόν σαράντα μέτρα! Η υδάτινη βάση του ανελκυστήρα άρχισε να κατεβαίνει και σ' ελάχιστο χρόνο φτάσαμε στο καθορισμένο σημείο. Τότε, δυο τεράστιες θύρες σαν και κείνες που πριν έκλεισαν πίσω μας, άνοιξαν μπροστά μας, οπότε, αφού τα πλοία προχώρησαν στο δεύτερο επίπεδο, πάλι έκλεισαν πίσω μας θύρες, πάλι κατεβήκαμε και ούτω καθεξής, μέχρι που φθάσαμε στο επίπεδο του ποταμού!

Όση ώρα διήρκεσε το κατέβασμα, όντας εγκλωβισμένοι κατά κάποια έννοια στους αλλεπάλληλους ιδιότυπους ανελκυστήρες, ένιωθα τον χρόνο να κυλά εξαιρετικά αργά. Παρά τη συνύπαρξη μ' άλλους ανθρώπους που έκαναν την ίδια διαδρομή, η σκέψη μου ταξίδεψε σ' ανήλιαγους τόπους, φέρνοντας στο προσκήνιο το ταξίδι του Οδυσσέα στον Κάτω Κόσμο.

–Ξέρεις, είπα στον σύντροφό μου. Νιώθω λες και βαδίζω για τον Κάτω Κόσμο σαν τον Οδυσσέα!

–Μα, έλα τώρα! Δεν χρειάζεται να κάνεις τέτοιες σκέψεις!

–Δεν φοβάμαι! Μπορώ να πω πως αισθάνομαι γαλήνη, καθώς φέρνω στον νου μου όλη τη Νέκυια της Οδύσειας που αναφέρεται στην κάθοδο του Οδυσσέα στον Άδη!

–Γαλήνη, ενώ σκέπτεσαι μακάβριο θέμα;

–Ναι, γιατί ο Οδυσσέας πήγε στον Άδη, αλλά επέστρεψε! Είχε την εμπειρία του Κάτω Κόσμου, αλλά έζη-

σε! Εμπειρία, η οποία πλούτισε περαιτέρω το περιπετειώδες ταξίδι του! Εκεί συνάντησε και την ψυχή της μάνας του που είχε πεθάνει, ενώ αυτός απουσίαζε. Συγκινήθηκε και πόνεσε βαθιά, τότε, αλλά... Να σου πω κάτι απ' αυτά που γράφει ο Όμηρος¹⁷ γι' αυτή τη συνάντηση;

–Πες μου! Σ' ακούω!

–*«Αυτά είπε, κι εγώ το 'θελα κι ανάδευα στον νου μου να την αδράξω την ψυχή της πεθαμένης μάνας.*

Τρεις φορές χύθηκα μ' ορμή ν' αδράξω την ποθώντα,

και τρεις φορές μου ξέφυγε σαν όνειρο, σαν ίσκιος·

και μες στα σπλάχνα μου έκανε πιο κοφτερό τον πόνο.»

–Είναι, πράγματι, συγκλονιστικό να 'χει κάποιος παρόμοια εμπειρία!

–Οπωσδήποτε! Και το πιο συγκλονιστικό απ' όλα είναι να ζήσεις, εδώ στον Πάνω Κόσμο, τη γνώση και τη λύπη του θανάτου!

–Δεν γνωρίζω πώς μπορεί να συμβεί αυτό, αλλά είναι στ' αλήθεια συγκλονιστικό!

–Ίσως, αν ζεις, έχοντας συνείδηση του εφήμερου του βίου και της ανυπαρξίας που φέρνει ο θάνατος! Ίσως, δεν μπορώ να εκφραστώ με βεβαιότητα πάνω σ' αυτό, αλλά τούτη τη στιγμή αυτό σκέφτηκα.

–Εντάξει, έλα, ας προσγειωθούμε στο παρόν, ήδη κιντούμε να συναντήσουμε πάλι το ποτάμι!

–Τι κρίμα κι αυτό! Το κόψανε σαν επικίνδυνο φίδι στα δυο!

–Έπεσε θύμα της τεχνολογίας και των σύγχρονων αναγκών των ανθρώπων! Με το Φράγμα, άλλωστε, των Τριών Φαραγγιών, μια καινούργια εποχή ξεκινάει για το ποτάμι, για τους ανθρώπους, για τη χώρα ολόκληρη! Το

17. Όμηρος, λ 204–208.

μέλλον θα δείξει, αν η εποχή αυτή θα 'ναι καλύτερη από τις προηγούμενες!

–Α, να τος και πάλι ο Γιανγκτσέ! Θα κοιμηθούμε γι' άλλο ένα βράδυ στην αγκαλιά του!

–Αφού έχουμε ζήσει την εμπειρία της καθόδου! Όχι στον Κάτω Κόσμο, αλλά από το 'να επίπεδο του ποταμού στ' άλλο! Ας πάμε μέσα! Έχει πρόγραμμα με ντόπιους μουσικούς ρυθμούς, καθώς και παράσταση παντομίμας!

–Ωραία! Πάμε!

Γιανγκτσέ – Σαγκάη

Η ανατολή μάς βρήκε αντίκρυ από το θεόρατο φράγμα και, μετά το πρωινό γεύμα, στο κέντρο σχεδιασμού και επίβλεψής του. Οι Κινέζοι μάς έδειξαν με περηφάνια την υπερπροσπάθεια επτά χιλιάδων μηχανικών και σαράντα χιλιάδων εργατών, οι οποίοι το σχεδίασαν και το κατασκεύαζαν, αναδεικνύοντας τον θρίαμβο της μηχανικής και άλλων συναφών επιστημών, καθώς και τις τεράστιες κατασκευαστικές δυνατότητες της χώρας τους.

Και μόνο οι αριθμοί που σχετίζονται με το φράγμα προκαλούν ίλιγγο! Όταν την 1^η Ιουνίου του 2003 έκλεισαν οι δεκαεννιά από τους είκοσι δύο υδατοφράκτες, το νερό έφτασε μέσα σε λίγες μέρες στο αναγκαίο, για να τεθεί σε λειτουργία, όριο στάθμης των εκατόν τριάντα πέντε μέτρων. Οι περισσότερες από τις τριάντα έξι ηλεκτρογεννήτριες πήραν μπρος. Ο κεντρικός ταμιευτήρας γέμισε με τριάντα εννιά δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα νερού. Το 2009, όταν το φράγμα, όπως προβλεπόταν θα βρισκόνταν σε πλήρη λειτουργία, με τον ταμιευτήρα πλήρως κατειλημμένο και τη στάθμη του νερού στα εκατόν εβδομήντα πέντε μέτρα, η συνολική έκταση της τεχνητής λίμνης θα ήταν εξακόσια τριάντα τέσσερα τετραγωνικά χιλιόμετρα! Το φτιαγμένο από λευκή πέτρα φράγμα έχει δύο χιλιάδες τριακόσια δεκαέξι μέτρα μήκος και εκατόν ογδόντα τρία μέτρα ύψος, ενώ το νερό που βρίσκεται μεταξύ των φραγμάτων απλώνεται σε μή-

κος περίπου εξακοσίων χιλιομέτρων, με πλάτος που κατά περιπτώσεις ξεπερνάει το ενάμισι χιλιόμετρο.

Οι απίστευτοι αριθμοί, όμως, δεν σταματούν εδώ, αφού λόγω της κατασκευής του φράγματος εκατομμύρια άνθρωποι εγκατέλειψαν ή θα εγκαταλείψουν τις εστίες τους, οι οποίες σταδιακά κατακλύζονται από νερά. Συγκεκριμένα, δεκατρείς πόλεις, τετρακόσιες κωμοπόλεις, χίλια τριακόσια πενήντα δύο χωριά και χίλιοι διακόσιοι ογδόντα τρεις αρχαιολογικοί χώροι θα θαφτούν για πάντα κάτω από εκατομμύρια τόνους νερού, ενώ χιλιάδες στρέμματα γης, περίπου τα δύο τρίτα της εύφορης γης της κοιλάδας του Γιανγκτσέ, θα εξαφανιστούν οριστικά!

Όσο για το κόστος κατασκευής του, αυτό προβλεπόταν να ξεπεράσει τα είκοσι πέντε δισεκατομμύρια δολάρια, ενώ η απόδοσή του θα ανέρχεται σε δεκαοκτώ χιλιάδες διακόσια μεγαβάτ τον χρόνο, όσο δηλαδή αποδίδουν είκοσι έξι πυρηνικοί αντιδραστήρες ή δέκα μεγάλοι υδροηλεκτρικοί σταθμοί!

Ενώ ακούγαμε εντυπωσιασμένοι τα θεαματικά μεγέθη, το ατίθασο άτι του μυαλού έτρεξε στο υπέροχο χορικό της «*Αντιγόνης*» του Σοφοκλή¹⁸, όπου μιλάει για το δέος, τον τρόμο και τον θαυμασμό που προκαλεί με τα επιτεύγματά του ο άνθρωπος και αναφέρεται στις υλικές, κοινωνικές και πνευματικές κατακτήσεις του, κάνοντας, επίσης, λόγο για την ορθή χρήση των ικανοτήτων που τις παρήγαγαν και υπομιμνήσκοντας πως, παρότι βρήκε ψάχνοντας και γιατρείς σ' αγιάτρευτες αρρώστιες, μόνο από τον χάρο δεν κατάφερε να ξεφύγει!

—«*Σοφόν τι τὸ μηχανόεν τέχνας ὑπὲρ ἐλπίδ' ἔχων / τοτὲ μὲν κακόν, ἄλλοτ' ἐπ' ἔσθλόν ἔρπει*»¹⁹, ψιθύρισα.

18. Σοφοκλῆς, *Αντιγόνη* 361–364

19. Σοφοκλῆς, *Αντιγόνη* 365–366.

–Τι λες; είπε ο σύντροφός μου.

–Τίποτα, τίποτα! Θα σου το πω μετά, όταν επιστρέψουμε στο πλοίο. Τώρα, προέχει η ενημέρωση! Άλλωστε, κοντεύει να τελειώσει.

Όντως, μετά από λίγα λεπτά της ώρας επιβιβαστήκαμε. Μέχρι την πόλη Γιτσάνγκ, όπου θα αποβιβαζόμασταν, η διαδρομή συνέχισε να 'χει το ενδιαφέρον της. Ο καιρός, αισθητά βελτιωμένος, αναδείκνυε τις ομορφιές του τοπίου κάτω από διαφορετικό φως κι εμείς θησαυρίζαμε τις ύστερες εικόνες από τον διάπλου του Γιανγκτσέ.

–Για πες μου, τι ψιθύριζες πριν, είπε ο σύντροφός μου.

–Ξέρεις, ακούγοντας όλες εκείνες τις πληροφορίες για το τεχνολογικό θαύμα του Φράγματος των Τριών Φαραγγιών και αντικρίζοντάς το, ήρθαν στον νου μου κάποιοι στίχοι από την «Αντιγόνη» του Σοφοκλή.

–Ήμουν, σχεδόν, βέβαιος πως μετά από τόση δικαιολογημένη έπαρση, αν υπάρχει τέτοια, για το κατασκευαστικό κινεζικό επίτευγμα, κάποια απόφανση αρχαίου σοφού θα 'ρθε στον νου σου. Δεν έκανα λάθος! Για πες μου, λοιπόν! Πώς συνδυάζεται η «Αντιγόνη» με το περίφημο Φράγμα;

–Όχι ολόκληρη η τραγωδία, αλλά ένα χορικό της, το πρώτο, μιλάει για τα επιτεύγματα του ανθρώπου σ' όλους τους τομείς, για την αδυναμία του να νικήσει τον θάνατο, αλλά και ν' απαλλαγεί από το κακό! Θ' άξιζε να σου το πω ολόκληρο, αλλά δεν θυμούμαι όλους τους στίχους. Πάντως, εκείνοι που ψιθύριζα έλεγαν πως ο άνθρωπος τέχνες μαστορικές σοφίστηκε, που δεν τις βάζει ο νους κι, όμως, μια στο καλό, μια στο κακό κυλάει!

–Πράγματι! Σημασία έχει πως ο άνθρωπος, αν και πέρασαν τόσα χρόνια από την εποχή του Σοφοκλή ούτε τον θάνατο νίκησε, ούτε απαλλάχθηκε από το κακό! Τέχνες, πάντως, σοφίζεται διαχρονικά.

–Εκτός απ’ αυτό, ακόμα και τα μεγαλύτερα τεχνολογικά επιτεύγματα, όπως για παράδειγμα το Φράγμα των Τριών Φαραγγιών, κυρίως αυτό, μαζί με το καλό, το οποίο αποτελεί κύρια αιτία δημιουργίας τους, εμπεριέχουν και το κακό. Σκέψου πως τη στιγμή που οι κατασκευαστές του έργου περιμένουν να γλυτώσουν εκατομμύρια άνθρωποι από τις πλημμύρες του ποταμού, αν τελικά γλυτώσουν, πόσο θ’ αλλοιωθεί η ομορφιά των φαραγγιών, την οποία είδαμε ήδη να συντελείται. Επίσης, ο υποχρεωτικός ξεριζωμός τόσων ανθρώπων, όχι από εξωτερική επιβολή, αλλά από επιλογή της πολιτείας, θα ’χει μακροπρόθεσμες συνέπειες, τόσο στην παράδοση, της οποίας ήταν φορείς, αλλά και στην ψυχοσύνθεσή τους, αφού από αγρότες, οι περισσότεροι, θα μετατραπούν σε αστούς, διαμένοντας σε κείνες τις πόλεις που ξεφύτρωσαν και ξεφυτρώνουν από το πουθενά με μια ταχύτητα ανοικοδόμησης, η οποία είναι πια χαρακτηριστική στη σύγχρονη Κίνα και βασίζεται στην πολύ φθηνή εργατική δύναμη.

–Συμφωνώ, απολύτως. Πόσο μάλλον, που το τεράστιο φράγμα συνεπικουρούμενο απ’ αυτή τη μορφή ανοικοδόμησης, δημιουργεί ήδη τεράστια περιβαλλοντικά προβλήματα, λες, κι ο άνθρωπος δεν μπορεί να αναπτύξει τις παραγωγικές δυνάμεις κάθε τόπου χωρίς να καταστρέφει το περιβάλλον, τη σημαντικότερη κατοικία του!

–Μμμμ! Πολύ ωραία το ’πες! Αυτό είχε μηνύσει και ο Σιάτλ²⁰, ο αρχηγός μιας φυλής Ινδιάνων, στον πρόεδρο των ΗΠΑ Φραγκλίνο Πηρς, όταν ζητούσε να του πουλήσουν τη γη τους! Μιλώντας του για τον τρόπο με τον οποίο ο λευκός αντιμετωπίζει τη γη, σημειώνει μεταξύ άλλων πως η γη δεν είναι αδερφός του, αλλά εχθρός που

20. Κείμενα Ν/Ε Λογοτεχνίας, Β' Γυμνασίου, σ. 19.

πρέπει να τον καταχτήσει κι αφού τον καταχτήσει, πηγαίνει παρακάτω και πως με το ταμάχι, που έχει, θα καταπιεί τη γη και θ' αφήσει πίσω του μια έρημο!

–Ήδη, σε κάποια σημεία, έχει γίνει έρημος!

–Και να 'ταν μόνο αυτό. Στην τεράστια κοιλάδα του Γιανγκτσέ, όπου άκμασε σπουδαίος πολιτισμός, σημαντικότερα τεκμήριά του καλύφθηκαν ή θα καλυφθούν από την άνοδο της στάθμης των υδάτων. Όσο κι αν κάποια διασώθηκαν σε μουσεία, τίποτε πλέον δεν θα 'χει το ίδιο νόημα. Εξάλλου δεν μπορείς να κλείσεις τόσο πολιτισμικό πλούτο στις αίθουσες των μουσείων, ούτε να μεταφέρεις τη γη με ό,τι αυτή πάνω της έχει και κυρίως με ό,τι αυτά σηματοδοτούν! Διότι «*Η γης δεν έχει κρικέλια, για να την πάρουν στον ώμο και να φύγουν*», για να θυμηθούμε τους στίχους που εμπνεύστηκε ο Σεφέρης²¹ από τον Μακρυγιάννη! Οι άνθρωποι πλέον ξεριζώθηκαν από τις πανάρχαιες εστίες τους και μαζί μ' αυτούς ο τρόπος ζωής που αναπτυσσόταν εκεί. Ό,τι δημιούργησαν οι αιώνες, κήκε στο θυσιαστήριο της ανάπτυξης!

–Όντως! Και τι είδους ανάπτυξη είναι αυτή, όταν καταστρέφει και μολύνει το περιβάλλον και δημιουργεί ανθρώπους ανέστιους, οι οποίοι, αφού απώλεσαν ό,τι είχαν, αρχίζουν τη ζωή τους από την αρχή με αβέβαιη πάντα την κρατική στήριξη;

–Ό,τι και να πούμε, ο χρόνος θα δείξει!

Προβληματισμένοι φτάσαμε στη Γισάνγκ, όπου αποβιβαστήκαμε, ενώ το πλοίο συνέχισε το ταξίδι του. Στο σημείο αποβίβασης, αυτοκίνητα ανέμεναν επιβάτες, για να τους μεταφέρουν. Δεν θύμιζαν ταξί και οι διαπραγματεύσεις για την αξία του κομίστρου, ανά προορισμό, έδιναν κι έπαιρναν. Τελικά, επιλέξαμε το αυτοκίνητο μιας

21. Γ. Σεφέρης, Ποιήματα, σ. 263.

γυναίκας. Το πρόσωπό της ήταν σοβαρό και ηλιοκαμένο! Φαίνεται πως, εκτός από το να μεταφέρει ανθρώπους, είχε ως ενασχόληση και την καλλιέργεια της γης. Πάντως, περνώντας μέσα από χωριά και δρόμους, εκατέρωθεν των οποίων υπήρχε καλλιεργημένη γη, μας οδήγησε με ασφάλεια στο αεροδρόμιο, όπου μετά από λίγη ώρα ανεβήκαμε στο αεροπλάνο, το οποίο θα μας οδηγούσε στη μαγευτική, όπως είχαμε διαβάσει, Σαγκάη, τη μεγαλύτερη σε πληθυσμό πόλη της Κίνας και τελευταίο προορισμό του ταξιδιού μας.

Απογευματάκι φτάσαμε εκεί κι αμέσως επιβιβαστήκαμε σε ταξί, του οποίου τα λευκά καλύμματα των καθισμάτων έλαμπαν από καθαριότητα! Πουθενά αλλού, όπου πήγαμε στην Κίνα, δεν αντικρίσαμε τόσο αστραφτερή καθαριότητα σε μέσο μεταφοράς όσο στα ταξί της Σαγκάης!

Οι πλατιοί, με οχτώ λωρίδες κυκλοφορίας, δρόμοι, οι οποίοι οδηγούσαν προς το κέντρο της πόλης και τα τεράστια κτίρια, που φάνταζαν από μακριά στην αχλή του δειλινού, έδιναν το μέτρο του μεγέθους της και διευκόλυναν τη μετακίνηση ντόπιων και ξένων.

Το ξενοδοχείο μας, το «*YMCA Hotel*», διακρίνονταν για τη δυτικότροπη αρχιτεκτονική του και, ανακαινισμένο καθώς ήταν, πρόσφερε τις αναγκαίες ανέσεις. Ήταν στην παλιά πόλη και σε θέση απ' όπου θα 'ταν εύκολη η ξενάγησή μας στα αξιοθέατα, τα οποία είχαμε επιλέξει να επισκεφτούμε κατά τη διήμερη διαμονή μας.

Μετά την απόθεση των αποσκευών μας, κάναμε την πρώτη βόλτα, όπου, πέραν άλλων, συναντήσαμε τα γνωστά μαγειριά του δρόμου, απ' όπου αναδύονταν λογής μυρουδιές, στις οποίες δεν υποκύψαμε. Προτιμήσαμε να δειπνήσουμε σ' εστιατόριο, όπου γευτήκαμε εξαιρετική σούπα, σαλάτα και κρέας ψημένο με τον κινέζικο τρόπο,

τα οποία συνοδεύσαμε με κρασί. Κατόπιν επιστρέψαμε στο ξενοδοχείο. Το σώμα μας απαιτούσε ανάπαυση!

Σαγκάη

Πρώτη μέρα

Νωρίς το πρωί, μετά την τυπική ετοιμασία, οδηγηθήκαμε στην τραπεζαρία, όπου όρεξη να 'χεις να φας, αφού είχαμε στη διάθεσή μας μεγάλη ποικιλία από φρούτα, ντάμπλινγκς, σαλάτες, αβγά βρασμένα, διαφόρων μεγεθών, ή μαγειρεμένα ποικιλότροπα,... Τα τελευταία, άλλωστε, ως αγαπημένη τροφή των Κινέζων μπορείς να τ' αγοράσεις ακόμα και σ' απίθανους δημόσιους χώρους, συνήθως βρασμένα μέσα σε βότανα. Κι εκείνο το πρωί παρατηρήσαμε κάτι, το οποίο μ' έναν τρόπο το επιβεβαιώνει! Ενώ αλλού έχουμε δει ανθρώπους να παίρνουν μαζί τους φρούτα, φέτες ψωμιού, τυριά, γλυκά,..., για να τα φάνε αργότερα, εκεί είδαμε έναν καλοντυμένο Κινέζο να γεμίζει όλες τις τσέπες του μ' αβγά! Δεν ξέρω πόσα, αλλά, αν σκεφτούμε το μέγεθος των ανδρικών θυλακίων, δεν θα ήταν ευκαταφρόνητος ο αριθμός τους! Όχι πως αυτό συνιστά κάτι κολάσιμο, απλά είναι από τις εικόνες που 'ρχονται με κάποιες αφορμές στο προσκήνιο και ζητούν την υπόμνησή τους!

Ξεκούραστοι και χορτάτοι, πήραμε τους δρόμους. Υπό το πρωινό φως όλα φάνταζαν αλλιώς. Η Σαγκάη, η οποία διαθέτει ένα από τα μεγαλύτερα λιμάνια στον κόσμο, είχε ήδη ξυπνήσει, αν και, όπως όλες οι μεγαλου-

πόλεις, διάγει όλο το εικοσιτετράωρο σε μερική ή ολική εγρήγορση. Καθώς βαδίζαμε, ανακαλύπταμε σταδιακά το πρόσωπό της, το οποίο κινούνταν στο κινέζικο και στο αποικιακό παρελθόν της, καθώς και στον σύγχρονο τρόπο πρόσληψης της κινέζικης και, φυσικά, της παγκόσμιας πραγματικότητας.

Πρώτος σταθμός μας η Πλατεία Ρενμίν στην καρδιά της πόλης και, συγκεκριμένα, το Μουσείο της Σαγκάης, ένα από τα τέσσερα εξέχοντα μουσεία της Κίνας, το οποίο άνοιξε τις πύλες του στο κοινό το 1995 και διαθέτει εκατόν είκοσι χιλιάδες εκθέματα απ' όλες τις ιστορικές περιόδους της χώρας. Το μουσείο εκφράζει το σύγχρονο πρόσωπό της, καθώς στεγάζεται σ' ένα οικοδόμημα ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής αντίληψης, όπου εσωτερικά κυριαρχεί το υπέροχο αίθριο απ' όπου εισβάλλει στον χώρο άπλετο φως, ενώ μια ενδιαφέρουσα κλίμακα οδηγεί τους επισκέπτες στους πάνω ορόφους.

Στον πρώτο, όπου υπάρχει και κατάστημα, το οποίο αφορά σ' όσους συλλέγουν γνήσιες απομιμήσεις εκθεμάτων μουσείων, και όχι μόνο, δεσπόζει η Συλλογή Βου Πο-Σινγκ, που περιλαμβάνει κινέζικα ορειχάλκινα σκεύη. Απ' αυτά ξεχωρίζουν τα τελετουργικά, στα οποία απεικονίζονται τερατόμορφα σχέδια taotie της δυναστείας των Σανγκ, δηλαδή ζώομορφες μάσκες χωρίς κάτω σιαγόνα που σχετίζονται με το θρησκευτικό σύστημα του σαμανισμού. Στον ίδιο όροφο, κέντρισε ιδιαίτερα την προσοχή μας η Συλλογή της Αρχαίας Κινεζικής Γλυπτικής, η οποία παραπέμπει στα ανάγλυφα των σπηλαίων του Ντουνχουάνγκ, του Λονγκμέν και του Γιουνγκάνγκ. Ειδικά, οι λίθινοι και ξύλινοι συμπαθητικοί Βούδες, οι Μποντισάτβα, που αγωνίζονται να μπουν στην πολυπόθητη νιρβάνα, δηλαδή τη λύτρωση και την απελευθέρωση, καθώς κι άλλες βουδιστικές φιγούρες, μας ταξίδεψαν

στη διαχρονία του Βουδισμού.

Στον επάνω όροφο μας μάγεψαν τα υπέροχα κινεζικά κεραμικά, που χρονολογούνται από τη Νεολιθική εποχή έως και την ύστερη δυναστεία των Τσανγκ και διακρίνονται για τα πολυάριθμα και ποικίλα διακοσμητικά θέματα και χρώματα, όπου κυρίαρχα σύμβολα οδηγούν τους μυημένους σε βαθύτερη επικοινωνία με τον λαό που τα δημιούργησε. Ανάμεσα σ' αυτά, ο δράκος κι ο φοίνικας, σύμβολα του αυτοκράτορα και της αυτοκράτειρας αντίστοιχα· το ροδάκινο, το πεύκο, η χελώνα και το μπαμπού ως σύμβολα της μακροζωίας συνυπάρχουν συχνά με το σχετικό ιδεόγραμμα, ενώ ο φαλακρός θεός της μακροζωίας έχει κι αυτός τη θέση του. Αγαπημένα μοτίβα, επίσης, είναι εκείνα, τα οποία παριστάνουν τοπία, λουλούδια και ιστορικές και θρησκευτικές σκηνές. Ενίοτε, όλα αυτά συμπληρώνονται από ποιητικό ή πεζό λόγο με άψογους καλλιγραφικούς χαρακτήρες.

Έτσι, κάθε κεραμικό των συλλογών του μουσείου έχει κάτι δικό του να ιστορήσει κι αν αναφερθείς ξεχωριστά σε κάποιο, κινδυνεύεις ν' αδικήσεις τα υπόλοιπα. Όμως, με βεβαιότητα θα 'σαι μεροληπτικός, αν δεν κάνεις μνεία στα ζωηρόχρωμα επισμαλτωμένα άλογα της δυναστείας των Τσανγκ, στα σκουρόχρωμα πράσινα σκεύη και στα σκεύη doucai, στα τεράστια βάζα της δυναστείας των Τσίνγκ, στις εύθραυστες πορσελάνες του Σονγκ Γκε και στα εκπληκτικά κεραμικά qinghua, σημειώνοντας, επίσης, πως τα doucai είναι πολύχρωμα σκεύη της δυναστείας των Τσινγκ και χαρακτηρίζονται από τα πράσινα, μπλε και κόκκινα εφυαλωμένα χρώματά τους σε λευκό φόντο, ενώ τα qinghua είναι κυανόλευκα σκεύη, τα οποία δημιουργούνται με τη χρήση κοβαλτίου, σύμφωνα με τεχνική που εισήχθη στην Κίνα από τη Μέση Ανατολή και η παρασκευή τους άνθισε στα χρόνια των δυνα-

στειών Μινγκ και Τσινγκ.

Ο τρίτος όροφος είναι αφιερωμένος στην Κινέζικη Ζωγραφική. Ευχάριστος χώρος, με φωτισμό που γίνεται πιο έντονος, όταν πλησιάζεις κάποιον πίνακα. Η επιλογή αυτή έχει να κάνει με την ανάγκη προστασίας των χρωμάτων, τα οποία αλλοιώνονται, όταν εκτίθενται για πολύ χρόνο σ' έντονο φως. Οι έξοχες τοπογραφίες, ζωγραφισμένες από καλλιτέχνες, οι οποίοι εκφράζονται περισσότερο αλληγορικά παρά ρεαλιστικά, απηχούν ένα ιδιαίτερο όραμα ζωής και μια ξεχωριστή φιλοσοφική αντίληψη που μας συγκίνησε. Οι Κινέζοι καλλιτέχνες αποτυπώνουν την ψυχοσύνθεση του λαού τους, ο οποίος θεωρεί τον εαυτό του μέρος της φύσης. Βέβαια, με την τεράστια ανάπτυξη της χώρας τους, αναρωτιέμαι, αν αυτός ο δεσμός θα διατηρηθεί ή έχει αρχίσει ήδη να κλονίζεται ανεπίστρεπτα. Κι είναι πολύ πιθανό οι καλλιτέχνες του μέλλοντος ν' απεικονίζουν πια, νοσταλγικά ή όχι δεν έχει σημασία, τον απολεσθέντα φυσικό τους παράδεισο και τους δεσμούς που επί αιώνες είχαν μ' αυτόν οι πρόγονοί τους!

Σ' αυτό το επίπεδο του μουσείου φιλοξενείται και η Συλλογή Κινεζικής Καλλιγραφίας, η οποία συνιστά μια άλλη μορφή της κινεζικής ζωγραφικής, περιλαμβάνει συνολικά εκατό κείμενα και καταδεικνύει την εξέλιξη της από την εποχή των Σανγκ έως την εποχή των Τσου. Βέβαια, για μας και για κάθε επισκέπτη που δεν γνωρίζει τη γλώσσα η απόλαυση παραμένει στα όρια της αισθητικής της γραφής και όχι στο περιεχόμενό της. Παρόλα αυτά, διακρίναμε εμφανή χαρακτηριστικά της καλλιγραφίας, η οποία κινείται από την ακριβή και καθαρή φόρμα μέχρι την πιο αυθόρμητη και σύνθετη. Τα εκθέματα του ορόφου συμπληρώνονται με τη Συλλογή Κινεζικής Σφραγίδας και περιλαμβάνει πεντακόσιες σφραγίδες από

τη δυναστεία των Τσου έως τη δυναστεία των Τσινγκ.

Στον τέταρτο και τελευταίο όροφο το βλέμμα και η ψυχή μας ευχαριστήθηκαν με τη θέαση της Συλλογής Κινεζικών Αρχαιοτήτων από νεφρίτη, πανέμορφο πέτρωμα, το οποίο αγαπούν πολύ οι Κινέζοι, και αποτελεί σύμβολο της μακροζωίας και της αγνότητας. Ενδιαφέρον είχε και η Συλλογή Επίπλων των δυναστειών Μινγκ και Τσινγκ, η Συλλογή Κινεζικών Νομισμάτων, καθώς και η Συλλογή Τέχνης Μειονοτικών Εθνικοτήτων.

Μόλις βγήκαμε από το μουσείο, κατευθυνθήκαμε προς την παλιά πόλη, προκειμένου να περπατήσουμε στους φημισμένους κήπους Γιου. Δεν θα μπορούσαμε να μην πάμε εκεί! Άλλωστε, οι κήποι μαζί με τη ζωγραφική, την καλλιγραφία και την ποίηση, συνιστούν για τους Κινέζους μια από τις υψηλότερες μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης και, φυσικά, δεν έχουν καμία σχέση με τους κήπους της Δύσης. Οι κήποι της Κίνας είναι σχεδιασμένοι σύμφωνα με τις φιλοσοφικές αντιλήψεις του Κομφουκιανισμού και του Ταοϊσμού και οι συμβολισμοί αποτελούν βασικές παραμέτρους τους. Επίσης, βασικός στόχος κατά τη δημιουργία τους είναι να εκφράζεται σ' αυτούς η σχέση της ισόρροπης και αρμονικής συνύπαρξης του ανθρώπου με τη φύση. Έτσι, οι διαδρομές είναι συχνά ανώμαλες, συμβολίζοντας τις αντιξοότητες της ανθρώπινης ζωής, οι κυκλικές πύλες απεικονίζουν την ενότητα, ειδικά των ευρύτερων οικογενειών, διάφορα ανάγλυφα πλάσματα, με κυρίαρχους τους δράκους, εκφράζουν την προστασία και την καλή τύχη, τα χρυσά και τα κόκκινα χρώματα την τύχη και τον πλούτο, και πάει λέγοντας.

Οι κήποι Γιου, λοιπόν, σχεδιάστηκαν από μια πλούσια οικογένεια αξιωματούχων κατά τη δυναστεία των Μινγκ και καταστράφηκαν στον Πρώτο Πόλεμο του Οπίου, καθώς κι από Γάλλους και Βρετανούς στη διάρκεια της Ε-

ξέγερσης των Ταϊπίνγκ τον 19^ο αιώνα. Αφορμής δοθείσης, ας αναφερθεί πως ο Πρώτος Πόλεμος του Οπίου, γνωστός και ως Αγγλοκινεζικός πόλεμος, έγινε ανάμεσα στη Μεγάλη Βρετανία και την Αυτοκρατορία των Τσίνγκ λόγω των αντιμαχόμενων απόψεών τους σε ό,τι αφορούσε στις διπλωματικές σχέσεις, στο εμπόριο και στην απονομή της δικαιοσύνης για ξένους υπηκόους, ενώ η Εξέγερση των Ταϊπίνγκ ήταν ένας μεγάλου εύρους εμφύλιος πόλεμος στη νότια Κίνα, μεταξύ της δυναστείας των Τσινγκ και του ριζοσπαστικού θρησκευτικού κινήματος των Ταϊπίνγκ. Οι Ταϊπίνγκ (Λάτρεις του Θεού) ήταν ένα χλιαστικό κίνημα υπό την ηγεσία του Χουνγκ Σιουκουάν, ο οποίος διεμήνυε πως είχε οράματα, στα οποία του φανερώθηκε πως ήταν ο νεότερος αδερφός του Ιησού Χριστού! Σ' αυτή την εξέγερση, τουλάχιστον είκοσι εκατομμύρια άνθρωποι πέθαναν, αναδεικνύοντάς την σε μια από τις πιο θανατηφόρες στρατιωτικές συγκρούσεις της ιστορίας και στον καταστρεπτικότερο εμφύλιο πόλεμο της ανθρωπότητας.

Οι κατεστραμμένοι κήποι Γιου αποκαταστάθηκαν αργότερα και κάποια τμήματά τους, δεν επιτρέπεται η πρόσβαση σ' όλα, συγκρίνονται σε ομορφιά με τους φημισμένους κήπους του Σουτσόου, όχι πολύ μακριά από τη Σαγκάη, οι οποίοι κατασκευάστηκαν στη διάρκεια της δυναστείας των Σονγκ. Μόλις διαβήκαμε την είσοδό τους, το βλέμμα, αχόρταγο – γι' αυτό μας ρίχνουν λάδι στα μάτια, όταν πεθαίνουμε, έλεγε η μάνα μου – στρέφονταν μια δω μια κει, στεκόταν αλλού, πάντα, όμως, ποθώντας να χορτάσει ό,τι κινηματογραφικά εξελίσσονταν μπροστά του, μια και η διάταξη του χώρου επιφύλασσε πίσω από κάθε ελιγμό των ιδιότυπων ατραπών του καινούργια σκηνικά και νέες αισθητικές συγκινήσεις.

Η αρχιτεκτονική των κήπων, άλλωστε, συνίσταται στην αρμονική συνύπαρξη φυτών, υδάτων, γεφυρών, περιπτέρων, τεχνητών βράχων, περίτεχνων θυρών και διαδρόμων. Κοντά, αλλά ταυτόχρονα μακριά από την τύρβη της πόλης, οι κήποι θύμιζαν ησυχαστήριο – σε κάποια σημεία ήταν κιόλας – αν και οι άνθρωποι, οι οποίοι, όπως κι εμείς βημάτιζαν εκεί, όλο και προκαλούσαν, αν όχι μεγάλο, πάντως, κάποιο θόρυβο. Ευτυχώς την ώρα που βρεθήκαμε εκεί δεν υπήρχαν πολλοί επισκέπτες, οπότε απολαύσαμε τον περίπατό μας και θησαυρίσαμε εικόνες. Χαρήκαμε το πέραςμα των γεφυρών και το παιχνίδισμα των χρυσόψαρων που κινούνται ακατάπαυστα μέσα στα νερά, μαθητεύσαμε στην ποικιλομορφία των ενδημικών φυτών, θαυμάσαμε γι' άλλη μια φορά την παραδοσιακή κινέζικη αρχιτεκτονική και τους συμβολισμούς της, απολαύσαμε την αρχιτεκτονική των βράχων, οι οποίοι έφεραν στον νου μας εκείνους που αντικρίσαμε στα Τρία Φαράγγια του Γιανγκτσέ, ξεχαστήκαμε ευχάριστα.

Εκεί που προχωρούσαμε, ευχάριστοι μουσικοί ρυθμοί οδήγησαν τα βήματά μας σ' ένα περίπτερο, όπου νεαρές κοπέλες, ντυμένες ομοιόμορφα με ντόπιες πολύχρωμες φορεσιές και κρατώντας παραδοσιακά μουσικά όργανα, πρόσφεραν στους επισκέπτες ένα ευφραντικό μουσικό διάλειμμα! Οι κήποι μάς αποζημίωναν σε κάθε γωνιά τους, ενώ έξω, η πιο βιομηχανική και εμπορική πόλη της Κίνας, πορεύονταν αισιόδοξα στην οικονομική κατάκτηση του εικοστού πρώτου αιώνα! Αυτό, και κει που βρισκόμασταν, δεν έγινε βολετό να το λησμονήσουμε. Ο τεράστιος ουρανοξύστης της Σαγκάης, ο Shanghai Tower, που το ύψος του φτάνει τα 632 μέτρα, ενώ έσχιζε αλαζονικά τον ουρανό, κοιτώντας αφ' υψηλού τους ταπεινούς κήπους Γιου, στη θέασή του απογείωνε, θέλο-

ντας και μη, ακόμα και τα βλέμματα, τα οποία με περισσή προσοχή και ρομαντική διάθεση είχαν επιδοθεί στην απόλαυση τους! Σχεδόν, δελέαζε επιτατικά την ψυχή, για να γνωρίσει το σύγχρονο πρόσωπο της πόλης!

Εμείς, προσώρας, κατευθυνθήκαμε προς το διάσημο τεϊοποτείο Χουσιντίνγκ, όπου, μετά από την ξενάγησή μας στο μουσείο και τους κήπους Γιου, κυριολεκτικά ευφρανθήκαμε κι αναλάβαμε δυνάμεις πίνοντας τσάι. Αυτό στεγάζεται σ' ένα πανέμορφο κτίριο εποχής μέσα σε μια λιμνούλα και κατασκευάστηκε το 1784 από εμπόρους βαμβακιού. Βέβαια, αρχικά είχε άλλη χρήση και σε τεϊοποτείο μετατράπηκε στο τέλος του 19^{ου} αιώνα. Οδηγηθήκαμε σ' αυτό μέσω μιας τεθλασμένης γέφυρας! Το σχήμα της, σύμφωνα με τις κινέζικες δοξασίες, προστατεύει το οικοδόμημα από την επιρροή των κακών πνευμάτων, τα οποία κινούνται μόνο σε ευθείες γραμμές!

Προστατευμένοι, λοιπόν, κι εμείς από τις δυνάμεις του κακού, εισήλθαμε στο τεϊοποτείο και μέσω ξύλινης σκάλας μεταβήκαμε στον πάνω όροφο. Καθίσαμε σ' ένα τραπέζι απ' όπου είχαμε θέα στον υπέροχο εξωτερικό χώρο, ενώ στο βάθος θωρούσαμε μερικά από τα πανύψηλα κτίρια της Σαγκάης, τα οποία εξουσίαζαν τον ομιχλώδη ορίζοντα. Παραγγείλαμε πράσινο τσάι, που μας προσέφεραν σε όμορφα πορσελάνινα σκεύη λευκού χρώματος με γαλάζια διακόσμηση, συνοδευμένο με τυρί σόγιας και βραστά αβγά μικρών πτηνών. Ήπιαμε το τσάι και γευτήκαμε τα ιδιαίτερα συνοδευτικά του. Ειδικά τα αβγά είχαν μια διακριτική, ευχάριστη, καυτερή γεύση, χαρακτηριστική του βοτάνου, άγνωστου σ' εμάς, μέσα στο οποίο είχαν βραστεί. Όσο για τη διακόσμηση του χώρου, όπου κυριαρχούσε το ξύλο, ήταν ιδιαίτερα ατμοσφαιρική. Όμορφα παλιά έπιπλα, χαριτωμένα μεταλλικά φανάρια, από τα οποία κρέμονταν κόκκινες φούντες, και

λευκή οροφή, όπου σε δυο μεγάλα τετράγωνα πλαίσια ήταν αποτυπωμένη με χρυσαφί χρώμα η ελληνική κλείδα!

Αναχωρώντας, χαζέψαμε για λίγο τα χρυσόψαρα της λιμνούλας και περιεργαστήκαμε τα περίξ κτίρια. Κατόπιν, συνεχίσαμε το γεμάτο περιπέτειες και γνώσεις ταξίδι μας! Προορισμός η αγορά Γιουγιουάν, πάντα στην Παλιά Κινεζική Πόλη! Κάτι μας τραβούσε εκεί! Όχι πως μας ήταν αδιάφορη η σύγχρονη Σαγκάη, αλλά, λαμβάνοντας υπόψη τον χρόνο που είχαμε στη διάθεσή μας, επιθυμούσαμε να αξιοποιήσουμε μέρος του στα γραφικά στενά με τ' άπειρα μικρά καταστήματα, όπου πωλούνταν κάθε λογήςπραμάτειες, οι οποίες αντανakλούσαν σε μεγάλο βαθμό την κινεζική πολιτιστική ταυτότητα, ακόμα και στις απομιμήσεις.

Πάντως, αυτό που είδαμε εκεί, είναι δύσκολο να αποτυπωθεί με τη γραφίδα. Ξελογιαστήκαμε, ειδικά εγώ, από τις πολύχρωμες μεταξωτές μαντίλες και τα, επίσης, μεταξωτά φουλάρια, από τις τσάντες κάθε μεγέθους, οι οποίες ήταν κοσμημένες με υπέροχα μοτίβα από ποικιλόχρωμες χάντρες, από τα φτιαγμένα με φθηνά υλικά υποδήματα, που κι αυτά ήταν στολισμένα με χάντρες, από τους ημιπολύτιμους λίθους και τα μαργαριτάρια που σε θάμπωναν με το πλήθος των αποχρώσεων, από...

Φυσικά, μέσα σ' αυτή την αγορά, όπου πολλά καταστήματα εμπορεύονταν τα ίδια προϊόντα, οι τιμές τους κυμαίνονταν σε απίστευτα ποσοστά και, επομένως, όποιος ήταν καλός στις διαπραγματεύσεις, έβγαινε κερδισμένος. Αν, για παράδειγμα, έδειχνες ενδιαφέρον για κάτι και αποχωρούσες, μπορούσε ο πωλητής να σε πάρει στο κατόπι, προκειμένου να σε πείσει να επιστρέψεις πουλώντας σου, εννοείται, το προϊόν σε πολύ χαμηλότερη τιμή απ' αυτή που αρχικά σου είχε πει! Βέβαια, μέσα

σ' αυτό το δούναι λαβείν ήταν πολύ εύκολο να εξαπατηθείς, αφού από κάποια πανομοιότυπα στην εμφάνιση προϊόντα, άλλα ήταν γνήσια κι άλλα όχι. Πώς να ξεχωρίσει ο ανυποψίαστος αγοραστής τη μεταξωτή από τη συνθετική μαντίλα, όταν και οι δυο έχουν επάνω τη σημαση που γράφει μεταξωτό (silk) ή το γνήσιο από το ψεύτικο μαργαριτάρι; Δύσκολο, αλλά... Κι εμείς αγорάσαμε ενθύμια και δώρα για αγαπημένους από κει! Και στ' αλήθεια ήταν ένα από τα σημεία της Σαγκάης που πολύ αγαπήσαμε.

Το απογευματάκι πήγαμε στο Μπαντ, που η ονομασία του αποτελεί αγγλοϊνδικό όρο για το ανάχωμα από λάσπη, το οποίο είχε κατασκευαστεί, για να προστατεύσει τα κτίρια, όπου στεγαζόταν η οικονομική ζωή της Σαγκάης, πριν από τη Μαοϊκή επανάσταση, και αποτελεί σημείο αναφοράς της. Πρόκειται, θα λέγαμε, για την προκυμαία, την καρδιά της αποικιακής περιόδου της πόλης, τότε δηλαδή που ήταν χωρισμένη σε ζώνες, οι οποίες δήλωναν την ταυτότητα του επικυρίαρχου ή της ντόπιας εξουσίας. Ο χωρισμός σε ζώνες, καθώς και η σχετική αναφορά στη Σαγκάη, την καταραμένη πολιτεία του Νίκου Καζαντζάκη²² στο βιβλίο του *«Ταξιδεύοντας Ιαπωνία – Κίνα»*, με είχαν εντυπωσιάσει, όταν χρόνια πριν μελετούσα το εν λόγω βιβλίο: *«Θάλασσα λασπερή, ο ποταμός Γιανγκ-Τσε»*, σημειώνει, *«κουβαλάει το κινέζικο χώμα και χιλιάδες μέτρα λασπώνει το πέλαγο. Πυκνή ομίχλη πλάκωσε, το βαπόρι σφυρίζει αλαφιασμένο. Όλοι γερμένοι, κοιτάζουμε να διαπεράσουμε την ομίχλη και να δούμε πίσω την ξακουσμένη, την κολασμένη Σαγκάη.*

Κοιτάζω το χάρτη. Σαν παρδαλό τέρας, είναι χωρισμένη σε ζώνες. Κόκκινη ζώνη η διεθνής Σαγκάη, πράσινη η

22. Ν. Καζαντζάκης, *Ταξιδεύοντας Ιαπωνία – Κίνα*, σ. 49.

γαλλική, κίτρινη η κινεζική. Όταν για πρώτη φορά, στα 1843, ανοίχτηκε το λιμάνι τούτο στους ξένους, η Σαγκάη ήταν ένα άθλιο ψαροχώρι, κυκλωμένη από τέλματα και καλάμια. Ήρθαν οι Άσπροι με τη δαιμονικιά τους δράση: βάθυναν τον ποταμό, έχτισαν προκυμαίες, ίδρυσαν φάρμακικες, τράπεζες, μπούρσες, ουρανοξύστες, κουβάλησαν αλλόκοτες μηχανές και πραμάτειες, γέννησαν καινούργιες ανάγκες στους Κινέζους για να τους κάνουν πελάτες – το ψαροχώρι κατάντησε τεράστια πολιτεία, κι οι αγαθοί, ευτυχισμένοι ψαράδες, δαρμένοι, λιμασμένοι κουλήδες.»

Το αποικιακό παρελθόν της Σαγκάης είναι ακόμα εκεί, όχι χωρίζοντάς την σε ζώνες, αλλά με τα τεράστια κτίρια, τα οποία της προσδίδουν δυτική ατμόσφαιρα. Φυσικά, υπάρχουν σε διάφορα σημεία της κι άλλα οικοδομήματα παρόμοιας αρχιτεκτονικής αντίληψης, αλλά στο Μπαντ είναι όλα επιβλητικά και, αντικατοπτρίζοντας το παρελθόν, ανταγωνίζονται, λες, με την απαρχαιωμένη αλαζονεία τους τα τεράστια φουτουριστικά κτίρια της άλλης όχθης του ποταμού Χουανγκπού στο Πουντόνγκ, τον ναό του διεθνούς εμπορίου, όπου πάλλεται η ψυχή της σύγχρονης Κίνας!

Ήταν πράγματι μια άκρως θαυμαστή εμπειρία η θέαση αυτών των δύο διαφορετικών κόσμων! Δεν γνωρίζω, αν υπάρχει κάτι ανάλογο σ' άλλο μέρος της γης, όμως εδώ, το ποτάμι, ενώ φαινομενικά χωρίζει το χθες με το σήμερα, στην ουσία λειτουργεί ως γέφυρα επικοινωνίας των δύο κατεξοχήν προσώπων της γοητευτικής Σαγκάης.

Δοθείσης της ιστορίας της πόλης, δεν είναι δυνατόν να μη θαυμάσεις ως επισκέπτης τα αποικιακά οικοδομήματα, τα οποία κουβαλούν εκεί, στην ανατολική Ασία, τα αρχιτεκτονικά πρότυπα του νεοκλασικισμού, όπως, για παράδειγμα, η Τράπεζα Χονγκ Κονγκ και Σαγκάης, η οποία σύμφωνα με αναμνηστική πλακέτα άρχισε να λει-

τουργεί υπό τον σερ Ρόναλντ Μακλί, πρεσβευτή στην Κίνα, στις 23 Ιουνίου του 1923. Στο εσωτερικό δεν μπήκαμε, αλλά διαβάσαμε πως διαθέτει εξαιρετικό μωσαϊκό δάπεδο και εκπληκτική οκταγωνική οροφή με φατνώματα, όπου απεικονίζονται, καθόλου τυχαία, η Νέα Υόρκη, το Λονδίνο, το Παρίσι, η Καλκούτα, η Μπανγκόκ, το Χονγκ Κονγκ και η Σαγκάη, το Τόκιο, ενώ στους τοίχους – γιατί άραγε σε μια τράπεζα –, προσωποποιούνται αξίες, όπως η Σοφία, η Τιμιότητα, η Αλήθεια,...

Στην είσοδο του κτιρίου στέκονται δυο λιοντάρια, σύμβολα δύναμης και εξουσίας, τα οποία είχαν απομακρυνθεί κατά την Πολιτιστική Επανάσταση! Στην οροφή του υπάρχουν σημαίες της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, ενώ στην κορυφή του θόλου διακρίνεται ένα κόκκινο άστρο, ένδειξη πως το κτίριο ανήκει πλέον στην Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση της Σαγκάης.

Εκτός από την Τράπεζα Χονγκ Κονγκ και Σαγκάης, άλλα κτίρια, χωρίς να παραγνωρίζουν ή να παύουν να ενσωματώνουν νεοκλασικά πρότυπα, υιοθετούν και συναρμολογούν διαφορετικές αρχιτεκτονικές τάσεις, όπως το μεγαλοπρεπές κτίριο του Τελωνείου, το οποίο, αν και στηρίζεται σε στιβαρούς δωρικούς κίονες και διαθέτει κλασικά αετώματα, το ρολόι του, ψηλά, παραπέμπει στο Big Ben του Λονδίνου!

Ένα άλλο οικοδόμημα, το οποίο, αν και κλειστό, μιλά για το παρελθόν της πόλης είναι το ξενοδοχείο «*Tung Feng*», που, κατασκευασμένο στις αρχές του 20^{ου} αιώνα από τους Βρετανούς, στέγαζε τη Λέσχη της Σαγκάης και στον χώρο του λειτουργούσε το μακρύτερο μπαρ του κόσμου, όπου σύχναζε η αποικιοκρατική αφρόκρεμα!

Εξίσου σημαντικό για την ιστορία του ξενοδοχείου είναι το «*Peace*», με την όμορφη πυραμοειδή στέγη, στους χώρους του οποίου φιλοξενήθηκαν πολλές σημαντικές

προσωπικότητες που διέμειναν σε κάποια από τις εννέα πολυτελείς σουίτες, οι οποίες είναι διακοσμημένες με διαφορετικό τρόπο, δηλαδή κινέζικο, ιαπωνικό, ινδικό, αμερικανικό, ιταλικό, ισπανικό, γαλλικό, γερμανικό και βρετανικό!

Τα αναφερθέντα, είναι μόνο μερικά από τα αποικιακά κτίρια που κοσμούν το Μπαντ. Αξιοσημείωτο πάντως είναι πως όλα φέρουν μία ή και περισσότερες σημαίες της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, δηλώνοντας μ' έναν τρόπο ποιο είναι τώρα πια το αφεντικό εκεί!

Καθώς περνούσε η ώρα κι έπεφτε η νύχτα, το Μπαντ, το Πουντόνγκ και το ποτάμι άλλαζαν όψη. Υπέροχοι φωτισμοί αναδείκνυαν μ' άλλη μορφή τα ξεχωριστά παλαιότερα και σύγχρονα κτίρια. Ο Χουανγκπού έλαμπε από τους ιριδισμούς που δημιουργούνταν στα νερά του, ενώ τα φωτισμένα πλοία, μικρές λαμπυρίζουσες εστίες ζωής, έπλεαν αμέριμνα. Καθώς τα βλέπαμε να κινούνται πάνω κάτω, μας γεννήθηκε η επιθυμία να κάνουμε μια βόλτα, αλλά εις μάτην. Όπως μας ενημέρωσαν, έπρεπε να είχαμε βγάλει εισιτήριο από την προηγούμενη μέρα! Έτσι, μείναμε να συλλέγουμε πλήθος εικόνων, οι οποίες εναλλάσσονταν γύρω μας και απολάυσαμε, όσους εκείνη την ώρα ύψωναν χαρταετούς! Ακόμα θυμάμαι τα όμορφα σχέδιά τους! Ειδικά ένας, ο οποίος αποτελούνταν από δυο ψάρια, αποτυπώθηκε βαθιά στη μνήμη μου, μια και καθώς τον έβλεπα να πετά στο ελαφρύ αεράκι του βραδιού θύμιζε ψάρια που κολυμπούσαν, όχι στο νερό, αλλά στον ουρανό! Απίθανες εικόνες! Αξέχαστες!

Η νύχτα προχωρούσε, αλλά εμείς δε λέγαμε να μαζευτούμε στο ξενοδοχείο για ξεκούραση. Αφήσαμε το Μπαντ και χωθήκαμε πάλι στα στενά της πόλης. Τα φορητά εστιατόρια ήταν εκεί – και στην προκυμαία υπήρχαν κάποια – και ανέμεναν πελατεία. Και τα εμπορικά

καταστήματα ήταν μέχρι αργά, ως τις έντεκα τουλάχιστον, ανοιχτά, αναμένοντας αγοραστές! Παράδοξο να το βλέπεις αυτό σε μια χώρα κομμουνιστική σαν την Κίνα. Δεν το χωράει ο νους πως τα καταστήματα είναι ανοιχτά πολλές ώρες της μέρας, όλες τις μέρες της εβδομάδας! Κάτι ανάλογο θα περίμενες να δεις σ' άλλες χώρες, όπου ανθεί ο καπιταλισμός, αλλά εδώ, είπαμε, υπό τον μανδύα της κομμουνιστικής διακυβέρνησης θριαμβεύει ο πιο άκρατος καπιταλισμός! Ό,τι και να πει κανείς θεωρητικά, η ζωή κάνει τις επιλογές της!

Ήμασταν από το πρωί στους δρόμους, όπου δεν διέλαθε της προσοχής μας το κατάστημα, στο οποίο οι ντόπιοι σχημάτιζαν ουρά, προκειμένου να γευτούν τα νοστιμότητα ντάμπλινγκς του. Με το στομάχι να ζητάει επίμονα κάτι, σταθήκαμε κι εμείς πίσω απ' άλλους! Ακόμα είχε ουρά! Προχωρώντας δίπλα στο τζαμωτό, διακρίναμε όλη τη διαδικασία παρασκευής και βρασμού των πουγκιών από ζύμη στον ατμό, καθώς τα επιδέξια χέρια των παρασκευαστών τα έπλαθαν, τα γέμιζαν, τα έκλειναν και τα τοποθετούσαν μέσα σε ξύλινα καλάθια με συρμάτινη βάση. Κατόπιν, πολλά τέτοια καλάθια έμπαιναν το ένα πάνω στ' άλλο σε σημείο, όπου έβγαινε ατμός, ο οποίος μετέτρεπε τα πουγκιά σε βρώσιμες μπαλίτσες! Μόλις ήρθε η σειρά μας, αγοράσαμε το περιεχόμενο δυο καλάθιων, το οποίο, βαλμένο σε ειδικά σκεύη μιας χρήσης, το απολαύσαμε με τη βοήθεια chopsticks, δηλαδή με κατάλληλα για το πιάσιμο της τροφής κινέζικα ξυλάκια! Όχι πως είχαμε τελειοποιηθεί στη χρήση τους, αλλά ανάγκα και θεοί πείθονται! Τα ντάμπλινγκς ήταν ζεστά για να τα πιάσεις με τα χέρια! Ευτυχώς, όμως, ήταν μαλακά, οπότε με τη μικρή προηγηθείσα εξάσκηση στη χρήση chopsticks, αλλά και μην έχοντας πιρούνια, τα καταφέραμε. Και δεν ξέρω, αν ήταν η πείνα, αλλά η γεύση τους

δικαίωνε τις ουρές, τις οποίες σχημάτιζαν καθημερινά ντόπιοι και ξένοι, για να τα γευτούν!

Χορτάτοι, συνεχίσαμε την περιπλάνησή μας στους δρόμους, ώσπου, διαβαίνοντας από όμορφα ή αδιάφορα δρομάκια, κάποια εκ των οποίων δεν ήταν και τόσο καθαρά, βγήκαμε σε μια όμορφα φωτισμένη πλατεία. Η ώρα ήταν ήδη έντεκα και πέραν άλλων, την προσοχή μας τράβηξε ένα κοριτσάκι, το οποίο, συνοδευόμενο από μια γυναίκα, μάλλον τη μητέρα του, έκανε ακροβατικά, λες, κι ήταν φτασμένη αθλήτρια του είδους, προσπαθώντας μ' αυτή τη δεξιότητά της να εισπράξει κάποιο χρηματικό ποσό. Πολλές από τις κινήσεις τις έκανε κρατώντας με το στόμα της μια στηριγμένη στο έδαφος τρίποδη βάση, ενώ άλλες κατάχαμα. Η ευλυγισία του κορμιού της, το απλό παιδικό ντύσιμο και το ατημέλητο κοντό μαλλί της συνέθεταν ένα ιδιαίτερο σκηνικό με θεατές περαστικούς, εκ των οποίων, άλλοι σταματούσαν για λίγο θαυμάζοντας, άλλοι προσπερνούσαν αδιάφοροι σαν να 'βλεπαν κάτι συνηθισμένο κι άλλοι, σαν εμάς, έμεναν απολαμβάνοντας, προβληματισμένοι ή μη, για περισσότερη ώρα την αρτίστα του δρόμου.

Θαυμάσαμε και με το παραπάνω τις επιδεικνυόμενες δεξιότητές της κι ο σύντροφός μου χωράτεψε για λίγο με τη μικρή, στην οποία έδωσε ένα καλό φιλοδώρημα, που εκείνη έσφιξε στη λιλιπούτεια γροθιά της κάνοντας πλήθος ευχαριστηρίων υποκύψεων! Με τη μορφή αυτού του παιδιού, το οποίο μας έκανε να νιώσουμε ανάμεικτα συναισθήματα, επιστρέψαμε στο ξενοδοχείο. Γνωρίζαμε, άλλωστε, πως η Ασία είναι η ήπειρος που έχει στο δυναμικό της πολλά παιδικά εργατικά χέρια και πως στην Κίνα πολλά παιδιά προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε αντίξοες για την ηλικία τους συνθήκες! Η μικρή αρτίστα της πλατείας, η Dong, δηλαδή η Ανατολή, αυτό ήταν το ό-

νομά της, ήταν ένα απ' αυτά τα παιδιά που, αντί να κοιμάται πολύ πριν τα μεσάνυχτα, γύριζε σε δρόμους και πλατείες προσφέροντας θέαμα. Βέβαια, αυτό που εκείνη έκανε θα το ζήλευαν άλλα παιδιά, τα οποία προσφέρουν την ικμάδα τους σε διάφορες πολυεθνικές, των οποίων τα προϊόντα καταναλώνει πλήθος ανθρώπων, εν γνώσει ή εν αγνοία τους, στην υφήλιο!

Σαγκάη

Δεύτερη μέρα

Αυτή την αυγή, η οποία έφερε την τελευταία μέρα μας στην Κίνα – πόσο σύντομα πέρασαν οι μέρες! – ετοιμαστήκαμε και κινήσαμε. Προορισμός μας, το μεγαλύτερο αεροδρόμιο της Σαγκάης, όπου θα μεταβαίναμε διανύοντας τριάντα χιλιόμετρα εντός οχτώ λεπτών, με το ταχύτερο εμπορικό τρένο μαγνητικής αιώρησης του κόσμου! Βέβαια, απ' αυτό θ' αναχωρούσαμε το βράδυ, αλλά επιθυμούσαμε να δούμε το τοπίο και να ζήσουμε την εμπειρία της ταχείας μετακίνησης υπό το φως της μέρας. Πέραν αυτών, κατά την αναχώρηση, όντας νύχτα, όλα θα τα βλέπαμε απ' άλλη οπτική και, φυσικά, δεν θα 'ταν καθόλου εύκολο για μας να μετακινηθούμε, λόγω των αποσκευών, με το τρένο. Έτσι, χωρίς χρονοτριβή φτάσαμε στον υπερσύγχρονο σταθμό, βγάλαμε εισιτήρια και σε λίγο επιβιβαστήκαμε.

Το τρένο, καινούργιο, σύγχρονο, αεροδυναμικό, δεν κινείται σε τροχούς, αλλά επικουρείται μόνο από μαγνητικό πεδίο, καθιστώντας εξαιρετικά απίθανο το ενδεχόμενο εκτροχιασμού του! Ως τρένο μαγνητικής αιώρησης, λοιπόν, δεν διαθέτει οδηγό και είναι εξοπλισμένο με τεχνολογία, η οποία παρακολουθεί συνεχώς την ακριβή θέση του, μεταφέροντας τα δεδομένα σ' έναν κεντρικό

σταθμό επίβλεψης, απ' όπου χειριστές με τη βοήθεια υπολογιστών ελέγχουν επακριβώς τις κινήσεις του. Είναι τρένο φιλικό προς το περιβάλλον, αφού δεν παράγει θόρυβο ούτε εκπέμπει καυσαέρια και η ενεργειακή του απόδοση είναι περίπου τριπλάσια από του αυτοκινήτου και πενταπλάσια από του αεροπλάνου! Αλλά και η ενέργεια που χρησιμοποιεί, για να αιωρείται, είναι μικρότερη απ' αυτή που χρειάζεται για το σύστημα κλιματισμού του! Τα πλεονεκτήματά του πολλά, αλλά το κόστος πολύ μεγάλο, το οποίο, για την ώρα, καθιστά άπιαστο όνειρο τη γενικευμένη χρήση του.

Μόλις μπήκαμε, νιώσαμε ευτυχείς για την θαυμαστή εμπειρία! Το τρένο ξεκίνησε και τα μάτια μας ήταν αδύνατο να παρακολουθήσουν το τοπίο στις λεπτομέρειές του, αφού έτρεχε ιλιγγιωδώς, δημιουργώντας μια συνεχούς ροής εικόνα, την οποία με κανένα άλλο μέσο μεταφοράς δεν μπορείς να βιώσεις. Με το τοπίο ν' αλλάζει παραμορφωτικά σχεδόν, το βλέμμα μας καρφώθηκε στο ψηφιακό ταχύμετρο του βαγονιού, όπου καταγράφονταν η ταχύτητα κίνησης, η οποία ξεπέρασε τα τετρακόσια τριάντα χιλιόμετρα την ώρα, δικαιώνοντας την ονομασία του τρένου ως «αεροπλάνου χωρίς φτερά»! Κι αυτό χωρίς να προκληθεί σε μας κανένα αίσθημα φόβου! Σχεδόν αδημονούσαμε για το ταξίδι της επιστροφής, για να ζήσουμε γι' άλλη μια φορά την ίδια εμπειρία, γνωρίζοντας, φυσικά, πως είναι πάρα πολύ ασφαλές μέσο μετακίνησης, με τους επιβάτες να μην φορούν ζώνες ασφαλείας και να μετακινούνται χωρίς κίνδυνο ακόμα κι όταν το τρένο κινείται στις υψηλότερες ταχύτητες.

Ο γυρισμός φάνηκε πιο σύντομος από τον πηγαιμό! Είναι η εξοικείωση, η οποία δημιουργεί συχνά τέτοιου είδους ψευδαισθήσεις. Αλλά, χωρίς άλλο, άξιζε πολύ η βίωση αυτού του σύντομου και ξεχωριστού πηγαινέλα!

Με την επιστροφή μας, αφού ήπιαμε τσάι στο τειοπο-
τείο Χουσιντίνγκ συζητώντας για την υπέροχη μετακί-
νησή μας με το τρένο, αναλώσαμε τον χρόνο που μας
απέμενε σε περιπάτους στο Μπαντ και την παλιά πόλη,
όπου αγοράσαμε χρηστικά κυρίως ενθύμια. Άλλωστε,
ήταν όλα τόσο θελκτικά στην αγορά της παλιάς πόλης,
που έπρεπε να διαθέτεις πολλές αντιστάσεις, για να μην
μπεις, έστω και κατ' ελάχιστο, στον πειρασμό του κατα-
ναλωτισμού, κάτι στο οποίο σε ωθούσε χωρίς άλλο και
το προσιτό κόστος των αγαθών. Την πρωτοκαθεδρία α-
νάμεσα σ' αυτά είχαν τα πολύχρωμα μεταξωτά, τα κο-
σμήματα από ημιπολύτιμους λίθους ή αρμαθιές τους, με
τις οποίες μπορούσες, αν διέθετες καλλιτεχνικό αισθητή-
ριο, μόνος να δημιουργήσεις κοσμήματα, οι τσάντες και
τα υποδήματα, όλα ποικιλμένα με πολύχρωμες χάντρες
και πλήθος σχεδίων και τα ηλεκτρονικά εξαρτήματα.
Όλα τούτα κι άλλα πολλά, δεν ήταν μόνο που σε προ-
σκαλούσαν να τα προμηθευτείς, αλλά δημιουργούσαν
ένα χρωματιστό, χαρούμενο σκηνικό, στο οποίο, από τη
μια μεριά δεν αργούσες να ενταχθείς, λες και κάθε μέρα
έκανες εκεί τον περίπατό σου, κι από την άλλη το βλέμ-
μα και την ψυχή σου πλημμύριζαν ευεργετικά εικόνες
της Ανατολής, τις οποίες καμιά φωτογραφική ή άλλης
μορφής αποτύπωση δεν μπορεί να σου μεταφέρει την
αύρα που εκπέμπεται εκεί. Μόνο το μέσα μας, όταν τη
βιώσει, την κρατά αναλλοίωτη, τη φυλάσσει ευλαβικά
και την αναδιφά επιλεκτικά, για λόγους που το πνεύμα κι
η ψυχή ορίζουν.

Νόστος

Ο χρόνος, αμείλικτος, διαβαίνει γοργά, ειδικά, όταν όμορφα ζεις! Κι εμείς, ζώντας τις υστερνές ώρες στο έδαφος της Κίνας, θησαυρίζαμε μέσα μας ό,τι ακόμα ήταν βολετό. Η παραλαβή των αποσκευών μας από το ξενοδοχείο το απογευματάκι και η μετάβαση στο αεροδρόμιο σήμαναν το τέλος του ταξιδιού. Όχι ακριβώς, αλλά κάπως έτσι! Κι αυτό, διότι το μεγάλο υπερσύγχρονο αεροδρόμιο της Σαγκάης, το οποίο είχαμε προσεγγίσει από απόσταση αναπνοής το πρωί, ήταν από μόνο του ένας σπουδαίος προορισμός, που αναδείκνυε μαζί μ' άλλους το σύγχρονο πρόσωπο της γοητευτικής, της μαγευτικής ως Σειρήνας Σαγκάης, στην οποία έπρεπε να είχαμε τη δυνατότητα διάθεσης περισσότερου χρόνου, ώστε να γνωρίσουμε καλύτερα κι άλλα στοιχεία, τα οποία συνιστούν την ταυτότητά της! Μάλιστα, καθώς το αεροπλάνο έπαιρνε ύψος κι αντικρίζαμε από ψηλά τη φωτισμένη νυχτερινή της όψη, ένιωσα την ψυχή μου ν' αγαλλιάζει και, κοιτώντας τον σύντροφό μου, αισθάνθηκα ευτυχής που έκανα μαζί του κι αυτό το ταξίδι, το οποίο ομολογώ πως είχε οργανώσει μοναδικά.

Αλλά το κάθε ταξίδι, αρχαιόθεν, περιλαμβάνει εναλλασσόμενα βιώματα κι εκεί που ευχαριστημένος αναπολείς όμορφες, ηδονικές, αξέχαστες στιγμές του, ζηλόφθονοι οι θεοί, δοκιμασίες σου πέμπουν! Έτσι, ένιωσα λίγο μετά την απογείωση! Όχι, δεν διαβήκαμε από Συ-

μπληγάδες, αλλά από δοκιμασία πρωτόγνωρη, που λίγο έλειψε να μας στερήσει του γυρισμού τη μέρα!

Δεν θα 'χε περάσει μια ώρα, αφότου αφήσαμε τη γη, όταν το τεράστιο αεροσκάφος, το οποίο κουβαλούσε πλήθος ανθρώπων και αποσκευών, άρχισε να κινείται σαν φτερό στον άνεμο. Αν αυτό διαρκούσε λίγο, θα επρόκειτο για κάτι συνηθισμένο, ας πούμε, σε κάποιες πτήσεις. Όμως, ετούτη τη φορά, ο Αίολος που τους αέρηδες εξουσιάζει, δεν έδειξε κανέναν οίκτο, αφού κατά τη δεκάωρη μετακίνησή μας από τη Σαγκάη στη Ντόχα είδαμε και πάθαμε!

Όταν ξεκίνησε το μεγάλο ταρακούνημα, ένιωσα δέος! Ξεράθηκε το στόμα μου από την αγωνία κι έπιασα το παρηγορητικό χέρι του συντρόφου μου, ο οποίος έδειχνε ψυχραιμία και με καθοδηγούσε να παίρνω βαθιές αναπνοές με κλειστά τα μάτια. Όταν το έκανα αυτό, αισθάνθηκα κάπως καλύτερα. Μάλιστα, με την παρέλευση του χρόνου κι επειδή η κατάσταση συνεχιζόταν, το πήρα απόφαση πως ή θα πέσουμε σε κάποια από τις χώρες που πάνω τους πετούσαμε, μπορεί σε απρόσιτο σημείο τους, σε ζούγκλα ίσως, ή θα επιστρέψουμε σώοι και αβλαβείς! Όντας ψηλά, ενώ συμβαίνουν αυτά, τα οποία επιτείνει αλλόκοτα το έρεβος που επικρατεί έξω από το αεροπλάνο, συνειδητοποιείς πως είσαι ένα άθυρμα στα χέρια επικίνδυνων κι ανεξέλεγκτων από σένα δυνάμεων.

Κάποια στιγμή που κάπως κόπασε, μέχρι, βέβαια, να ξαναρχίσει με την ίδια ένταση αυτό που ζούσαμε, οι όμορφες ντελικάτες αεροσυνοδοί μάς πρόσφεραν το δείπνο. Το συνοδεύσαμε με κόκκινο ξηρό κρασί, το οποίο, λυσιμελές, ευεργέτησε την αναστατωμένη ψυχή μας. Ύπνο δεν έφερε στα βλέφαρά μας, αλλά προκάλεσε γλυκιά ευχαρίστηση και χαλάρωση, η οποία έφερε στο μυαλό μου μια ρήση του Ανάχαρση που λέει «*Οὗτος τὴν ἄ-*

μπελον εἶπε τρεῖς φέρειν βότρυς· τόν πρῶτον ἡδονῆς· τόν δεύτερον μέθης· τόν τρίτον ἀηδίας»²³, δηλαδή κάποιος εἶπε πως ἡ ἀμπελος παράγει τριῶν ειδῶν σταφύλια· το πρῶτο προκαλεῖ ευχαρίστηση, το δεύτερο μέθη και το τρίτο ἀηδία!

Όταν μετὰ ἀπὸ ὥρες κόπασαν οἱ κραδασμοὶ τοῦ αεροσκάφους, ἀνοίγοντας τὰ μάτια μου, διαπίστωσα πως στὴν ψηφιακὴ οθόνη, ὅπου διαγράφονταν ἡ πορεία τοῦ, ἔδειχνε ὅτι βρισκόμασταν ἤδη πάνω ἀπὸ τὸν Ἰνδικό Ωκεανό, που σήμαινε πως σε μια δυο ὥρες θα προσγειωνόμασταν στὴ Ντόχα. Ἢδη εἶχε ξημερώσει και παραμερίζοντας τὴν κουρτίνα τοῦ παραθύρου εἰσέβαλε ἐκτυφλωτικό τὸ φως. Κι ὁ Ἰνδικὸς κάτωθὲν μας, θάλασσα βαθιά και φημισμένη για τὶς τρικυμίες τῆς, ξύπνησε μνήμες κι ἔφερε στὴ ρύμη τῶν σκέψεων στίχους ἀπὸ τὸ ποίημα «*Ἡ μαῖμού τοῦ Ἰνδικοῦ λιμανιοῦ*» τοῦ ταξιδευτῆ ποιητῆ Νίκου Καββαδία²⁴, τοὺς ὁποῖους ψιθύρισα στὸν σύντροφό μου:

*Κάποτε, σ' ἓνα μακρινό λιμάνι τοῦ Ἰνδικοῦ,
δίνοντας μία πολύχρωμη μεταξωτὴ γραβάτα
σ' ἓναν ἀράπη, μία μικρὴν ἀγόρασα μαῖμού
με μάτια γκρίζα, σκοτεινά και πονηρία γεμάτα.*

.....

*Κάποια φορὰ που ἐπήγαινα μαζί τῆς σκεφτικός
εξέφυγ' ἀπ' τὰ χέρια μου χαρούμενη και πάει.
Εἶχε προτέρημα πολὺ μεγάλο: να σιωπάει.
Μα κάτι εἶχε ἀπ' τὴν ὑπουλὴ καρδιά τῆς γυναικός.*

23. Διογένης Λαέρτιος, 8.3.103.

24. http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/nikos_kabbadias/1933_marampoy_home.htm#08

–Μμμμ! απογοήτευση για τις γυναίκες θαρρώ πως εκφράζει ο ποιητής, σχολίασε, μόλις ολοκλήρωσα τη χαμηλόφωνη απαγγελία.

–Με τόσα λιμάνια για σταθμούς του, γνώρισε πολλές κι από διαφορετικές φυλές, είπα. Οπότε κάποιες, ελπίζω όχι όλες, να τον έκαναν να καταλήξει σ’ αυτό το συμπέρασμα! Αλλά ποίηση είναι και μπορεί ποιητική αδεΐα να εκφράζει μ’ αυτόν τον τρόπο την αιώνια ιδιότυπη διαπάλη του θήλεος και του άρρενος!

–Ποιος ξέρει τι εννοεί ο ποιητής!

–Μάλλον, κανείς δεν το γνωρίζει αυτό! Ο καθένας προσλαμβάνει με τον δικό του τρόπο τους στίχους που διαβάζει. Επομένως κάθε ποίημα είναι ανοιχτό σε πολλαπλές αναγνώσεις! Αλλά, ας πιούμε το καφεδάκι μας! Σε λίγο προσγειωνόμαστε! Αναμονή πέντε ωρών στο αεροδρόμιο της Ντόχα και μετά πτήση για τα πάτρια! Η Κίνα μάς έδωσε το ωραίο ταξίδι, για να παραφράσω τον Καβάφη.

–Έλα, τώρα, πες μου, όπως εσύ ξέρεις να λες, μερικούς στίχους του από την «*Ιθάκη*»²⁵. Δεν νομίζεις πως αποτελεί ωραίο επίλογο γι’ αυτό το ταξίδι, το οποίο ελπίζω πως δεν θα ’ναι το τελευταίο;

–Εγώ είμαι βέβαιη πως θα κάνουμε κι άλλο σύντομα. Αν όχι τόσο μακρινό, πάντως θα κάνουμε, γιατί η ψυχή μας δεν αντέχει χωρίς ταξίδια, αληθινά ή νοερά! Βλέπεις υπάρχουν και τα νοερά, τα οποία είναι κι ανέξοδα! Αλλά πάλι παρασύρθηκα. Άκου, όμως, την «*Ιθάκη*»! Θα σου την πω ολόκληρη, είναι κρίμα να ειπωθεί λειψή!

*Σὰ βγεῖς στὸν πηγαῖμὸ γιὰ τὴν Ἰθάκη,
νὰ εὔχεσαι ν᾿ἴσται μακρὺς ὁ δρόμος,*

25. Κ. Π. Καβάφης, Ποιήματα, τ. Α', σ. 23.

γεμάτος περιπέτειες, γεμάτος γνώσεις.

.....
Ἡ Ἰθάκη σ' ἔδωσε τ' ὠραῖο ταξίδι.
Χωρὶς αὐτὴν δὲν θάβγαινες στὸν δρόμο.
Ἄλλα δὲν ἔχει νὰ σὲ δώσει πιά.

Κι ἂν πτωχικὴ τὴν βρῆς, ἡ Ἰθάκη δὲν σὲ γέλασε.
Ἔτσι σοφὸς ποὺ ἔγινες, μὲ τόση πείρα,
ἤδη θὰ τὸ κατάλαβες ἢ Ἰθάκες τί σημαίνουν.

–Σ' ευχαριστώ, ψιθύρισε ὁ σύντροφός μου. Σ' ευχαριστώ για τούτη τὴν ἀπαγγελία! Καὶ σε βεβαιώνω πως, ὅσο ἐξαρτάται ἀπὸ μένα, θα κάνουμε κι ἄλλα ταξίδια, ἀληθινὰ καὶ νοερά!

Πηγές

1. Κ. Π. Καβάφης, Ποιήματα, τ. Α', εκδ. Ίκαρος 1978¹².
2. Νίκος Καζαντζάκης, Ταξιδεύοντας Ιαπωνία – Κίνα, εκδ. Έθνος Α.Ε., Αθήνα 2014.
3. Άνδρέας Κάλβος, Ώδαί, Ίκαρος 1988.
4. Κείμενα Ν/Ε Λογοτεχνίας, Β' Γυμνασίου, ΟΕΔΒ.
5. Κομφούκιος, «Η διδασκαλία του Κομφούκιου», εκδ. Κάκτος 1987.
6. Mousaios, 2000.
7. Γιώργος Σεφέρης, Άσμα Ασμάτων, εκδ. Ίκαρος 1986⁶
8. Γιώργος Σεφέρης, Ποιήματα, εκδ. Ίκαρος 1979¹².
9. Ενρίκο Φααντέλα (Mondadori) (2007), Ο νεαρός Μάο, εκδ. Καστανιώτη.
10. National Geographic, Traveler – Κίνα.
11. <https://el.wikipedia.org/wiki/>
12. <http://www.protothema.gr>
13. <https://www.sansimera.gr/quotes/authors/166>
14. http://afipnisiel.blogspot.gr/2011/09/blogpost_10.html
15. <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=461030>
16. <http://www.mixanitouxronou.gr/pos-o-tzengkis-chankatektise-ti-kina-me-1-000-gates-ke-10-000-peristeria-to-technasma-tou-igeti-ton-mongolon-pou-prokalese-paniko-stous-antipalous-tou-ke-ekampse-tin-antistasi-tous/>
17. <http://www.gnomikologikon.gr/>
18. http://www.chinabusiness.gr/plugins/p2_news/printarticle.php?p2_articleid=50
19. <http://www.tovima.gr/books-ideas/article/?aid=269681>

20. <http://www.newsbomb.gr/bombplus/blogs/story/690990/oi-kinezoi-apokaloy-n-tin-ellada-si-la-kai-oxi-greece-i-hellas-deite-ti-simainei>
21. <http://greek.cri.cn/161/2010/06/30/41s4512.htm#.WcizPfNJa70>
22. <http://www.livewall.gr/kinezikos-drakos-aytokollito.html>

Ευχαριστίες

Πολλές ευχαριστίες οφείλω και για τούτη τη συγγραφική απόπειρα, στον σύντροφό μου Χρήστο Δ. Στούμπο, ο οποίος δεν υπήρξε συνοδοιπόρος μου μόνο στο ταξίδι, αλλά και κατά τη διάρκεια της συγγραφής και της έκδοσης.

Επίσης, ευχαριστώ από καρδιάς τον συνάδελφο, συγγραφέα και εικαστικό, τον φίλο Παναγιώτη Χαλούλο, ο οποίος διάβασε το βιβλίο, πριν εκδοθεί, και μου έκανε χρήσιμες επισημάνσεις.

Η συγγραφέας

Όταν μετά το τέλος της ανάγνωσης του βιβλίου, θελήσεις να μάθεις για τη συγγραφέα του, μπορείς να μεταβείς στην ακόλουθη ηλεκτρονική διεύθυνση:

<http://users.sch.gr/panlampri/Biografiko.html>

ISBN: 978-960-93-9523-6